

ILINNIARTITSISUNUT ILITSERSUUT

silasisa iliuuseqarlutalu

Lad os tage del i klimakampen

SILASISA

ILIUUSEQARLUTALU

8. - 10. Klassinini atuartunut meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit silallu pissusiata allangoriartornera pillugu oqallinnermi peqataasinnaanngortitsinissamik qitiutitsisumut ilinniartitsissutit

Ilinniartitsissutit UNICEF Danmarkip Kalaallit Nunaanni allaffianit, Extreme E aamma Kalaallit Nunaanni Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik suleqatigalugit, suliaapput

unicef

| meeqqanut tamanut

Siulequt	4
Ilinniartitsissutissat pillugit	5
Siunertaq	6
Ilikkagassat	6
Periuseq	8
Ilinniartitsisutut illit suliaassatit	8
Internetimik atuineq	8
Onlinekkut SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ I, II & III	8
Ilinniartitsisumut ilitsersuut atuartullu atuagaa	9
Logbogi	10
Ilinniartitsisup piareersarnera	10
UNICEF, silap pissusia pillugu ajornartorsiorneq Extreme-E-lu pillugit paasissutissat	11
UNICEF silallu pissusiata ajornartorsionera	11
UNICEF-ip Extreme-E-llu peqatigiinnerat	12

KOLOFON

Silasisa Iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen

Meeqqat pisinnaatitaaffii silallu pissusiata allanngoriartornera pillugu ilinniartitsissutit, silap pissusia pillugu oqallinnermi peqataasinnaangortitsisut.

Ilinniartitsissutit UNICEF Danmarkip Kalaallit Nunaanni allafianit suliaapput, Extreme-E peqatigalugu aamma Kalaallit Nunaanni Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik suleqatigalugu. Ilinniartitsissutit killeqanngitsumik ilinniartitsissutitut atorsinnaatitaapput.

Aaqqissuisut: Ane Fleischer og Karen Dalgaard Pedersen

Atuakkiortoq: Karen Dalgaard Pedersen

Atuakkiamut ilanngussisut atuaqqissaarisullu: Lars O. Demant-Poort, Ane Fleischer, Aviaaja Pregaard, Nivi Thorsteinsen

Misissueqqissaaqataasut: Lars O. Demant-Poort, Ane Fleischer, Aviaaja Pregaard, Nukissiorfiit, Pinngortitaleriffik

Qallunaatut kukkunersiuisoq: Tine Aagaard

Kalaallisut nutserisoq: Naja Holm

Kalaallisut kukkunersiuisoq: Aili Liimakka Laue og Ane Fleischer

Ilusilersuisoq: iCICERO, Nuuk

Assit: Uilu Stories, Aka Hansen

Nunatta sineriaaniit klimaagentinik videoliat tallimat:

Filmiliornerit apersuinerillu: Uilu Stories, Aka Hansen,

Filmilioqataasut: Inuk Jørgensen,

Aannguaq Reimer-Johansen og Lars O. Demant-Poort

Videoliani oqaluttuortoq: Kimmernaq Kjeldsen

Allagartalersuisoq: Aili Liimakka Laue

Katiterisoq: Inuk Jørgensen

Ilinniartitsisunut atuartunullu uanngaanniit peqataasunut qujanaq: Upernavik, Ilulissat, Kangerlussuaq, Tasiilaq, Qassiarsuk

Videot allat:

Silap pissusiata allanngoriartornera suua?:

Saqqummiisoq: Bonna Motzfeldt. Aaqqissuisut: Lars O. Poort-Demant, Ane Fleischer, Karen Dalgaard Pedersen. Katiterisoq: Inuk Jørgensen. Allagartalersuisoq: Aili Liimakka Laue

Klimaagentit: Sascha Blidorf, Ivalu Barlach Christensen. Katiterisoq: Inuk Jørgensen. Allagartalersuisoq: Aili Liimakka Laue

Sap. Ak.-nut sammisaqarfiusumut ilinniartitsissutit uannga aallartipput	13
Ilinniartitsissutissat tulleriarneqarnerat	13
ATAASINNGORNEQ – Ilisimasaqalerniarneq	14
Nal. ak. Atuartitsivik 1 – Sapaatip akunnerata ingerlanissaa	15
Nal. ak. Atuartitsivik 2 – Klimaagenti suua?	17
Nal. ak. Atuartitsivik 3 – FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa	20
Nal. ak. Atuartitsivik 4 – Oqaaseqarsinnaanermut ilinniarsinnaanermullu pisinnaatitaaffik	23
Nal. ak. Atuartitsiviit 5 aamma 6 – Silap pissusiata allanngoriartornera suua?	26
MARLUNNGORNEQ – Ilisimasaqalerniarneq	36
Atuartitsiviusoq 1 – Kalaallit Nunaanni silap pissusiata allanngoriartornera qanoq misigineqarpa?	37
Nal. ak. Atuartitsivik 2 – Siku aakkiartorpoq	43
Nal. ak. Atuartitsivik 3 – Nunarsuarmi silap pissusiata allanngornerata kinguneri	47
Nal. ak. Atuartitsivik 4 – Issittup uumasuinut inuinnullu kingunissai	52
Nal. ak. Atuartitsivik 5 – Silap pissusiata allanngoriartornera unikaallatsinniarlugu nunarsuarmioqatigiit qanoq iliuuseqarpat?	56
Nal. ak. Atuartitsivik 6 – Kalaallit Nunaanni uuliamik ikummateqarunnaariartorneq	60
PINGASUNNGORNEQ – Klimaagentitut aallartinneq	65
Nal. ak. Atuartitsivik 1 – Klimaaftryki	66
Nal. ak. Atuartitsivik 2 – Uagut klimaaftrykerput	69
Nal. ak. Atuartitsivik 3 – Akisussaaaffik iliuuseqarnerlu	73
Nal. ak. Atuartitsivik 4 – Projektimik suliaqarnissamut aallarniut	76
Nal. ak. Atuartitsivik 5 – Silap pissusia pillugu projektiliassassinnik toqqaagitsi	79
Nal. ak. Atuartitsivik 6 – Silap pissusia pillugu projektiliarsi nassuiarsiuk	81
SISAMANNGORNEQ – Klimaagent – projektilerineq	82
TALLIMANNGORNEQ – Klimaagent – sumut ingerlassaagut?	83
Naggasiineq	85
Ordbogi	86
Paasissutissanik aallerfissat	90
Ilanngussat	91

Asasara ilinniartitsisoq

Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen atorlugu ilinniartitsinerit tunniusimanerillu nunat-sinnut, Issittumut aammalu nunarsuarmut ilaaffigisatsinnut pingaaruteqartorujussuuvoq.

Inuusuttunut isumalinnik pilersitsiumaartutit qularinngilarput – aamma suliatit arlalitsigut isumaqartus-saapput, inuusuttortagut silap pissusaata allannguutaanik taakkulu malitsigisaanik ilinniartittussaagakkit. Imaappormi maanna ingillutit oqaatsit uku atuarnerni uagut inuit, uumasut naasullu atukkagut allanngo-riartormata.

Issittoq nunarsuup sinneranut sanilliulluni pingasoriaammik kissakkiartorneruvoq. Kissakkiartornerup ser-mersuaq immallu sikua aakkiartortippai. Tamanna maani uumasunut, silallu pissusiani sermimik apummil-lu annertoorsuarnik pisariaqartitsisunut annertuunik kinguneqarpoq. Aamma uagutsinnut inunntut, issittumi inuusunut annertuunik kinguneqarpoq.

Kisiannili kissakkiartornerup kingunerisai uagut Issittumi inuusugut kisitta malugisimanngilagut. Silap pis-susaata allannguutaasa killissatik qaangertarpaat, ajornartorsiutillu uagutsinnut inuiaqatigiinnut killiinnan-ngillat. Silap pissusaata allannguutai nunarsuarmi nammaqatigiinnissamik pisariaqartitsiviupput, aammalu nunarsuaq tamakkerlugu innuttaasut ataatsimut akisussaaqatigiittariaqarput.

Inuusuttut ulluinnarni sullittakkatit silap pissusaa pillugu akiuiniarnermut peqataatillutik siunnerfeqangaat-siartarput isummersungaatsiartarlutillu. Inuusuttut taakku pinngortitaq najugarput uumassusillillu assigiin-gisitaartut kingornuttussaavaat – taamaallunilu kinguaaminnut ingerlateqqittussaallugit. Taamaattumik inuusuttut tusaaniarneqarnissaat akuutinneqarnissaallu pingaaruteqarpoq. Tamanna takusarparput ilaati-gut ilinniarnermut pilersaarutitigut, assigiinngitsutigut silaannaap pissusaanut tunngasunik paasisaqaru-susseqarneq peqqutaalluni, qanoq iliuuseqartarnigut eqqummaariffigineruvagut.

Naalakkersuisuni unammilligassat, silap pissusaata allannguutaasa nassatarisaat naammassiniarlugit su-liniuteqarpugut. Kalaallit Nunaanni uuliasiornerit unitsinniarpagut, tamatumunngalu taarsiullugu nukissiuu-tit mingutsitsinngitsut amerlisarniarpagut, ilaatigut Aasiaat Qasigiannnguillu eqqaanni erngup nukinganik innaallagissiorfiliornikkut aammalu Nuummi erngup nukinganik innaallagissiorfiup allineratigut. Kalaallit Nunaanni uumassusillit assigiinngisitaarnerannut periusissaq siulleq qanittukkut saqqummersipparput, tassanilu 2030 tikillugu nunatsinni uumassusillit assigiinngisitaarneri pinngortitamilu isumalluutit pillugit piujuartitsiviusumik ingerlatsinissamut sinaakkutissat aalajangersarneqarput.

Meeqqat pisinnaatitaaffii silallu allannguutaani unammilligassat pillugit ilinniartitsissutit sukumiisut pigiler-patit. Ilinniartitsineq pingaarutilik aalajangiisuulluinnartorlu ingerlattussanngoratsigu qutsavigerusuppak-kit. Allanngueqataaleravit.

Kalistat Lund

Nunalerinermut, Imminut Pilersornermut,
Nukissiutinut Avatangiisinullu Naalakkersuisoq

Peter Olsen

Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Timersornermut
Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoq

ILINNIARTITSISSUTISSAT PILLUGIT

Asasara ilinniartitsisoq.

Ilinniartitsissutit uku silap pissusia pillugu sapaatip akunnerani "Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen"-imik taaneqartumi atugassat 8. - 10. klassinut naatsorsuussaapput.

Ilinniartitsissutit atorlugit illit atuartuutitillu silap pissusiata allanngoriartornera pillugu suliaqassaasi, pisin-naatitaaffiit tunngavigalugit periuseqarnikkut meeqqat inuusuttullu klimaagentinnngornissaat anguniarlugu. Silap pissusiata allanngoriartornerata unikaallatsinnissaanut tamatta akisussaafigisatsinnut atuartut pe-qataalerusussuseqarnissaat takorluugaraarput, nunatsinni nunarsuullu sinnerani siunissami piujuartitsiso-qarnissaa qularnaarumallugu.

Ilinniartitaanermut Aqutsisoqarfik aamma UNICEF tassaapput sapaatip akunnerani Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen-imut ilinniartitsissutissanik suliaqartut. Ataasinngornermit tallimanngornermut ullut tamaasa nal.ak.atuartitsivinnut arfinilinnut ilinniartitsissutissanik peqarpoq, taamaattumillu ullut aamma nal.ak.atuartitsiviit malinnissaat pisariaqassaaq. Tassa imaappoq atuariit tamarmik sapaatip akunnerani sammisaqarfiusumi peqataasut nal.ak.atuartitsiviit assigiit suliaassallu ataatsikkut suliarisassavaat. Nunatsinni tamanna siornatigut misilinneqarnikuunngilaq, qanorlu iluatsitsigissanersoq paaserusogaarput. Nuna tamakkerlugu ataqatigiinnermik misigisoqarnissaa takorluugaraarput, aammattaaq atuartut silap pissusia pillugu suliaqarnerminni assigiimmik oqariatuuteqarsinnaanissaat takorloorparput. Taamaattumillu atuartitsivissat imassaasa tulleriissaannerat peqqissaartumik suliaavoq nal.ak.atuartitsivissat immikkut tamarmik ilikkagassanik imarisassaannillu imaqlutik. Taamatut suleriaaseqarnissaaq aalajangerparput atuartut tamarmik assigiimmik ilinniartinneqarniassammata suliaassanillu assigiinnik suliaqarniassammata. Nal.ak.atuartitsivissat peqqissaartumik nassuiarneqaraluartut illit nammineq atuartuutinnut sinaakkutinullu suliffigisannut imarisaasa qaffasissusiatalu naleqqussarnissaat pingaaruteqarpoq. Taamaattumillu sapaatip akunnerata sammisaqarfiusup aallartinnginnerani ilinniartitsissutit atuarluarsimanissaat pingaaruteqarpoq taamaallutit sapaatip akunnerata ingerlanissaanut nal.ak.atuartitsiviusus-sat imarisassaat paasilluarlugit.

Sap.ak.sammisaqarfiusumut ilinniartitsissutissat suliaapput, taamaattorli atuartitsinerni allani ilinniartitsissutissanit suliaassanik toqqaalluni imaluunniit uani periusarineqartoq atuartitsinissamut isumassarsiorfissat atorneqarsinnaalluarput.

Atuartuutitit illillu nuannisarluarnissassinnik kissaappatsigit!

UNICEF Danmarkip Kalaallit Nunaanni allaffia
Maliina Abelsen

Siunertaq

Ilinniartitsissutit uku siunertaat tassaavoq atuartut 8.-10. klassemi atuartut meeqqat pisinnaatitaaffiiniik paasisaqarnissaat, silallu pissusiata allanngoriartornerata nunarsuarmut Issittumullu kingunerisaanik ilik-kagaqarnissaat taamaalillutillu atuartut nunatsinni klimaagentinngornissaat anguniarlugu.

Sap. Ak. sammisaqarfiusoq naammassippat, atuartut ima misigisimassapput silap pissusia pillugu eqqartuinnermi, meeqqat inuusuttullu paasitinneqarnissaminnut, tusarniaavigineqarnissaminnut akuutinneqarnissaminnullu pisinnaatitaaffeqartut. Silap pissusiata allanngoriartornera suunersoq pillugu atuartut ilisimasaqalissapput, paasillugulu silap pissusiata allanngoriartornera unitsinniarlugu maanna iliuuseqarnissaq pisariaqartoq.

Atuartut namminneq silap pissusia pillugu suliniummik suliaqassapput, nunatsinni toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu CO₂ -mik aniatitsinerup millisarnissaa anguniarlugu assigiinngitsutigut iliuusissanik aallartitsissallutik. Ilinniartitsissutissat siunertarivaat inuusuttut (tassa atuartut), klimaagentinngornissaat tamannalu ima nassuiarparput:

Agent tassaavoq iliuuseqartoq. Klimaagent tassaavoq inuk silap pissusia pillugu iliuuseqartoq; uani ima paasillugu inuk silap pissusiata allanngoriartorneranik ilisimasalik, silallu pissusiata allanngoriartorneranik unikaallatsiniarluni iliuuseqartoq, imaluunniit taakku pillugit paasititsiniaasoq. Tamanna assigiinngitsutigut iliuuseqarnikkut pisinnaavoq, iliuutsit annikitsut annertuulluunniit aqqutigalugit allanngueqataanikkut.

Ilikkagassat

Ilinniartitsissutissat suliassartaalu atorlugit atuartut makkunannga piginnanngussapput:

- FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaata pingaassusia oqaluttuarisinnaanngorlugu
- silap pissusia pillugu oqallinnermi meeqqat paasitinneqarnissaminnik, tusarniaavigineqarnissaminnik peqataatinneqarnissaminnillu pisinnaatitaaffeqartut paasisinnaanngorlugu
- Silap pissusia pillugu suliaqarnermi akisussaaffik assigiinngitsunut tutsinneqarsinnaasoq tamattalu nammineq iliuutsivut akisussaaffigivut paasisinnaanngorlugu
- Silap pissusiata allanngoriartornera pinngortitap nammineq pilersitaa aammalu inunnit pilersinneqartoq oqaluttuarisinnaanngorlugit, qanorlu Issittumi nunarsuarmilu tamarmi qanoq pinngortitamut, avatangii-sinut inuiaqatigiinnullu sunniuteqarnersut oqaluttuarisinnaanngorlugit
- Klimaaftryk suunersoq nassuiarsinnaanngorlugu nunattalu klimaaftrykia suunersoq oqaluttuaralugu
- CO₂ -mik toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsinerup assigiinngissusia paasisinnaanngorlugu
- Arlaatigut CO₂ -mik aniatitsinermik annikillitseqataasinnaasumik projektilioqataanermikkut ilisimasa-minnik piviusunngortitsinermikkut klimaagentitut suliaqarsinnaanngornissaat.

Ilinniartitsissutit meeqqat atuarianni angajullernut anguniakkat tunngavigivaat:

§4, imm. 2

"Atuartut nammineq inuunerminnut akisussaassuseqarsinnaasunngussapput allallu inuunerannut akisusaqataasinnaanngussallutik."

Aamma §4, imm. 3

"Atuartut inuiaqatigiinni oqartussaaqataaffiusuni akisussaaffitik, pisinnaatitaaffitik pisussaatitaaffitillu ilisimaarillualissavaat."

Taakkua saniatigut aamma fagini anguniakkat tunngavigineqassapput:

Pinngortitalerineq, kap. 10, §30

"Atuartitsinerup peqataaffigissavaa atuartut pinngortitamik pissarititaanillu atuinnermut tamassumalu avatangiisinut inuuniarnermullu kingunerinut soqutiginninnissaat, isummersornissaat akisussaaffeqartutullu misiginissaat."

Inuiaqatigiilerineq, kap. 7, §18

"Atuartut paasisimasaqarfigilissavaat inuiaqatigiinni oqartussaaqataaffiusuni aalajangiussanut kisimiilluni suleqateqarlunilu sunneeqataasinnaaneq".

Atuartitsissutini kalaallisut (kap 3, §5), qallunaatut (kap 4, §9) tuluttullu (kap 5, §13)

"Atuartitsinerup atuartut siuarsassavai misigisaqarnermut, naliliinnermut, isumaliuteqarnermut isummerfiginninnermullu kiisalu misigissutsiminnik, misilittakkaminnik, ilisimasaminnik isummaminnillu oqaatiginninnermut piumassusiat piginnaasaallu".

"Atuartitsinerup kingunerisa ilagissavaat atuartut ilisimasanik misilittakkanillu ingerlatitseqqinnerni, suleqatigiinnerni inuillu akornanni iliuuseqatiginnerni oqaatsit sakkutut atornerisa pingaassusiannik misigisaqarnissaat".

"Atuartut inuiaqatigiinni oqartussaaqataaffiusuni akisussaaffitik, pisinnaatitaaffitik pisussaataitaaffitillu ilisi maarillualissavaat."

Periuseq

Sapaatip akunnera sammisaqarfiusoq ulluni tallimani sivilissusilik aqqutigalugu siunertaq ilikkagassallu piviusunngortinneqassapput.

Ataasinngornermi marlungornermilu meeqqat pisinnaatitaaffii silallu pissusiata allanngoriartornera qulequtaralugit atuartut ilisimasaat annertusarneqassapput. Taamaalereerunik projektitoriinnikkut nunatta klimaaftrykia atuartut paasiniassavaat. Klimaaftryk maanna atuuttoq paasisaqarfigereerlugu atuartut projektitoriinnikkut nunatsinni CO₂ -mik aniatitsineq toqqaannartoq imaluunniit toqqaannanngitsoq qanoq annikillisinneqarsinnaaneranut iluarsiiisutaasinnaasunik nassaarniassapput. Pingasunngornermi atuartut projektimik suliaqarnissaminut piareersarneqassapput.

Sisamanngornermi projekti pimoorullugu suliarineqassaaq.

Tallimanngornermi atuartut projektiliaat pillugit SILAP PISSUSIA-kaffisortitsissutigineranik avammut nitarsaaneqassapput, tamanna atuartullu piareersarlugulu tallimanngornermi ullup qeqqata kingornat ingerlanneqassaaq. Kajumissaarutigissavarput atuartut ilaasa SILAP PISSUSIA-kaffisortitsissutiginiissata piareersarnera ingerlanneqarnissaalu projektissamittut toqqassagaat. Taanna pillugu pingasunngornermi nal.ak.atuartsinissat 4 aamma 5 atuaruk.

Ilinniartitsisutut illit suliaasatit

Ilinniartitsissutit ima aqqissugaapput sapaatip akunnerata ingerlanerani ilinniartitsisuuginnarnak siunertalli anguniarneqarnissaanut ikorfartuisussatut inissisimanerussallutit, atuartullu namminersornerullutillu, ujartuinerullutillu iliuuseqarnerusussatut inissisimasussaallutik. Tassa imaappoq, ullut marluk siulliit affarlu ilinniartitsisumit aqunneqassapput, atuartullu ullut marluk affarlu kingulliit namminneq ilinniarnissaminik aqutsinnaassapput. Namminneq ilisimasassarsiusapput namminnerlu qaffasissutsimi sorlermi CO₂ -mik aniatitsineq annikillisarnerlugu aalajangerlugu. Suliniummi suliaqarneranni soorunami siunnersuisarnissat pingaaruteqarpoq.

Internetimik atuineq

Sapaatip akunnerani ilinniartitsissutissat tamarmik internetimi nassaarineqarsinnaassapput

www.iserasuaat.gl aamma www.unicef.gl. Videonik takusassaqaramik sammisarlu pillugu paasissutisani ujartuisussaagamik, atuartut internetimut attaveqartassapput. Nal. Ak. atuartsiviusunut ataasiakkaanut "paasisaqarnerugit" aqqutigalugu nittartakkanut assigiinngitsunut linkit nassaarisinnaavatit. Taaku illit ilinniartitsisutut piareersarnissannut atugassatut naatsorsuussaanerupput, atuartunuunngitsoq. Linkit arlallit nittartakkanut kalaallisut qallunaatullu allassimasunut linkiupput, linkilli arlallit qallunaat nittartaannut linkiupput, ilaalu tuluttut allassimallutik.

Ilinniartitsissutissat arlallit videopput. Amerlanerit kalaallisut oqaluttortaqarput qallunaatullu allagartalersugaallutik. Videolli ilaat tuluttut imaluunniit qallunaatut oqaluttortaqarput.

Videonik isiginnaalersinnasi videot aareerneqassapput, tamarmillu takusinnaasaannik isiginnaartinneqassapput, taamaalilluni skærmit arlallit atunngikkaluarlugit isiginnaartoqarsinnaalluni.

Onlinekkut SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ I, II & III

Ataasinngornermi, pingasunngornermi tallimanngornermilu atuariit tamarmik peqataaffigisaannik onlinekkut silap pissusia pillugu ataatsimiittoqassaaq. Ataatsimiinnermi atuartut tamarmik skærmip saavani peqataasassapput, taamaalillutik atuartut atuariisinniittut atuartut allani atuariinniittut takusinnaassavaat.

Silap pissusia pillugu ataatsimiinnerit siunertaraat, nuna tamakkerlugu ataatsimoornermik misiginissaq aammalu isumassarsitinneqarsinnaanissa kajumissuseqalersinneqanissamillu misiginissaq. Atuartut amerlasoorsuullutik pisinnaatitaaffinnik, silap pissusiata allanngoriartorneranik CO₂ -millu aniatitsinerup

annikillissarnissaanik suliaqarlutik paasissavaat. **Silap pissusia pillugu ataatsimiinnerit Nuummiittumit UNICEF-imit aqunneqassapput.**

Ataatsimiinnerit iluatsilluarnissaat eqqqarsaatigalugu internetimut attaviit misissorsimanissaat piffissarlu sioqqullugu atassusersimanissaq pingaaruteqarpoq. Webkamera nipaalu ajunnginnersut misissussavasi. Akisussaasoqarnissaa isumagiumaarparsi. Ataatsimiinnerni Teams atorneqassaaq, ataatsimiinnermullu linki uuma ataani nal.ak. atuartitsiviusussap ataani takusinnaavarsi. Ataatsimiinnissanut tamanut linki taannaavoq.

Klima pillugu

ATAATSIMIINNEQ I ataasinngorneq nal. 8.50 - 9.10

ATAATSIMIINNEQ II pingasunngorneq nal. 12.10 - 12.30

ATAATSIMIINNEQ III tallimanngorneq nal. 13.00 - 13.30

[Teamsikkut ataatsimiinnissamut linki.](#)

Ilinniartitsisumut ilitersuut atuartullu atuagaa

Ilinniartitsisunut ilitersuut tigummivat. Tassaniipput paasissutissat tunngaviusut, nal.ak.atuartitsiviusussat tamarmik nassuiarneqarneri qanorlu nal.ak.atuartitsiviusut ingerlanneqarnissaannut ilitersuutit. Nal.ak.atuartitsiviusussat ilaanni suliassanut atatillugu atuartut atuagaa atorneqartartussaavoq. Assersuutigalugu pappiaqqat apeqqutinik imallit imaluunniit taaguutitut tunngasut anillatsinneqarlutillu qior-tarneqartussat tassaniipput. Pappiaqqat ilaat aamma atuartut iPad-itiit atorlugit suliarisinnaasaannik imaqarput. Taamaattumik atuartunut atuagaq tamarmi atuartut iPad-iinutaaneqassaaq. Ilinniartitsisunut ilitersuummi atuartut quppersagaat atorneqaleraangat linkitaqartassaaq.

Logbogi

Isum pitsaassaaq sapaatip akunnerani sammisaqarfiusumi atuartut logbogeqartinneqarpata. IPadiminni "Noter" atussaneraat imaluunniit atuagaaranngumik allattaaveqassanersut illit aalajangissavat. Sapaatip akunnera tamaat atuartut logbogi atorsinnaassavaat. Sammisaaq pillugu atuartut isumassarsiatik, apeq-qutissatik eqqarsaatitillu allattorsinnaavaat. Sammisaaq pillugu ilutsinik assiliartassanik titartaallutillu, nit-tartakkat, atuakkat allallu qulequtaat allattorsinnaavaat sammisamullu tunngasumik atuarunik imaluunniit soqutiginartumik takusaqarunik allattuisinnaallutik. Atuartut logbogeqarnissaat aalajangiutissagukku taava atuartut logbogeqarnissaminnik aallartilluarnissaat illit qulakkeerniassavat.

Ilinniartitsisup piareersarnera

Ilinniartitsissutissap imarisaasa paasilluarnissaannut piareersarnissamut piffissaqarnissaq pisariaqas-saaq – pingaartumik ulluni pingasuni siullerni paasissutissat ilinniartitsissutigineqartussat pillugit. Sapaatip akunnera sammisaqarfiusoq sioqqullugu ilinniartitsissutissap atuarsimanissaa pisariaqarpoq, taamaallutit sapaatip akunnerata ingerlanissaa aamma nal.ak.atuartsiviusussat imarisassaata paasilluarniassagakkit. Imarisassaasa annertussusiat, atuartuutinnullu atuarnep qaffasisusissaa sinaakkutillu suliffigisatit tun-ngavigalugit naleqqussaasinnaavutit.

Atuarmim avatangiiserisasi sap. ak. sammisaqarfiusumi isumassarsinarnissaat anguniarlugu piffissamik atuiffigikkit. Igaq ataaseq niviingavissanngortiguk, sapatip akunnerata ingerlanerani paasissutissat, ti-tartakkat, isumassarsiat assigisaallu niviingarneqarsinnaanngorlugit.

Ataaniittut aniatikkit ([ilanngussaq takuuk](#)) sapaatillu akunnerata ingerlanerani atuartut suliffigisartagassa-anni niviingarlugit:

- FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa
- Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi immikkoortut 12, 13 aamma 29
- Naatsiivittut sunniutip titartarneqarnera (drivhuseffekten)
- Seqernup qinngornerisa uterarterata titartarneqarnera (albedo)
- Nunarsuarmi kiassutsip CO₂-millu aniatitsinerup allanngoriartornerisa graf-iliarineqarnera
- Oqaatsit suunerinik nassuiaalluni ordbogi ([ilinniartitsissummi quppernerit kingulliit ilaanniippog](#))
- Sapaatip akunnerata ingerlanissaanut skema

Atuartut allattaavimmik logbogeqassappata allattaavinnik piareersimatitsereerina.

Sapaatip akunnerata ingerlanerani illit maligassiuilluassaatit, silap pissusianut tunngatillugu iluaqutaasus-sanik iliuuseqarlutit. Silap pissusianut akornutaasinnaasunik ileqqoqaruit imaluunniit pissuseqaruit, taava siulliullutit allannguigit. Sapinngisamik nuannersunngortitsiniarna. Atuartut imminnut ajorissanngillat, si-lap pissusiata allanngoriartornerata kingunerit pillugit imminnut pisuutissanngillat. Oqaluttuutissavatit silap pissusia allanngoriartulereersoq, taamaattorli tamatta ileqqutta allanngortinnissai pingaaruteqartoq. Ne-riuteqarpugut, kisianni massakkut iliuuseqartariaqarpugut.

UNICEF, silap pissusia pillugu ajornartorsiorneq Extreme-E-lu pillugit paasissutissat

UNICEF

UNICEF tassaavoq FN-ip meeqqat pillugit aningaasaateqarfia nunarsuarmilu meeqqat ikiorniarlugit suliniaqatigiiffiit annersaraat. UNICEF FN-imit 1946-imi pilersinneqarpoq sorsunnersuup aappaata kingorna meeqqat kaallutillu atugarliortut ikiorniarlugit. 1953-mi UNICEF-ip meeqqat nunarsuaq tamakkerlugu najugallit pillugit suliaqalerpoq, ullumikkullu UNICEF-ip nunat 150-init sinnillit suliffigivai, meeqqat inuuginnarnissaannut ineriartornissaannullu pingaarutilinnik tamanik suliaqarluni. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut suliaanni pingaarutilimmik inissisimavoq, meeqqallu illersorneqarnissaminnik immikkut pisariaqartitsisut ikiorneqarnissaat suliassaqarfinni pingaartinnerpaasaasa ilagaat.

UNICEF Danmark-ip nunatsinni allaffia aamma NAKUUSA

UNICEF Danmark tassaavoq UNICEF-ip Danmarkimi immikkoortortaa nunatsinnilu 2011-mit suliaqartalerpoq, piffissamilu tassani kalaallit meeqqat atuartut akornanni meeqqat pisinnaatitaaffinik ilisimasat annertunerujussuannngornikuupput. 2019-imi UNICEF Kalaallit Nunaanni allaffeqalerpoq Nuummi inissisimasumik. www.unicef.gl

Namminersorlutik Oqartussat qanimut suleqatigalugit UNICEF-ip 2011-mi suliniut NAKUUSA pilersippaa, tassanilu anguniagaq pingaarneq tassaavoq FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaani tunngaviit pingaartitallu ilisimaneqarnerulernissaat, taamaallunilu malinneqarnissaat tunngavissilluarumallugu.

www.nakuusa.gl

FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut meeqqanut TAMANUT 0-init 18-inut ukiulinnut atuuppoq, meeqqallu qanoq pineqarnissaannut najoqqutassiaalluni. Meeqqat ajunnginnissaannik qularnaarisussat immikkoortut 54-iupput. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut nunarsuarmi meeqqanut tamanut atuukkami nunarsuarmut tamarmut atuuppoq, aamma, isumaqatigiissut meeqqanut ataasiakkaanut atuummat sumiiffinnullu tamanut atuuppoq. FN-ip Ataatsimeersuarnerani 20. november 1989 akuerineqarpoq, ullumikkut taamaallaat nunap ataatsip isumaqatigiissutip imarisaa akuerinikuunngilaa, tassalu USA.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut allassimavoq meeqqat tamarmik nerisaqarnissaminnik, peqqissuunissaminnik najugaqarfeqarnissaminnillu pisinnaatitaaffeqartut. Meeqqat aamma atornerlunneqannginnissamut immikkoortitaannginnissamullu illersorneqarnissaminnut pisinnaatitaaffeqarput aamma atuarfik, sunngiffik aalajangeeqataasinnaanertillu aqutigalugit ineriartornissaminnut pisinnaatitaaffeqarput.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut meeqqat ukuninnga pisinnaatitaaffeqarnerat qularnaarpaa

- Tunngaviusumik pisinnaatitaaffiit eqquutsinneqarnissaat (ass. nerisassaqaarneq, peqqissuuneq najugaqarnerlu)
- Ineriartorsinnaanermut (ass. atuarfik, sunngiffik paasissutissallu aqutigalugit)
- Illersorneqarnissamut (sorsunnermut, nakuusernermut atornerlunneqarnermullu).
- Oqartussaaqataanissamut (ass. sunniuteqaarneq, peqataaneq killilersugaanngitsumillu oqaaseqarsinnaaneq).

UNICEF silallu pissusiata ajornartorsiornera

Nunarsuarmi silap pissusiata ajornartorsiornera meeqqat pisinnaatitaaffiit kalluaavoq; siuariarnernut ajoqutaasinnaanera pissutaalluni, aammali nutaanik siuariaateqartoqarnissaanik akornusiisinaanera pissutaalluni. Silap pissusiata allanngoriartornera pissutaalluni meerarpassuit, pingaartumik nunani piitsuunerpaani, angerlarsimaffitik qimattariaqartarpaat meeqqallu kaattut amerliartuinnarput. Silap pissusiata

allanngoriartornera ajornartorsiornernut allanut allisaatitut ippoq, inuillu nerisassanik imermillu minguitsu-mik pissarsisinnaanissaannut pitsaasumillu inuuneqarnissaannut sunniuteqartarluni. Oqartoqarsinnaavo-ri aamma silap pissusiata ajornartorsiornera meeqqat pisinnaatitaaffinik nukittorsaataasoq, nunarsuarmi meeqqat nukittunerusumik nipeqalersikkamigit, piumasarlugulu nunarsuaq piujuartitsinerusumik inger-lalernissaa; nipi taanna tusaaniartariaqarparput, tassami meeqqat pisinnaatitaaffisa tunngaviusut ilagim-massuk.

UNICEF-ip nunani tamani ineriartorneq piujuaannartitsinermik tunngaveqassasoq qularnaassallugu pe-qataaffigerusuppaa, kiisalu silap pissusianut nunarsuarmullu ajornersitsissanngitsaq. UNICEF-ip silap pissusia pillugu iliuuserisai pingaarnert marluk tassaapput silap pissusiata avatangiisillu allanngoriartor-nerisa kingunerinut meeqqat illersorneqarnissaat, meeqqallu allannguisinnaasutut isigineqarnissaat. Kalaallit meerartaat ullumikkut silap pissusiata allanngoriartornerata kingunerisaanik allannguutini an-nertuunik misigisaqarneq ajorput. Kiannerulerneratali kingunerisaanik nunatsinni aalisarneq, piniarneq sanaartormilu periutsit sunnerneqarput. Tamanna angajoqqaat inuussutissarsiornerannut namminner-lumi siunissami inuussutissarsiornerissaannut sunniuteqarsinnaavoq.

UNICEF-ip Extreme-E-llu peqatigiinnerat

Extreme-E (www.extreme-e.com) tassaavoq biilit innaallagiatortut atorlugit nunaannarmi biilini sukkan-niutsitsinernik arlalinnik ingerlatsisalersut nutaat, tassanilu nunarsuaq tamakkerlugu sumiiffinilu ataa-siakkaani silap pissusiata allanngoriartornerata sammineqarnissaa siunertarineqarpoq. Sukkanniunnerit 2021-mi siullermeersumik ingerlanneqarput, sumiiffinilu tallimani silap pissusiata allanngoriartornerata ersarissumik takussutissaqarfiini ingerlanneqarlutik. Sumiiffiit tallimat ukuupput: Al-Ula, Saudi-Arabien 20.-21. marts, Lac Rose, Senegal 29.-30. maj, Kangerlussuaq 28.-29. august, Pará, Brasilien 23.-24 okto-ber aamma Tierra del Fuego, Argentina 11.-12. december.

Atuarfinni silap pissusiata sammineqarnerulernissaa anguniarlugu Extreme-E UNICEF-ilu suleqatigiipput. Ilinniartitsissutit aqqutigalugit meeqqat inuusuttullu silap pissusia eqqarsaatigalugu allannguisinnaanngor-nissaa kissaatigineqarpoq.

UNICEF-ip NAKUUSA aqqutigalugu meeqqat atugarisaannik pisinnaatitaaffiinillu suliaqarnera, meeqqat inuusuttullu peqataatinneqarnerisigut ingerlanneqartartoq Extreme-Ep tapersersorpaa. UNICEF-ip Extre-me-E-llu peqatigiinnerisigut silap pissusiata allanngoriartornerata Kalaallit Nunaat qanoq sunnerneraa aammalu nunatsinni meeqqat atugarisaat inooriaasiallu qanoq sunnerneraa maluginiaqquneqarpoq kiisalu meeqqat inuusuttullu klimaagentitut suliaqarnissaa nukitsorsarneqarusulluni.

Extreme-E-p ilinniartitsissutit uku suliarineqarneranni aningaasaliisuvoq.

SAP. AK.-NUT SAMMISAQARFIUSUMUT ILINNIARTITSISSUTIT UANNGA AALLARTIPPUT

Ilinniartitsissutissat tulleriiaarneqarnerat

Ataasinngornermit tallimanngornermut ullut tamaasa nal.ak.atuartitsiviusussat arfinillit tikillugit atorneqar-sinnaasunik ilinniartitsissutit tulleriiaakkanik imaqarput.

Nal.ak.atuartitsiviusussani tamani qulequtaasussat ullut tamaasa aallartinnermi allassimasassapput. Quppernemi kingullerni sammisat assigiinngitsut pillugit nittartakkat tulluarsinnaasut linkiinik imalimmik [vidensbank](#)-imik peqarpoq.

Quppernernessaaq kingullerniippoq [ordbogi](#), oqaatsit pingaarnerit isumaannik nassuiaatitalik.

Nal.ak.atuartitsiviusussat tamarmik ima aaqqissugaapput:

- Aallaqqaasiineq
- Anguniakkat
- Atortussat
- Piereersarnek
- Paasisaqarnerugit (nal.ak.atuartitsiviusuni tamaniunngitsoq)
- Nal.ak.atuartitsiviusup imarisai
- Naggasiineq.

Ataaniippoq sap.ak.-nut skema nal.ak.atuartitsiviusussanut qulequttanik imalik

Sap.ak.sammisaqarfiusumi skema - Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen

	ATAASINNGORNEQ	MARLUNNGORNEQ	PINGASUNNGORNEQ	SISAMANNGORNEQ	TALLIMANNGORNEQ
Ullaap tungaa Nal.ak.atuar-titsiviit 4.	Ilisimasaqalerniarnek 1 Sap.ak. sammisaqarfiu-sumut nassuiaaneq 2 ATAATSIMIINNEQ I – Teams, nal. 8.50-9.10 Klimaagent suua? 3 FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa 4 Isummersinnaanermut ilinniarsinnaanermullu pisinnaatitaaffik	Ilisimasaqalerniarnek 1 Videot: Upernavik, Kanger-lussuaq, Tasiilaq, Qassiar-suk, Ilulissat Sumiiffigisatsinni suut misigaavut? 2 Sermeq aakkiartorpoq 3 Silap pissusiata allanngo-riartornerata nunarsuarmut kinguneri 4 Silap pissusiata allanngo-riartornerata Issittumi kinguneri	Projektip aallartinnera 1 Klimaaftryk – suua? 2 Kal.Nunaata klimaaftrykia 3 Akisussaaffik iliuuseqar-nerlu 4 Projekteqarnissamut nassuiaaneq	Silap pissusia pillugu projekti Silap pissusianut tunngasu-nik projektimik suliaqarneq	Projektip naammassinera Qanoq ililluni projekti siu-nissami ingerlaannarsin-naava? Anguniagassat tullii suup-pat – iliuussissat tullii?
Ualiklut 2 lek.	5 + 6 Silap pissusiata allanngo-riartornera suua? Angerlarluni suliaasaq: Silap allanngornera utoq-qaat qanoq eqqaamasa-qarfigaat	5 Silap pissusiata allanngo-riartornerata unikaallatsin-nissaanut nunarsuarmioqa-tigiit qanoq iliorpat? 6 Nunatsinni uuliamik atuiun-naariartornissamut takor-luukkat	5 ATAATSIMIINNEQ II – Teams, nal. 12.10-12.30 Silap pissusianut tunnga-sumik projekteriniakkamik toqqaagit 6 Silap pissusianut tunnga-soq projekteriniagaq nas-suiaruk	Projekt nangillugu	ATAATSIMIINNEQ III – Teams, nal. 13.00-13.30 Kaffillerneq Angajoqqaat, aalajangiisar-tut allallu qaaqqullugit

ATAASINNGORNEQ – Ilisimasaqalerniarneq

1	Sap. Ak. sammisaqarfiusumut nassuiaaneq
2	ATAATSIMIINNEQ I - Klimaagenti suua?
3	FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa
4	Isummersinnaanermut ilinniarsinnaanermullu pisinnaatitaaffik
5	Silap pissusiata allanngoriartornera suua?
6	Silap pissusiata allanngoriartornera suua?

Angerlarluni suliassaq: Utoqqarmik apersuineq.

Nal. ak. Atuartitsivik 1 – Sapaatip akunnerata ingerlanissaa

Aallaqqaasiineq: Sapaatip akunnera aallartinneqassaaq. Siullermik atuartut sapaatip akunnerata ingerlanissaanik siunertaanillu nassuiaanneqassapput. UNICEF aamma Extreme-E pillugu paasisaqassapput eqqarsaatersuutigalugulu sooq Kangerlussuarmi biilnik innaallagiatortunik sukkaniutsitsisoqarsimanersoq. Naggataatigullu SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ 1-imi atuarfinni allani atuartut allat ilassissavaat.

Anguniakkat:

Sapaatip akunnerata siunertaa ingerlanissaalu atuartut paasissagaat
UNICEF aamma Extreme-E suunersut atuartut paasissagaat
Sooq Kangerlussuarmi sukkaniutsitsisoqarsimanersoq atuartut eqqarsaatersuutigissagaat

Atortussat:

Atuartup atuagaa qupp.6-7. Sap.ak.-nut skema, atuartup atuagaanniippoq. Logbogi imaluunniit allattaaviusinnaasut allat.

Piareersarneq:

Nal.ak.atuartitsivimmi uani illit ilinniartitsisutut sap.ak. qanoq ingerlassanersoq ilisimaqqissaassavat. Atuartut logbogeqassappata logbogissaat piareersareersimassavatit. UNICEF pillugu atuarsimassaati Extreme-E-lu pillugu video takoreerlugulu tassunga tunngasumik atuareersimassaati.

Paasisaqarnerugit:

www.unicef.gl
www.unicef.dk
www.extreme-e.com

Nal.ak.atuartitsiviusup imai:

1.	1. Sap.ak.-ni pisussat pillugit aammalu UNICEF pillugu nassuiaaneq
2.	Extreme-E

1. Sap.ak.sammisaqarfiusussaq aamma UNICEF pillugu nassuiaaneq

Sapaatip akunneranut skema atuartunut takutiguk sapaatillu akunnerani pisussanik oqaluttuullugit. Sapaatip akunnerani aggersumi klimaagentinngornissamut piukkunnarsassasut atuartut oqaluttuutikkitt. Ataasinngornermi marlunngornermilu meeqqat pisinnaatitaaffii silallu pissusiata allanngoriartornera pillugit ilisimasaqarnerulerniartussaapput. Pingasunngornermi projektiliornissaq tallimanngornerup tungaanut ingerlanneqartussaq aallartissaaq. Tassani atuartut Kalaallit Nunaata klimaaftrykia misissussavaat, kingornatigullu CO₂-mik aniatitsinerup annikillisinnissaanut siunnersuuteqassapput iliuusasinnaasunillu aallartitsillutik. Tallimanngornermi projekteqarneq naammassineqassaaq siunissami iliuutsinut tunngatilugu anguniagaqarnermik naggaserlugu. Oqaluttuutissavatit UNICEF Kalaallit Nunaat sapaatip akunnerani sammisaqarfiusumi ilinniartitsissutissanik suliaqarsimasooq. UNICEF suunersoq nassuiaruk aamma Kalaallit Nunaanni UNICEF-ip suliai oqaluttuaralugit (Immikkoortoq "Ilisimasassat" takuuk).

2. Extreme-E

Atuartut silap pissusiata allanngoriartornera pillugu eqqarsartinniaraanni, sap.ak.-ni sammisaqarfiusumi ilinniartitsissutissat pillugit suliap aallartiffia aallartissutigineqarsinnaavoq – tassami Extreme-E. Sap.ak. sammisaqarfiusoq Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen UNICEF-ip Extreme-E-llu suleqatigiinnerisigut pinngorpoq.

Extreme-E pillugu atuartut naatsumik nassuiaatissavatit videomillu isiginnaartillugit.

PAASISSUTISSAT: EXTREME-E

tassaavoq biilit innaallagiatortut atorlugit nunaannarmi biiliniq sukkaniutsitsineq pillugu aallakaatitassiat nangeqattaartut nutaat, tassanilu nunarsuaq tamakkerlugu sumiiffinnilu ataasiakkaani silap pissusiata allanngoriartornerata sammineqarnissaa siunertarineqarpoq. Sukkanniunnerit 2021-mi siullermeersumik ingerlanneqarput, sumiiffinnilu tallimani silap pissusiata allanngoriartornerata ersarissumik takussutis-saqarfiini ingerlanneqarlutik. Sumiiffiit tallimat ukuupput: Al-Ula, Saudi-Arabien 20.-21. marts, Lac Rose, Senegal 29.-30. maj, Kangerlussuaq 28.-29. august, Pará, Brasilien 23.-24 oktober aamma Tierra del Fuego, Argentina 11.-12. december. (www.extreme-e.com)

Atuartut aperikkitt sukkaniuttut takusimaneraat. Qanoq igineraat aperikkitt.

Video takutiguk: https://www.youtube.com/watch?v=o9F_TBfeWhQ

Maluginiaruk video tuluttuujummat, oqaatsillu pillugit pisariaqassappat ikiorsinnaavatit.

Taassuma kingorna apeqqutit uku pillugit atuartut marlukkaartillugit imaluunniit eqimattakkuutaartillugit oqaloqatigiisikkitt:

(atuartup atuagaa qupp.7):

- Sooruna Extreme-E Kangerlussuarmi biiliniq innaallagiatortunik sukkaniutsitsisoq?
- Sunaana Extreme-E-p maluginiartikkusukkaa?
- Silap pissusiata allanngoriartornerata sammineqarnissaa pingaaruteqarpa? Sooq?/sooq naamik?

Naggasiineq

Atuartut oqaluttuutikkitt maanna silap pissusiata allanngoriartornera pillugu eqqartuillutik aallartittut, ilikkagassaannilu tulluuttoq tassaasoq klimaagentip suunera.

Nal. ak. Atuartitsivik 2 – Klimaagenti suua?

Aallaqqaasiineq:

SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ I, Teams atorlugu atuarfinnik allanik ataatsimeeqatiginninneq.

Taassuma kingorna atuartut inuusuttoqatitik videot aqputigalugit isumassarsiorfigisinnaavaat. Naggataatigullu oqaluuserissavarsi qanoq ililluni klimaagentiusoqarsinnaanersoq.

Anguniakkat:

Atuartut ATAATSIMIINNEQ I-imut peqataanermikkut sammisassamut kajumissuseqalissasut Atuartut klimaagent-iuneq qanoq isumaqarnersoq paasissagaat.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.7-8. Logbogi atorineqassappat. Videonik isiginnaartitsinisamut atortut.

Piareersarnek:

Teamsikkut ATAATSIMIINNEQ I piareersaruk. [Teams](#)

Taanna sioqqullugu klimaagentit inuusuttut videoliarineqarnerat isiginnaakkit.

Paasisaqarnerugit:

Allaaserisaq Ivalu Barlach pillugu: <https://sermitsiaq.ag/node/70795>

Allaaserisaq Sascha Blidorf pillugu: <https://sermitsiaq.ag/node/218641>

Videot Greta Thunberg-imut tunngasut/-ip suliai:

https://www.youtube.com/watch?v=uRgJ-22S_Rs

<https://www.youtube.com/watch?v=EAmUIEsN9A>

<https://www.youtube.com/watch?v=VFkQSGyeCWg>

Nal.ak.atuartitsiviup imai:

1.	SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ I - Sapaatip akunnera aallartinneqassaaq
2.	Klimaagentit inuusuttut
3.	3. Klimaagenti suua?

1. SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ I - Sapaatip akunnera aallartinneqassaaq

SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ I-ip siunertaa tassaavoq atuartut atuarfinni allani atuartut Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen-imut peqataasut naapinnissaat. Ataatsimiinnerup sapaatip akunnerata aallartilluarnissaanut atorineqassaaq.

2. Klimaagentit inuusuttut

Aallaqqaasiutigalugu atuartut videonik isiginnaassapput, nunatsinni klimaagentit imaluunniit klimaagentiusimasut inuusuttut marluk pillugit videoliat. Isiginnaarnermikkut atuartut malinnaarusulissapput paasisaqarnerulerusullutillu.

Eqqumaffigissavat meeqqat inuusuttullu ilaasa silap pissusiata ajornartorsionera ernummatigimmassuk, tassami kinguaariit taakku siulimik iliuusaasa kinguneri atortussaavaat, namminnerli aamma iliuutsimik kinguneri. Ernumaneq *neriunnermik neriulluarnermillu* taarserneqassaaq. Allanguisoqarsinnaanera oqaatigissallugu pingaaruteqarpoq.

Videot Ivalu Barlach-ip suliai pillugit kingornalu Sascha Blidorf-ip suliaa pillugu atuartunut takutikkiit., marluullutik assigiinngitsutigut silap pissusiata oqaluuserineqarnerulernissaanut peqataanikuupput – aamma inuusuttut akornanni. Atuartunut takutikkiit kingornalu Sascha Blidorf-ip suliaa

(<https://www.youtube.com/watch?v=YqHP-q8MBjI>)

(<https://www.youtube.com/watch?v=p3AgYoeY0Wc>)

Inuusuttoq silap pissusia pillugu oqallinnermi ersarilluartoq politikerinillu siuttunik akuutitsiniartoq tassaavoq Greta Thunberg.

Atuartut youtubemi Greta Thunberg pillugu ujaasitikkit. Suliassamut tassunga atuartut 15 minutsinik periarfissikkiit (atuartup atuagaa qupp.8). Klassemi atuartut ilaat tuluttut qallunaatulluunniit ujaasinerminni videonillu isiginnaanernerminni ikiortariaqarnersut maluginialaarumaarpat.

Atuartut apeqqutit uku akissutissarsiniassavaat:

- Greta Thunberg kinaava?
- Suna oqariatuutigivaa?
- Qanoq ililluni oqariatuutini apuunniarsaraa?

Atuartut aperikkiit Greta pillugu qanoq isumaqarnersut, aamma suliniutai oqalugiaataalu qanoq igineraat.

3. limagenti suua?

Klimaagenti suusorineraat atuartut aperikkiit? Klimaagentiugaangamik susarpammita? Atuartut isumaqarpat klimaagentiussagunikP ass. Greta Thunberg-itut imaluunniit Ivalu Barlach-itut suliaqartigisariaqarlutik? Oqarfigissavatit taama suliaqartigisariaqanngitsut, kingornalu oqarfigissavatit sap.ak.-ni sammisaqarfiusumi Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen-imi atuartut klimaagentiussasut.

PAASISSUTISSAT: KLIMAAGENT

Agenti tassaavoq iliuuseqartoq. Klimaagenti tassaavoq silap pissusia pillugu iliuuseqartartoq, tassa ima paasillugu silap pissusiata allanngoriartorneranik ilisimasalik, iliuuseqartitsisartorlu silap pissusiata allanngoriartorneranik unikaallatsitseqataasunik imaluunniit ilisimaarinninnerulersitsisunik. Tamanna isummernikkut taavalu annikitsunik angisuunillu iliuuseqarnikkut pisinnaavoq, allannguutini pilersitsisumik, soorlu angerlarsimaffimmi, atuarfimmi, nunaqqatigiinni nunaluunniit tamakkerlugu.

Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen-ip siunertaraa atuartut paasissagaat immannguaannarluunniit iliuuseqarneq siunissami aamma iluaqutaasinnaammat.

Naggasiineq

Atuartut nal.ak.atuartitsiviusuni siullerni marlunni sapaatip akunnerani pisussat pillugit, UNICEF, Extreme-E, aamma klimaagentiuneq pillugu nassuiaanneqarput namminnerlu silap pissusiata allanngoriartornera pillugu ilisimasatik paasillugit.

Atuartut arlaannik nalornissuteqarunik apequtissaqarunillu aperisinnaapput.

Ullup sinnerani meeqqat isummaminnik oqaaseqarsinnaanermi silallu pissusia pillugu oqallinnermi peqataatinneqarnissaminnut pisinnaatitaaffeqarnerat pillugu paasisaqarnerus-sasut, aammalu silap pissusiata allanngoriartornera pillugu paasissutissanik tunngaviusunik pissarsissasut atuartut oqaluttuutissavatit.

Nal. ak. Atuartsivik 3 – FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa

Aallaqqaasiineq:

Atuartut Meeqqat pillugit isumaqatigiissut pillugu oqaluttuunneqassapput, isumaqatigiissutillu paasilluarnissaanut tamassi apeqqutini akissutissarsiniassaasi. Kingornatigut atuartut kissaatit pisinnaatitaaffillu assigiinngissutaat pillugit suliaqassapput. Nal.ak.atuartsivimmi 3-mi aamma 4-mi FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa pillugu atuartut suliaqarneranni siunertaavoq, klimaagentiunikkut Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi pisinnaatitaaffiit ilaannik eqquutsitsisoqarsinnaasoq atuartut paasissagaat.

Anguniakkat:

FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaat suunersoq atuartut oqaluttuarisinnaassagaat. Pisinnaatitaaffiit kissaatillu assigiinngissutaat suunersoq atuartut paasissagaat.

Atortussat:

Atuartup atuagaa qupp.9-11. Logbogi imaluunniit allamik allaffiusinnaasumik. Pappiaqqat. Kissaatit pisinnaatitaaffillu pillugit pappiaraq anillatsitaq. Qiuutit.

Piareersarnek: Kissaatit pisinnaatitaaffillu pillugit pappiaraq anillatsiguk Meeqqallu pillugit isumaqatigiissut anillatsillugu (imaluunniit atuartut iPad-iminni takusinnaavaat).

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut kalaallisut

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/meeqqat-pisinnaatitaaffii-pillugit-isumaqatigiissut/>

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut qallunaat:

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/boernekonventionen/>

Paasisaqarnerugit:

UNICEF Kalaallit Nunaanni:

<https://www.unicef.gl/meeqqat-pisinnaatitaaffii-meeqqanut-paasiuminarsarlugit/>

UNICEF Danmarkimi <https://www.unicef.dk/boernekonventionen-og-boerns-rettigheder/>

Nal.ak.atuartsiviup imai:

1. FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa suua?
2. Kissaatit pisinnaatitaaffillu.

1. FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa suua?

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut pillugu atuartut oqaluttuutikkut – isumaqatigiissut nunarsuarmi meeqqanut tamanut atuuppoq.

Nunarsuarmi meeqqat tamaasa kisissasuugukkit 2,2 milliardimut kisitsissagaluarpuit! Nunarsuarmi inuit katillugit 7,3 milliardiusunit meeqqat pingajorarterutingajaapput. Sekundit tamaasa nunarsuarmi meeqqamik inunngortoqartarpoq, maanilu Kalaallit Nunaanni ukiut tamaasa 850 miss. inunngortarput. Nunatsinni inuit 56.000-it sinnilaarpaat, taakkunanilu meeqqat 15.000-it missaanniipput, tamarmillu immikkut pisinnaatitaaffeqarput. Pisinnaatitaaffiit taakku ima taasarpagut Meeqqat pillugit isumaqatigiissut. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut meeqqanut 0-init 18-inut ukiulinnut TAMANUT atuuppoq, meeqqallu qanoq pine-

qarnissaannik najoqqutassiaalluni. Immikkoortut 54-iupput, meeqqat tamarmik ajunnginnissaannik qularnaarisussat.

Meeqqat pillugit isumaqatigiisummi allassimavoq meeqqat tamarmik nerisassaqaarnissaminnut, peqqis-suunissaminnut angerlarsimaffeqaarnissaminnillu pisinnaatitaaffeqartut. Meeqqat aamma pisinnaatitaaffeqarput atonerlunneqannginnissamut immikkoortinneqannginnissamullu illersorneqaarnissaminnut, atuarnerlu, sunngiffeqarnerlu oqartussaaqataanerlu aqqutigalugit ineriartornissaminnik pisinnaatitaaffeqarput. Nunat 193-it Meeqqat pillugit isumaqatigiisummik atsioqataanikuupput.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissutip meeqqat ukuninnga pisinnaatitaaffeqarnerat qularnaarpaa

- Pisinnaatitaaffiit tunngaviusut eqquutsinneqaarnissaat (soorlu ass. nerisassaqaarnissaq, peqqissuunissaq najugassaqaarnissarlu).
- Ineriartorsinnaanerit (ass. atuarnikkut, sunngiffeqaarnikkut paasissutissallu aqqutigalugit)
- Illersorneqaarnissaq (ass. sorsunnermut, nakuusernermut atonerluinermullu)
- Oqartussaaqataaneq (ass. sunniuteqarneq, peqataaneq killiligaananilu oqaaseqaarsinnaaneq).

Meeqqat pillugit isumaqatigiisummi immikkoortut pillugit atuartut marlukkaartillugit eqqartuisikkat.

Apeqquutillu ataaniittut ataatsimoorlusi oqaluuserisigit. Apeqquutit oqaatigikkat ataatsimoorlusilu akissutis-sarsiniarsigit.

- Pisinnaatitaaffik suua?

Pisinnaatitaaffik tassaavoq sunaluunniit meeqqap pisariaqartitaa pisinnaatitaaffigisaalu.

- Arlaannik pisinnaatitaaffeqarluni qanoq isumaqarpa?

Pisinnaatitaaffeqarneq tassaavoq arlaannik pisinnaatitaaneq. Arlaannik pisinnaatitaagaanni aamma piu-masarineqaarsinnaavoq. Pisinnaatitaaffik inatsitupajaaq ippoq. Meeqqat pisinnaatitaaffiit tunngatillugu assersuutigalugu ima isumaqarpoq, inersimasut meeqqat paarilluassagaat. Pisinnaatitaaffeqarneq ima isumaqarpoq, inersimasut sapinngisartik tamaat Meeqqat pillugit isumaqatigiisummi immikkoortut malis-sagaat, immikkoortummi taakku qularnaartussaavaat meeqqat pitsaasumik inuuneqaarnissaminnut pitsa-nerpaanik atugassaqaarnissaat.

- Meeqqap pisinnaatitaaffiisa eqquutsinnissaat kia isumagissavaa?

Meeqqap angajoqqaavisa/angajoqqaatut akisussaataasuisa isumagissavaat, angajoqqaavisalu ajornar-torsutitigippassuk, oqartussat akuliutissapput ikiuullutillu.

- Nunarsuarmi meeqqat tamarmik assigiinnik pisinnaatitaaffeqarpat?

Aap! Meeqqat pillugit isumaqatigiisummi pisinnaatitaaffiit allassimasut meeqqanut tamanut atuupput, meeqqalli pissutsini assigiinngitsorujussuarni najugaqartarput taamaalillutillu pisinnaatitaaffimminnik atui-sinnaanerit aamma assigiinngitsorujussuullutik. Kalaallit Nunaanni aamma assigiinngillat, ass. nakorsa-mut qanoq ungasitsiginersoq.

- Pisinnaatitaaffeqarnermi aamma akisussaaffeqartoqarpa?

Inuiaqatigiinniittut tamarmik akisussaaffeqarput – inersimasut meeqqallu. Pisinnaatitaaffinnik atuinermi aamma pingaaruteqarpoq allat pisinnaatitaaffii ataqqinerlugit eqqarsaatigissallugu.

2. Kissaatit pisinnaatitaaffiillu (atuartup atuagaa qupp.10)

Suut pisinnaatitaaffiunersut suullu kissaataanersut taakkulu assigiinngissutaat pillugit atuartut suliaqas-sapput. Pappiaqqamut atuartut marlunnik kolonnelioqqussavatit: kolonne ataaseq qulequtaqassaaq "Pi-sinnaatitaaffiit" kolonnellu aappaa qulequtaqassaaq "Kissaatit". Atuartut marlukkaarlutik 5-10 minutsit iluini qiortaassapput tulluarsorisaminnullu iliorarlugit "Kissaatit"-nut imaluunniit "Pisinnaatitaaffiit"-nut.

 Inissaqartitaaneq	 Nerisassat peqqinnartut	 Atoerlugaanissamut illersorneqarneq	 Ilinniartitaaneq	 Namineq sinittarfigisaq	 Qarasaasiaq
 Peqqinnissamut isumagineqarneq	 Silaannaq minguitsoq	 Sunngiffearneq qasuersaernerlu	 Isummat anissinnaanerit pisinnaatitaaffearneq	 Aningaasat namineq sunulluunniit atorsinnaasat	 Fastfood
 Namineq porsarsimassutsip, oqaasit silatsoqussani upperisamilu sammisinnas-saanut periarfissaqarneq	 Imeq minguitsoq	 Naligiissitaaneq immikkoortinneqarnissamullu illersorneqarneq	 Isiginnaarut	 Nipilersuutitut tusarnaarut	
 Atisat torrattut	 Sikkili	 Angalaarnerit			

Piffissaq qaangiuppat atuartut marlukkaarlutik allanik naapeqateqassapput.

- Eqimattat imminnut saqqumiiffigissapput, qiortakkatik kissaatinut imaluunniit pisinnaatitaaffinnut iliorar-simanerlugit paasinierlugit. Arlaat assigiinngippata taava iliorarnerit isumaqatigiissinnaanerlutik paasiniassavaat. Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi immikkoortut misissorneqarsinnaapput.
- Taava eqimattat tamaasa qinnuigissavatit kortinik arfineq pingasunik pisariaqavinningsunik peerseqqul-lugit. Oqallinnissaannut piffissaqarlutikkitt. Kortit pisariaqartivinningsaat katersukkit.
- Eqimattat qinnuigissavatit kortit sinneruttut "Kissaatit"-nut imaluunniit "Pisinnaatitaaffiit"-nut ileqqullugit nooqqullugilluunniit.

Naggasiineq

Klassemi oqaloqatigiissutigisiuk kortit Kissaatit"-nut imaluunniit "Pisinnaatitaaffiit"-nut ilinis-saat qanoq issimanersoq.

Kortit ilaasa peernissaat ajornannginnersoq ajornakusoornersorluunniit aperikkitt.

Inummiit inummut pisinnaatitaaffiit kissaatillu assigiinngitsuunersut oqaloqatigiissutigisiuk.

Sooq taamaappa/taamaanngila? Kulturit imaluunniit inuiaat assigiinngitsut pisinnaatitaaffii kissaataallu assigiinnginnerisut oqaluuserisiuk. Sooq taamaappa/taamaanngila?

Nal. ak. Atuartsivik 4 – Oqaaseqarsinnaanermut ilinniarsinnaanermullu pisinnaatitaaffik

Aallaqqaasiineq:

Sap.ak. sammisaqarfiusoq Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen qanoq ilil-luni meeqqat oqaaseqarsinnaanerminnik pisinnaatitaaffeqarnerannut pitsaasumillu ilinniar-sinnaanerannut attuumassuteqarnersoq atuartut misissussavaat. Pisinnaatitaaffik 12, 13 aamma 29 pillugit atuartut atuassapput.

Pinnguaat "Isummernerup sumiinnera" pinnguaatigissavaat, oqaaseqaatit assigiinngitsut tunngavigalugit qanoq isumaqarnertik aalajangiutissavaat. Ini marlunngorlugu avinneqas-saaq, atuartullu inip iluani assigiinngitsunut pisinnaassapput, isumaqataanersut isumaqa-taannginnersulluunniit apequtaalluni.

Anguniakkat:

Atuartut isummaminnik oqaatiginissinnaanerminnik misilittagaqalernissaat.

Silap pissusia pillugu oqallinnermi peqataatinneqarnissaminut tusaaneqarnissaminnullu pi-sinnaatitaaffeqarnertik atuartut paasissagaat.

Allanngueqataasinnaanertik atuartut paasissagaat.

Atortussat:

Atuartup atuagaa qupp.12-13. Pinnguaammi "Isummernerup sumiinnera"-mi oqaaseqaatit atuarneqartussat anillatsinneqarsinnaapput. Immikkoortut 12, 13 aamma 29 anillatsereersi-manngikkukkit nal.ak.atuartsivimmi uani atugassanngorlugu anillatsissavatit.

Piareersarneq:

Pinnguafiusinnaasumik tulluurtumik nassaarit. Klassep iluaniusinnaavoq, aulami, gangimi imaluunniit silami. Pinnguafissaq marlunngorluni avinneqarsinnaasariaqarpoq taamaalliluni immikkoortinneqarsinnaallutik.

Pisinnaatitaaffiit 12, 13 aamma 29 pillugit ataaniittut atuakkit:

Immikkoortoq 12

Meeqqat pissutsinut pingaartitaminnut isummernissamin-nut pisinnaatitaaffeqarput. Inersimasut tusarnaartussaapput meeqqallu isummerneru pimooruttussaallugit.

Immikkoortoq 13

Meeqqat oqalullutik, titartaallutik, allallutik allatulluunniit ilik-kakkaminnut, eqqarsaatiminnut, misigisaminnullu tunnga-sunik avitseqateqarnissaminut pisinnaatitaaffeqarput, taa-maaliernerat inunmut allanut ajoqutaanngippat.

Immikkoortoq 29

Meeqqat atuartinneranni kinaassusii, pikkoriffigisaat pigin-naasaallu tamakkiisumik ineriartortinneqartariaqarput. Nam-mineq pisinnaatitaaffimmik paasinissaannut, inuillu allat pi-sinnaatitaaffiini, kulturinut allanut assigiinngissutsinullu

ataqqinninnissaat pillugu ilinniartinneqartariaqarput. Atuartitaanerup eqqissinartumik inuune-garnissamut avatangiisinillu paarsilluarnissamut meeraq aqqutissiuutissavaa.

Paasisaqarnerugit:

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut immikkoortuulu (DK/KAL):

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/meeqqat-pisinnaatitaaffii-pillugit-isumaqatigiissut/>

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/boernekonventionen/>

Nal.ak.atuartitsiviup imai:

1. Isummernerup sumiinnera.

1. Isummernerup sumiinnera

Atuartut nassuiaatissavatit Meeqqat pillugit isumaqatigiissummi immikkoortut ilaat meeqqat oqaaseqar-sinnaanerannut tunngasut, tassa imaappoq sammisamut tunngatillugu ilisimasaminnik oqaluttuarsinnaap-put isummaminnillu anissillutik. Sap.ak. sammisaqarfiusumi atuartut silap pissusia pillugu projektilorlutik suliaqassapput taamaalillutillu ilisimasatik allanut apuussinnaallugit isummatillu anissinnaallugit. Atuartut maanna pinnguassapput, tassanilu apeqqutinik isummernissaminnut, isummersuutiminnik attassisinnaa-nerminnik isummaminnillu anissinnaanissaminnut sungiusassapput.

Ini marlunngorlugu aviguk. Illuaniissapput "Isumaqaataalluinnarpoq" illuatungaani "Isumaqaataangilluin-narpoq".

Oqaaseqaatit assigiinngitsut nipituumik atuakkit (ataaniittut takukkit). Oqaaseqaat nipituumik atuarneqa-reeraangat oqaaseqaammut qanoq isumaqarnertik naapertorlugu atuartut inissittassapput. Isumaqaataal-luinnarunik "Isumaqaataalluinnarpoq"-mut qeqqissapput. Isumaqaataangilluinnarunik "Isumaqaataangilluin-narpoq"-mut qeqqissapput. Isumaqaataallutillu isumaqaataangikkunik akornannut qeqqissapput. "Isumaqa-taalluinnarpoq" aamma "Isumaqaataangilluinnarpoq"-p akornanni sumiluunniit qeqqissinnaapput. Uani isummernissaq isummallu attannissaa pingaarnerpaavoq. Oqaaseqaatit ajornanngitsunnguanit aallarte-riarlutik nalunarsiaartussapput.

Oqaaseqaatit ataaniittut nipituumik atuakkit. Tullerriaarneri malikkit. Malugiuk, oqaaseqaatit tamarmik im-mikkut pingasunik tullerinneqarput (ataatungaaniittoq takuuk).

Taamaannerakkat:

- Mamakujuttutorneq peqqinnarpoq
- Meeqqat isumaat inersimasut tusarnaassavaat
- Innaallagissap sipaarnissaa pingaaruteqarpoq
- Atuarluni nuannernerussagaluarpog atuartut sunut tamanut naalagaasuuppata
- Angajoqqaat aalajangissanngilaat meeqqatik qaqugukkut innassanersut
- Meeqqat ineriartornerannut inersimasut akisussaasuuppuput
- Ilinniagaqarneq pingaaruteqarpoq
- Allat isumaasa tusarnaarnissaat pingaaruteqarpoq
- Aningaasaateqarluartut aningaasaateqarpiannngitsunut tunniussissapput
- Avatangiisinut iliuuseqarnissaq meeqqat akisussaaffiginngilaat
- Inuit pilersitaannik silap pissusiata allanngoriartornera pissutaalluni sersersuaq sukanerusumik aak-kiartorpoq
- Tamatta avatangiisivut pillugit akisussaaffimmik tigussisaagut.

Taamaannerakkat tamarmik immikkut pingasunik tulleriinneqarput:

1. Taamaanneragaq atuareerukku atuartut isumartik sumiinnersoq naapertorlugu qeqqinnissaannut piffissaqartikkit.
2. Atuartut atuaqatiminnik oqaluussaqaassapput sooq tassunga qeqqissimanersut paasiniallugu.
3. Atuartut "Isumaqaataalluinnarpoq"-mut aamma "Isumaqaataanngilluinnarpoq"-mut qeqqissimasut, qeqqanniittullu apersukkit sooq tassunga qeqqissimanersut.

Naggasiineq

Atuartut oqarfigissavatit maanna pisinnaatitaaffik 12 aamma 13 pillugit suliaqareersut. Isummernissartik isummaminnillu oqaatiginninnissartik qanoq igineraat aperikkit.

Sap.ak. sammisaqarfiusup Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen-ip tunngavigilluinnarpai pisinnaatitaaffik 12 aamma 13, kiisalu ilinniarsinnaatitaaneq – pisinnaatitaaffik 29. Atuartut aperikkit silap pissusia pillugu oqallinnermut meeqqat inuusuttullu peqataasariaqarnersut; aperalugillu sooq isumaqaataanersut isumaqaataannginnersulluunniit.

Silap pissusiata allanngoriartornera pillugu isummernissamut, namminerlu isummamik oqaatiginninnissamut, iliuuseqaqataanissamullu atuartut silap pissusiata allanngoriartorneranut ilisimasaqarnissaat pingaaruteqarpoq. Taamaattumik nal.ak.atuartitsiviusuni marlunni tulittuni silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik ilisimasaqalissapput.

Nal.ak.atuartitsiviit 5 aamma 6 – Silap pissusiata allanngoriartornera suua?

Aallaqqaasiineq:

Uani atuartut silap pissusiata allanngoriartornera pillugu ilisimasaniq tunngaviusunik paasisaqassapput. Siullertut video isiginnaassavaat, tassani silap pissusiata allanngoriartornera taaguutillu allat atorneqartut ersarissumik nassuiarneqarput. Taassuma kingorna taaguutit atorneqartut atuaqatiminnut nassuiarlugillu titartassavaat. Naggataatigullu video SWIPA pillugu nalunaarusiami paasisat tunngavigalugit suliaq takussavaat (nalunaarusiaq pillugu faktaboks ataatingaaniittoq takuuk). Naggaterpiaatigullu atuartut angerlarlutik suliasaminnik nassuiaanneqassapput.

Anguniakkat:

Atuartut nassuiarsinnaassagaat

- Silap pissusiata silallu assigiinngissutaat
- Silap pissusiata allanngoriartornera suunersoq
- Silap pissusiata allanngoriartornerani pinngortitap inuullu pilersitaasa assigiinngissutai suunersut
- CO₂ (carbondioxid) aamma CH₄ (metan) suunersut, suminngaanneernersullu (pinngortitap inuullu pilersitai)
- Naatitsivittut sunniut (drivhuseffekt), qinngornerit oqimaaqatigiinnerat (strålingsbalance) aamma qinngornerit uterarnert (albedo) suunersut
- Silap pissusiata allanngoriartornera naatitsivittullu sunniut (drivhuseffekt) qanoq imminnut atassuteqarnersut

Atortussat:

Atuartup atuagaa qupp.14-20. Videomik takutitsinissamut atortussat. Qupperneq taaguutit allattorsimaffiat anillatsitaq. Qiuutit, pappiaqqat allaatissallu "Titartagaq eqqoriaanerlu"-imi atugassat.

Piareersarneq:

Videot takukkit. Taaguutit pingaarnerit nassuiaatitaat paaseqqissaakkit. Qupperneq taaguutiniq imalik anillatsiguk.

Paasisaqarnerugit:

<https://klimaleksikon.dk/>

[AMAP 2011 \(SWIPA pillugu nalunaarusiamit paasisutissat\)](#)

[DMI](#)

[Den Store Danske, allannguutit inunnit pilersinneqartut](#)

[DR-nyheder: Issittumi silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasooq](#)

[AMAP 2021](#) (Issittumi silap pissusiata allanngoriartornerata ineriartornera pillugu nalunaarusiaq nutaaq)

Nal.ak.atuartitsiviusussat imassaat:	
1.	Video: "Silap pissusiata allanngoriartornera suua?" (9 min. 15 sek.)
2.	Taaguutit pingaarnerit ilinniakkat paasillugillu.
3.	Video: "Avatangiisit allanngoriartortut – Issittumi sumiiffinni aput, imeq, siku nunalu qeriuannar-toq" (15 min)
4.	Angerlarluni suliassat.

Nal.ak.atuartitsiviusumi uani taaguutit pingaarnerit ataani nassuiarneqarput. Nassuiaatit aamma atuartut quppersagaanniipput.

Taakkua kingorna nal.ak.atuartitsiviusussani 5 aamma 6-imi atuartitsinermit suliassat ataasiakkaat nassuiarneqassapput.

Silap pissusiata aamma silap assigiinngissutaat

Sila tassaavoq ullut tamaasa misigisartagarput. Siallertarpoq, apisarpoq, anorlertarpoq, seqineq seqinner-tarpoq il.il. Ilaannikkut ukioq nalinginnaasumit issinnerusarpoq imaluunniit ukioq kiannerulluni imaluunniit aasaq kiannerulluni. Tamakkua silap nalinginnaasumik allanngorarnervai, silallu pissusiata allanngoriartorneratut taaneqarsinnaanatik.

Silap pissusia tassaavoq ukiuni 30-ni agguaqatigiissillugu silap qanoq innera. Silasiortut uuttortartarpaat kiassuseq/nillissuseq, sialuk/aput, qulisimaneq nalunaaquttap akunneri seqinnerfiusut, anorip sammivia sakkortussusialu, silaannaap isugutassusia silaannaallu naqitsinera.

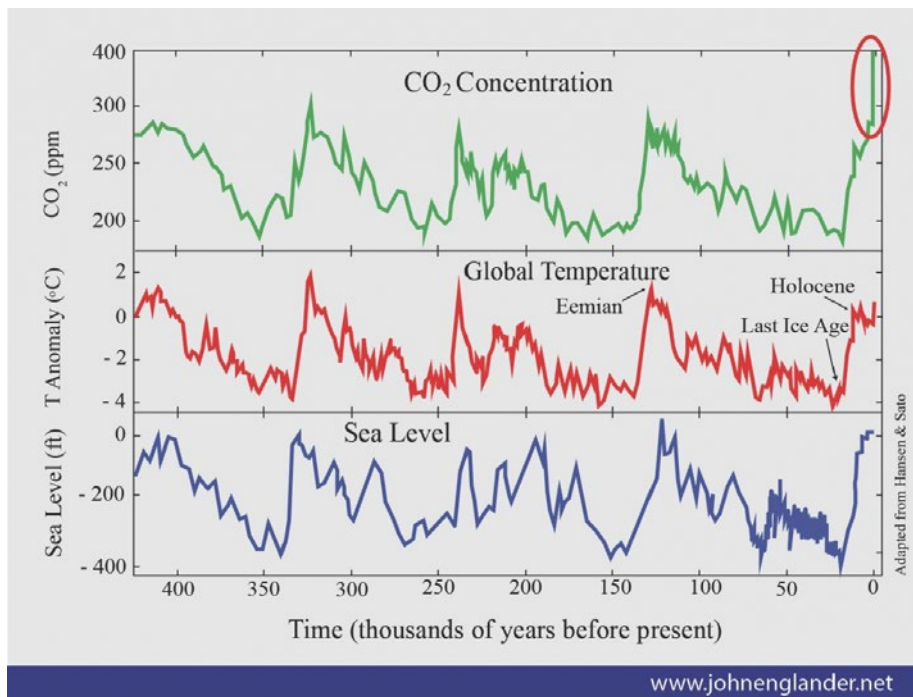
Tassa imaappoq, sila tassaavoq massakkoqqissaq pisoq, kisiannili silap pissusia tassaalluni piffissap sivisuup, tassa ukiut 30-t ingerlaneranni agguaqatigiissillugu sila.

Silap pissusiata allanngoriartornera tassaavoq piffissap sivisuup ingerlanerani silap pissusiata allannguutai. Tassa assersuutigalugu imaappoq sumiiffimmi imaluunniit nunarsuup ilaani (ass. Issittumi) ukiut 30-t ingerlanerani kiatsikkiartuinnartoq. Imaluunniit aamma imaassinnaavoq sialoqarnera apisarneralu allanngortoq, taamaalluni ukiukkut apinerusarluni imaluunniit aasakkut sialoqarpiarani.

Silap pissusiata allanngoriartornera inunnit pilersinneqartoq imaluunniit pinngortitamit tunngaveqartut. Silap pissusia allanngoriartortuarnikuvoq. Ukiuni ilaatigut tuusintilikkaani issinnerunera pissutaalluni sersersuaqarnerata nalaanik taaguutilimmik pisoqartarsimavoq (istid). Sersersuaqarnerata naligisimagaangagu nunarsuarmi sersersuit allisimasarput. Sersersuaqarnerata akunneratigut (mellemistid) kiannerullunilu sermikillisarpoq. Sersersuaqarnera akunnerilu tassaapput silap pissusiata allanngorarnera pissusissamisoortoq, taakkulu pingaartumik seqernup qinngornerisa allanngorannik tunngaveqarput, nunarsuup uinganerata allanngornerata kingunerisaanik.

Silap pissusiata allanngoriartornera ukiorpassuarni kingullerni oqaluuserisimasarput inuup pilersitaanik tunngaveqarpoq. 1850-ip kingorna nunarsuup silaannartaani (atmosfære) agguaqatigiissillugu kiassuseq 1 grad C sinnilaarlugu qaffassimavoq. Issittumi kiassuseq nunarsuarmi agguaqatigiissillugu kiassutsimit qaffasinnerulaarpoq. Tassunga pissutaavoq piffissami tassani ikummatissanik, soorlu aamarsuarnik, uuliamik, benziinamik gassimillu ikumatitsinerup kingorna CO₂ annertoorujussuaq aniatinneqarsimammat

Grafimi takuneqarsinnaapput ukiut ingerlanerini CO₂-mik aniatitsineq, nunarsuaq tamakkerlugu kiassuseq immallu qaffasis-susia. Tassani takuneqarsinnaapput silap pissusiata allanngoriartornera nalinginnaasoq, maannali taakku pingasut taane-qartut tamarmik qaffariapiloorput silap pissusiata allanngoriartornera nalinginnaasoq qaangerlugu.

Tigusiffik: www.johnenglander.net

Gassit naatsiivittut sunniuteqartitsisartut

CO₂ tassaavoq gassit naatsiivittut sunniuteqartitsisartut ilaat. Gassit taamaattut arlaqartut ilagaat. Gas-sit naatsiivittut sunniuteqartitsisartut pingaarnerit marluk tassaapput CO₂ (carbondioxid) aamma CH₄ (me-tan). Ikummatissanik uuliameersunik aamarsuarneersunillu ikumatitsineri CO₂ pinngortarpoq, CH₄ -li nunaateqarnermit pinngortarpoq – pingaartumik nersussuarnit nissaallutillu nilertartunit. CH₄ aamma Issit-tumi nunarujussuarni pinngortarpoq, nunap qeriuannartup aakkiartornera pissutaalluni, nunamilu naasut toqunikut qeriuannartumiittut asiujartornerisa kingunerannik.

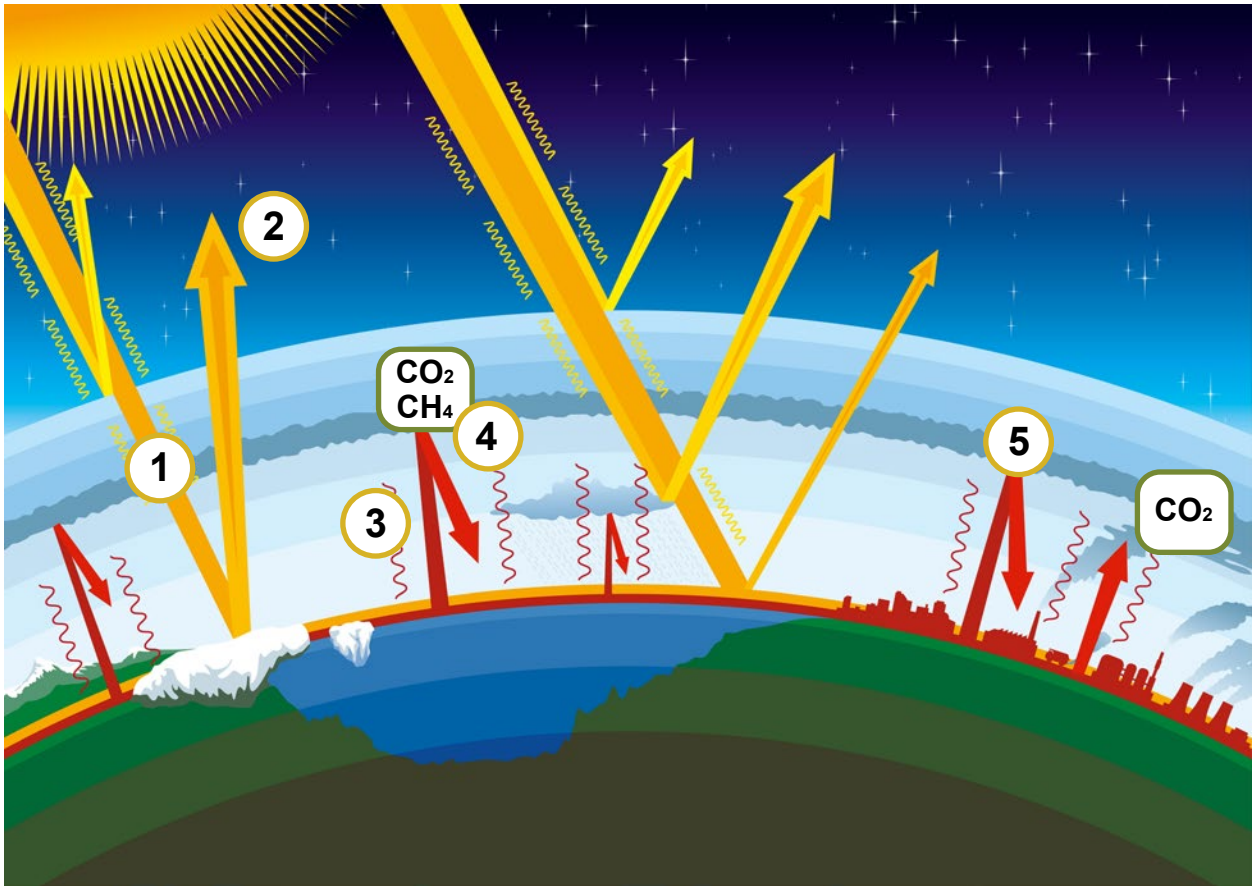
Naatsiivittut sunniut (Drivhuseffekten)

CO₂ aamma CH₄ tassaapput gassit naatsiivittut sunniuteqartitsisartut pinngortitap nammineq pilersitta-gai, taakkulu tunngaviatigut nuannaarutigisussaavavut, tassami gassit taakku marluullutik nunarsuatsinni agguaqatigiissillugu kiassuseq 15° C-ip missaaniittarpaat. Naatsiivittut sunniut naatsumik oqaatigalugu pinngortarpoq seqernup qinngornerisa naatsunik maligaasallit (qaamaneq) nunarsuup qaava tuffigigaangassuk. Qaava qaqortuuppat qaamalluniluunniit, taava qinngornerit naatsunik maligaasallit qinngorner-tut naatsunik maligaasallitut silaannarsuarmut utertinneqartarput. Qaamarngup nunarsuup qaava taarne-rusoq tuffigigaangassuk taava qaamaneq tigoorneqartarpoq kissanngortarlunilu. Kissarlu taanna gassi-nit silaannarmik kissatsitsisartunit milluarneqartarpoq (ilaatigut CO₂ aamma CH₄) – taamaallutillu gassit naatsiivittut sunniuteqartitsisartut oqorsaatitut ittarput. Nunap qaava qaamasoq qaamanermik utertitsisoq, nunarsuullu qaava taartoq qaamanermik tigooraasoq kissanngortitsisorlu, taama pisoqarnera taaneqar-tarpoq albedo (ataatungaani Albedo-mut tunngasut atuakkit). Kalaallit Nunaanni sermeqangaatsiarluni-lu aputeqangaatsiarpoq, taamaattumillu Kalaallit Nunaanni nunap qaavata (ingammik ukiumi) seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit (qaamaneq) silaannarsuarmut utertittarpai, tassa imaappoq albedo 1-iuvoq. Kiatsikkiartorpat aputikinnerulerlunilu immami siku millippat, taava seqernup qinngorneri naat-sunik maligaasallit (qaamaneq) tigoorneqartarput, kissannguullunilu, tassa imaappoq albedo apparpoq

0-ip tungaanullu pilluni. Taamaalilluni Kalaallit Nunaata imartaa sukkanerusumik kissatsikkiartortarpoq, sermersuup ilaa sukkanerusumik aakkiartulertarpoq immallu sikua annertunerujartuinnartoq aakkiartulerluni. Naatitsivittut sunniuteqartoqanngitsuuppat nunarsuarmi agguaqatigiissillugu minus 33° C-imik issitsigissagalarpoq nunarsuarlu sermimit ulinneqarsimassagalarpoq.

Gassilli taakku marluk CO₂ aamma CH₄ annertuumik aniatinneqaleraangata ajornartorsiut pinngortarpoq; silaannaap kissamik tigummisinnaanera annerulertarpoq – kiannerulerlunilu. Ukiut 150-it sinnerlugit inuit CO₂ -mik annertunerujartuinnartumik silaannarmut aniatitsisarpuit, aamarsuarnik, uuliamik, benziinamik gassimillu ikuallaanermikkut, innaallagissiornermut atatillugu, biilini, umiarsuarni timmisartunilu. Taamaalilutik inuit gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsisartunik aniatitsinermikkut nunarsuup kiatsikkiartorneranut peqqutaaqataapput.

Tigusiffik: Assiliartaliussaq Unicef Grønlandimit suliarineqarpoq, iCICERO grafiskimik suliarinnippoq

Naatitsivittut sunniut (Drivhuseffekten).

Titartakkap oqaasertai:

- 1 Seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit nunarsuup silaannartaanut pisarput.
- 2 Seqernup qinngornerisa ilaat nunarsuarmit nunarsuullu silaannartaanit utertinneqartarput.
- 3 Nunarsuarmit qinngornerit takisuunik maligaasallit nunarsuup silaannartaanut utertinneqartarput.
- 4 Qinngornerit kissartut gassinit naatsiivittut sunniutilimmik kissartitsisartunit kissarnertut tigoorarneqartarput taakkulu kissap ilaa nunarsuup qaavanut utertittarpaat. Taamaalisqaraangat naatitsivittut sunniut pilersarpoq.
- 5 Inuit gassinik naatsiivittut sunniutilimmik kissatsitsisartunik aniatitsinerisa naatitsivittut sunniut sakkortunerulersittarpaat, taamaallunilu kiannerulersitsisarlutik.

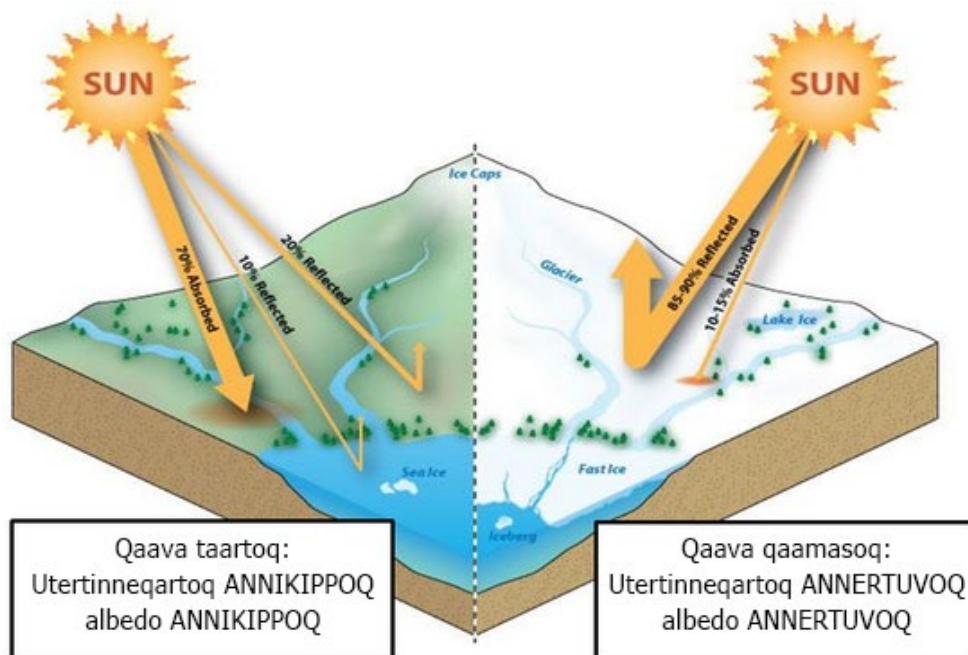
Naatsunk maligaasallit

Takisuunik maligaasallit

Albedo-p nalunaartarpaa suulluunniit qaava qanoq seqernup qinngorneranik utertitsinnaatiginersoq. Albedo 0-ip 1-illu akornanniittarpoq. Qernertoq 0-imik albedo-qarpoq seqernullu qinngorneri tamaasa mil-luarterlugit, qaqqorissulli seqernup qinngorneri tamaasa utertittarpai 1-imillu albedo-qarluni

Albedo.

Kilde: DMI (<https://www.dmi.dk/nyheder/2019/forstaa-faenomenet-tipping-points/>).

1. Video: Silap pissusiata allanngoriartornera suua?

Video: "Silap pissusiata allanngoriartornera suua?" atuatunut isiginnaartiguk.

Atuartut qinnuigissavatit taaguutini tusarsimanngisamin-nik allattueqqullugit imaluunniit silap pissusiata allanngoriartornerata paasinissaanut oqaatsinik pingaaruteqarso-risaminnik allattuissasut qinnuigissavatit. Videomik isigin-naajutigalutik allattuisinnaapput, kingornatigullu.

Atuartut aperikkitt suut allassimaneraat taaguutillu eqqar-torlusigit. Taaguutit uku pingaarutillit atuartut ilisarilersin-naassagaat, nassuiarsinnaassagaat paasisinnaassagaallu pingaaruteqarpoq:

- Sila
- Silap pissusia
- Naatitsivittut sunniut (drivhuseffekt)
- Seqernup qinngornerisa uterarnarat (albedo)
- Silap pissusiata allanngoriartornera inunnit pilersitaasoq pinngortitallu pilersitaa.
- Gassit aatitsivittut sunniuteqarlersitsisartut CO₂ (carbondioxid) aamma CH₄ (metan).

<https://youtu.be/Gx5e26ldSOo>

2. Taaguutit pingaarutillit ilinniakkitt paasillugillu (Atuartup atuagaa, qupp. 19)

Maanna atuartut kortit taaguutini imallit atussavaat. Eqimattakkuutaartikkitt, atuartut sisamakkaarsinnaap-put, kortinillu qiortaattillugit. Atuartut kortit taaguutini imallit atorlugit marlunnik pinnguaateqassapput, tas-sanilu siunertaavoq atuartut taaguutit tamaasa eqqaamasinnaassagaat paasillugillu.

1. Taaguutit nassuiaatigikkit:

Kortit nerriviup qaavaniissapput taaguutitaa pusillugu. Taava atuartut paarlakaajaallutik kortimik makitsi-sassapput taaguullu ilaminnut nassuiaatigalugu. Nassuiaanerminni ikioqatigiissinnaapput. Ilinniartitsisutut ornillugit ikiortarsinnaavatit. Taaguutit ilaat atuartut arlallit nalornissutigisimappatigit, taava naggataatigut taaguutit tamanut nassuiaatigissavatit.

2. Taaguutit atorlugit titartaagit eqqoriaallutillu:

Tamatumuuna atuartut sisamaanatik marlukkaassapput. Iligiit paarlakaajaallutik titartaasassapput eqqoriaallutillu. Ataatsip taaguut makissavaa, titartarlugulu, iligisaatalu eqqoriassavaa. Kisitsisit naqinnerillu atorneqaqqusaanngillat. Iligisaata eqqorpagu, taava marluullutik fem point-innassapput. Iligisaata eqqor-sinnaanngippagu, taava iligiit allat eqqoriaassapput. Taakku eqqorunikku to point-innassapput. Titartaa-nissaminnut to minutsinik periarfissaqarput. Minutsit taakku marluk qaangiutereerpata taava iligisaa ataa-siarluni eqqoriaasinnaavoq. Iligiillu allat aamma ataasiarlutik eqqoriaasinnaallutik. Point-eqarneqqusaatis-sapput.

Vejr Sila	Klima Silap pissusia	CO₂ (carbondioxid)
Drivhuseffekten Naatitsivittut sunniut	Albedo Seqernup qinngor- nerisa uterarnerat	CH₄ (metan)
Naturlige klimaforandringer Silap pissusiata allanngoriartornera pinngortitap pilersitaa	Menneskeskabte klimaforandringer Silap pissusiata allanngoriartornera inunnit pilersinneqartoq	

Maanna atuartut silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik taaguutininik tunngaviusunik sammi-saqareerput.

3. Video: "Avatangiisit allanngoriartortut – Issittumi sumiiffinni aput, imeq, siku nunalu qeriuaannartoq" Atuartunut video takutiguk:" "Avatangiisit allanngoriartortut – Issittumi sumiiffinni aput, imeq, siku nunalu qeriuaannartoq".

Videomi paasissutissat SWIPA pillugu nalunaarusiamiittut ataatsimoortinneqarput, taannalu 2011-meersuuvoq. Filmi 15 minutsinik sivisussuseqarpoq.

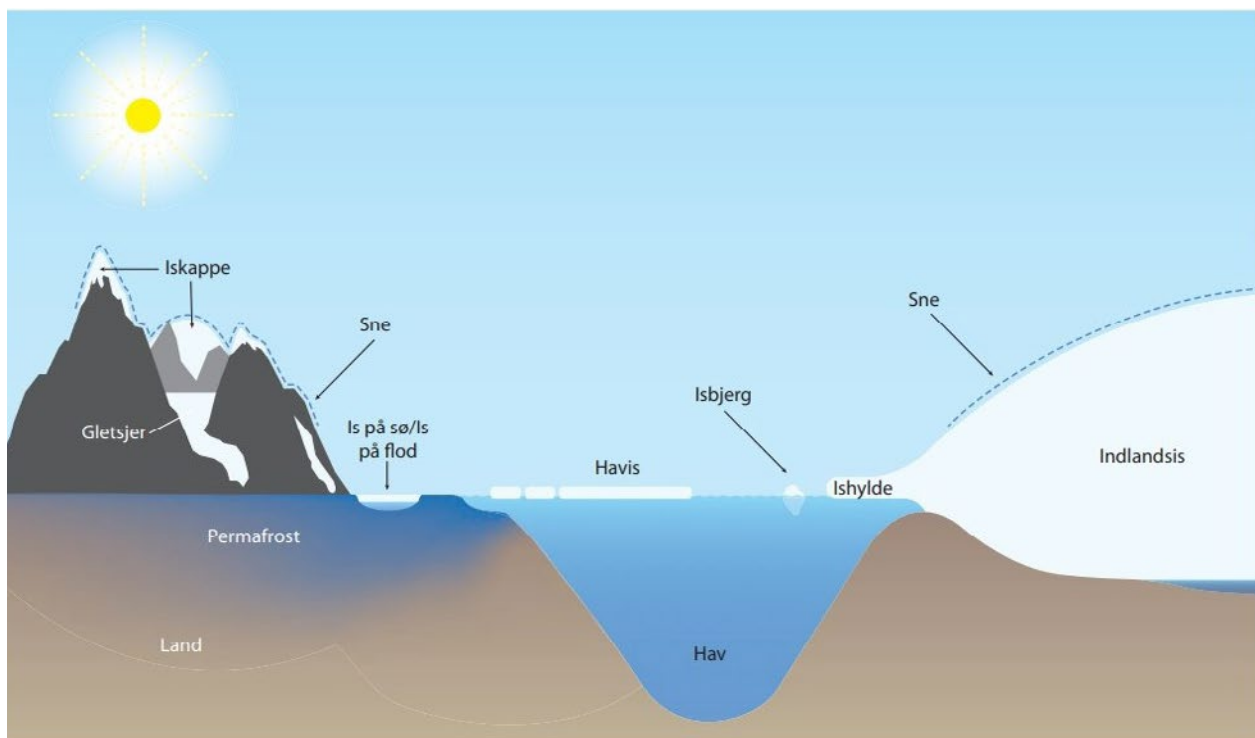
Kalaallisut: <https://vimeo.com/groups/swipa/videos/49451884>

Qallunaatut: <https://vimeo.com/groups/swipa/videos/45953589>

Videomi oqaaseq kryosfære atorineqarpoq. Taaguut atuartunut nassuiaatigiuk:

Kryosfære tassaavoq nunarsuup ilaa qerisoq – ukiup ilaannaaluunniit. Kryosfærep imarai aput sermerlu qanorluunniit ittoq (sermersuaq, sermertaq, sermeq iigartartoq, nuna qeriuaannartoq, immap sikua tatsillu sikua).

Nunarsuup Issittortaani kryosfære (Tigusiffik: AMAP 2011, (Kilde: AMAP 2011, <https://astra.dk/tildinundervisning/klima%C3%A6ndringer-i-arktis-varmt-emne>))

PAASISSUTISSAT: SWIPA PILLUGU NALUNAARUSIAQ (AMAP 2011):

SWIPA-projekti – ”Issittumi sumiiffinni aput, imeq, siku nunalu qeriuannartoq”– Issittumi Siunnersuisoqatigiinnit aallartinneqarpoq ilisimatuut Issittumi aput sermerlu pillugit paasissutissanik pigineqartunik tamani misissuinissaminut suleqatigiinniassammata, apeqqutillu arfinillit pingaarutillit ataatsimoorlutik aki-niarsariniassammatigit:

- Sooq Issittumi allanngoriartortoqarpa?
- Issittumi kryosfære qanoq ililluni allanngoriartorpa?
- Allanguutit taakku siunissami ingerlaannassappat?
- Qanoq ilillutik Issittumi kryosfæremi allanguutit pinngortitamut inunnullu sunniuteqarpat?
- Sooq Issittumi allanguutit nunarsuarmut tamarmut isumaqarpat?
- Issittumi kiatsikkiartornera qanoq ililluta iliuuseqarfigisinnaavarput?

SWIPA pillugu nalunaarusiami taamani ilisimatussutsikkut ilisimasat nutaanersaat Issittumi kryosfærep immikkuualuttortaasa allanguutai pillugit eqikkarneqarput. SWIPA pillugu nalunaarusiami misissorneqarput allanguutit taakku Issittumi pinngortitamut inuinnullu qanoq sunniuteqarnerisut, sumiiffinnilumi allani. SWIPA pillugu nalunaarusiaq pillugu paasissutissat sukumiinerusut suliniutip nittartagaani atuarnegasinnaapput (tuluttut): www.amap.no/swipa

Video takoreerusiuk, taava atuartut aperikkut videomi siulittuutigineqartut ilaat eqqaamasinnaaneraat. Siulittuutigineqartut ataatsimoorlusi eqikkarsigit.

Video 2011-meersuuvoq. Siulittuutigineqartut ukuupput:

- Ukioq 2100-mi Issittoq 3-7° C-inik kiatsinnerusimassaaq.
- Ukioq 2100-mi immat 90 cm aamma 1,6 meter-it akornanni qaffassimassapput. Kalaallit Nunaatali kujataani taamaallaat immap qaffannera malugineqarsinnaassaaq. Nunattalu sinnerani nunap qaffannissaa ilimagineqarpoq, sermersuaq oqinnerulersimassammat.
- Ukiut 30-40-t qaangiuppata aasakkut ima sikuusarunnaassaaq.
- Nunarsuup kissakkiartorneranut Issittoq pisooqataangaatsiassagunarpoq, taamaallilunilu silap pissusiata allanguutai allanngoriartuaarnatik tassangaannarnerusumik allanngortarnissaannut pisooqataassalluni.

Inerniliussanit taakkunannga suna oqaatiginiarneqarpa?

”Issittumi allanngoriartortoqarpoq. Maanna iliuuseqarnitsigut – nalunngilarpummi allanngoriartortoqartoq, nunarsuullu avannarpassissortaani maanna allanguutit takusinnaariikkavut tunngavigalugit – nunarsuup qeqqani kjasissortaanilu silap pissusiata allanngoriartornera aqussinnaavarput. Iliuuseqarnissamullu massakkut piffissanngorpoq – periarfissaq ammavoq, ammajuaannarnaviannngilarli. Aarlerisaarummut naapertuuttumik iliuuseqartariaqarpugut – tamanna piffissap sivilunngitsup iluani pisariaqarpoq” (John Walsh, Professor of Climate Change, University of Alaska).

Uani maluginiarneqassaaq oqaaseqaatit ukiut qulit matuma siorna oqaatigineqarsimammata.

Naggasiineq

Maanna ilisimavarput silap pissusiata allanngoriartornera ilimagisamit sukkannerusumik pisoq. 1800-kkut naalernerannit nunarsuarmi agguaqatigiissillugu 1,2° C-imik kiannerulerpoq, Issittumili 3,1° C-erujussuarnik kiannerulersimalluni.

Atuartut oqaluutikkitt: silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillugu tunngaviusumik ilisimasariligaat suuppat?

Nal.ak.atuartitsiviup imai eqikkakkitt:

Tassa nalunngilarput nunarsuarmi tamarmi silap pissusia allanngoriartortoq, pingaartumillu Issittumi allanngoriartupiloorluni. Nalunngilarputtaaq silap pissusiani allannguutit, soorlu silaannaap immallu kissakkiartorneri, inuit suliaannit pilersitaasut. Tassanilu pingaarnertut gassinik naatsiivittut sunniutilimmik kissatsitsisartunik, soorlu CO₂-mik, aniatitsineq, ikummatissanik uuliameersunik biilini, timmisartuni, umiarsuarni innaallagissiorfinnilu ikumatitsinikkut pilersartut, uumasuutinillu, ilaatigut nersussuarnik uumasuuteqarnikkut, metanimik aniatitsineq pissutaallutik.

Aqagu atuartitsinermi sammineqassapput, nunatsinni maani silap pissusiata allanngoriartornera qanoq takusinnaaneripput, qanorlu allannguutit taakku pinngortitamut avatangiisinullu sunniuteqartarnersut, inunnullu nunatsinni najugalinnut qanoq sunniuteqartarnersut sammineqarumaarput.

4. Angerlarluni suliaassat (atuartup atuagaa qupp.20)

Atuartut aqagumut aanaakkutik, aataakkutik, angajoqqaatik imaluunniit illoqarfigisaminni/nunaqarfigisaminni utoqqaat allat oqaloqatigissavaat. Silap pissusiata allanngoriartornera pillugu paasiniaassapput, taamaattumillu pingaaruteqarpoq inunnik ukiut 30-t kingulliit imaluunniit sulisinnerusukkut pisimasunik eqqaamasaqarsinnaasumik oqaloqateqarnissaat.

Uku paasiniaavigissavaat:

- Angajoqqaat/aanaap/aataap/utoqqaap suut maanna silami allannguutit misigisimavaat inuusuttuunerminnut sanilliullugu?
- Qanoq misigisimavaat?

MARLUNNGORNEQ – Ilisimasaqalerniarneq

1	Kalaallit Nunaanni silap pissusiata allanngoriartornera qanoq misigineqarpa?
2	Sikup pingaaruteqassusia
3	Nunarsuarmi silap pissusiata allanngornerata kinguneri
4	Issittumi kinguneri
5	Silap pissusiata allanngoriartornera unikaallatsinniarlugu nunarsuarmioqatigiit qanoq iliuuseqarpat?
6	Kalaallit Nunaanni uuliamik ikummateqarunnaariartornissamut takorluukkat

Atuartitsiviusoq 1 – Kalaallit Nunaanni silap pissusiata allanngoriartornera qanoq misigineqarpa?

Aallaqqaasiineq:

Silap pissusiata allanngoriartornera pillugu inuusuttut nunatsinni sumiiffinnit tallimaneersut videoliaat atuartut isiginnaassavaat.

Tulliullugit atuartut sumiiffigisaminni silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillugu misigisanik misissuissapput. Illoqarfimmi/nunaqarfimmi utoqqaat oqaluttuaat aammalu silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik paasiniaanikkut tamanna ingerlatissavaat.

Anguniakkat:

Atuartut Kalaallit Nunaanni silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik paasisaqar-nissaat.

Sumiiffigisaminni silap pissusia allanngorsimanersoq aammalu qanoq allanngorsimanersoq atuartut paasissagaat.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.21-25. Videonik takutitsinermi atortussat. Logbogi imaluunniit atuartut allattuivigisinnaasaat allat. Atuartut ipad-ii.

Piareersarneq:

Videot isiginnaakkat aammalu pingaarutilinnik allattuigit. Sumiiffigisassinni silap pissusiata al-langoriartornerata kinguneri qanoq misigineqarnerisut eqqarsaatersuutigikkit. Sumiiffigisas-sinni silap pissusiata agguaqatigiissinnera (klimanormal) paasiniaaruk uani:

<https://www.dmi.dk/vejrkartiv/normaler-gronland/>

Klimanormal tassaavoq silap pissusiata ukiuni 30-ni agguaqatigiissinnera.

Paasisaqarnerugit:

[Kalaallit Nunaanni silap pissusia \(DMI\)](#)

Nal.ak.Atuartitsiviup imai:

1.	Inuusuttut Kalaallit Nunaanni silap pissusiata allanngoriartornera pillugu oqaluttuurtut
2.	Angerlarluni suliaasaq - utoqqaat qanoq oqarpat?
3.	Silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik oqaatigineqartunik misissuigit

1. Inuusuttut Kalaallit Nunaanni silap pissusiata allanngoriartornera pillugu oqaluttuurtut

Atuartut oqaluttuutikkat massakkut Kalaallit Nunaanni klimaagentinik naapitaqalernerinik; inuusuttoqati-minnik. Atuaqatigiit 8., 9. aammalu 10.-klasseniittut silap pissusiata allanngoriartorneranut aammalu su-miiffigisaminni silap pissusiata allanngoriartorneranik misigisanik oqaluttuurtunik tusagaqassapput. Atuar-tut taakku silap pissusiata allanngoriartornerata sunniutaanik oqaluttuassapput aammalu qanoq piujuaan-nartitsineq tunngavigalugu nukissiuutit atornerisigut CO₂-mik aniatitsineq annikillisinneqarsinnaanersoq. Atuartuutisi atuartunik allanik tunniusimasunik paasisaminnik ingerlatitseqqikkusuttunik naapitsissapput (pisinnaatitaaffik 13) aammalu silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik isummersussallutik (pi-sinnaatitaaffik 12).

Filmit ukunaneersut takukkit: Upernavik, Kangerlussuaq, Tasiilaq, Qassiarsuk aamma Ilulissat. Tulleriis-siinnarlugit imaluunniit ataasiakkaarlugit isiginnaarneqarsinnaapput, suliaasat tulluuttut suliaralugit sinneri-lu isiginnaarlugit. Illit naalagaavutit.

Ilulissat: <https://www.youtube.com/watch?v=XBzWv5YjzQQ>

Upernavik: <https://www.youtube.com/watch?v=81UrpuytpBM&t=45s>

Kangerlussuaq: <https://www.youtube.com/watch?v=65l4Yzlxuko>

Qassiarsuk: <https://www.youtube.com/watch?v=dbVT-42Fn-Y>

Tasiilaq: <https://www.youtube.com/watch?v=Ru6olfJw7Hk&t=15s>

Vidoeernerit tamaasa videot immikkut tamarmik imarisaat oqaluuserisassavasi.

- Videomi suut tusarpagut?
- Arlaatigut sunnertippisi? Sutigut?
- Apeqqutinik pinngortoqarpa? Sunik?
- Arlaatigut sulii soqutiginnilersitsisoqarpa? Sunik?

2. Angerlarluni suliassaq - utoqqaat qanoq oqarpat?

Suut aataakkut/aanaakkut/utoqqaat illoqarfimminni/nunaqarfimminni silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillugu oqaluttuarisimaneraat aammalu silap allanngorneranut tunngasumik nammineq misigisaannik atuartut aperikkit.

3. Silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik oqaatigineqartunik misissuigit (atuartup atuagaa qupp.23)

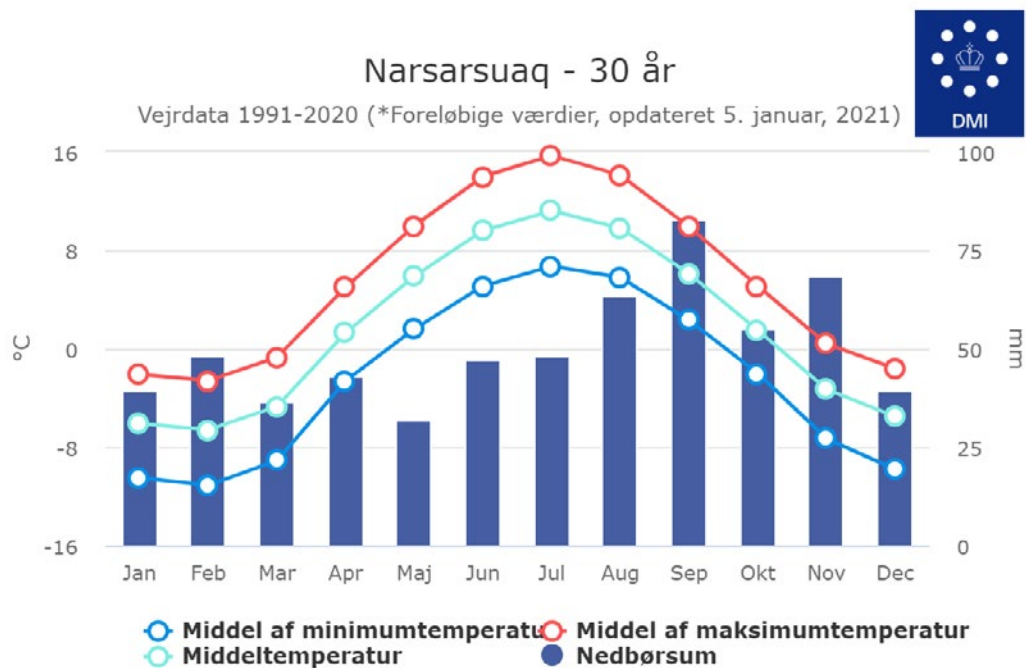
Atuartut nassuiaatikkitt ineriartorneq utoqqaat eqqaamasaat ilumoornersoq massakkut misissussagaat.

Iserfissiaq atugassarsi: <https://www.dmi.dk/vejrkiv/normaler-gronland/>

Tassani sumiiffigisassinni silap pissusiata agguaqatigiissinneri (klimanormal) takusinnaavasi. Silap pissusiata agguaqatigiissinneri tassaavoq silap ukiuni 30-ni agguaqatigiissinneri. Illoqarfiit nunaqarfiillu assigiinngitsut paasissutissaat assigiinngillat. Illoqarfiit silap pissusiata agguaqatigiissinnerinik marlunnik pingasunilluunniit pillit misissorsigit, taamaalillusi silap pissusiata allannguutaanik takusaqarsinnaanngorlusi.

Atuartut silap pissusiata agguaqatigiissinneranik misissueqatigikkit. Piffissaqarfigineqarpallu atuartut illoqarfinnut assigiinngitsunut silap pissusiata agguaqatigiissinnerinik misissuinissaannik periarfissikkit.

Oqaatsit silap pissusiata ukiuni 30-ini, oqaatsit nutsernerat:

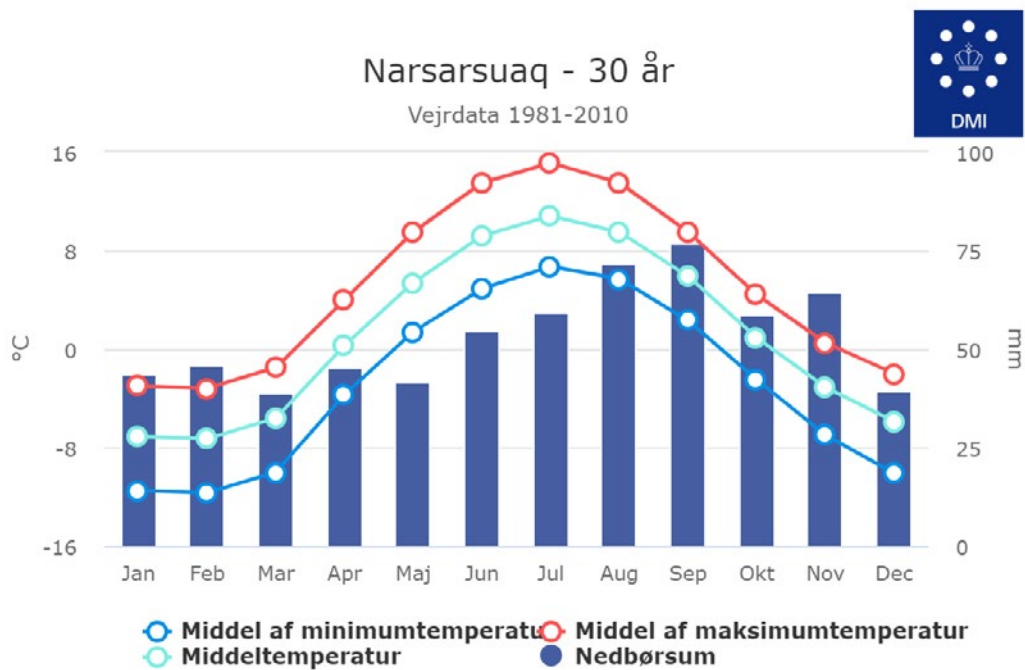
Vejrdata 1991- 2020: Silamik paasissutissat 1991-2020

Middel af minimumtemperatur: Nillernerpaaffigisaasa agguaqatigiissinnerat

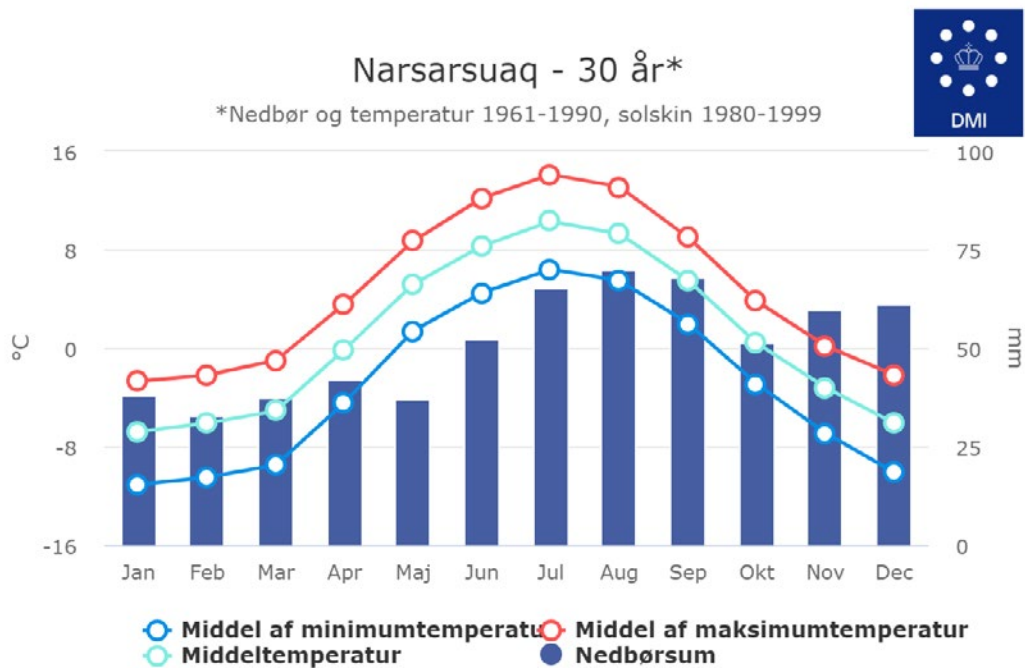
Middeltemperatur: Kissassusiisa agguaqatigiissinnerat

Middel af maksimumtemperatur: Kiannerpaaffigisaasa agguaqatigiissinnerat

Nedbørsum: Sialuup nittaallallu katinnerat

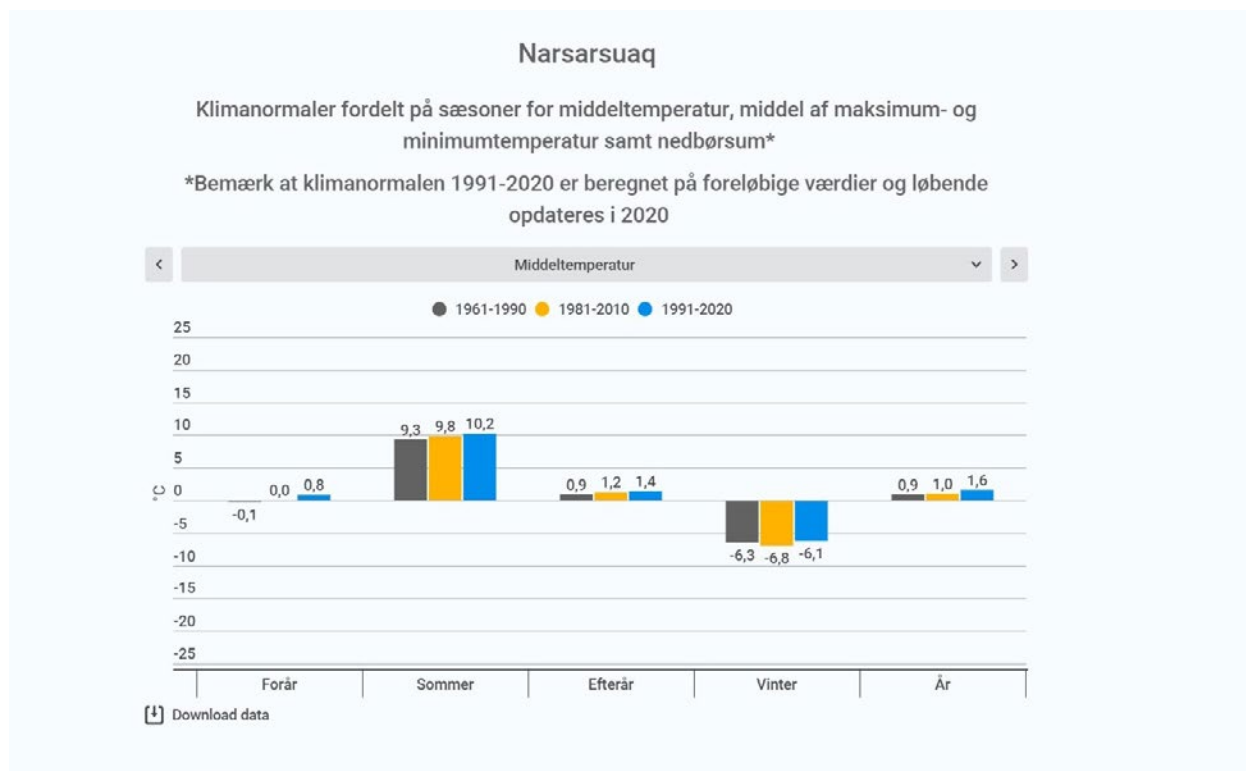
Narsarsuaq - ukiut 30
 Silamik paasissutissat 1981-2010
 Nillernerpaaffigisaasa agguaqatigiissinnerat
 Kissassusiisa agguaqatigiissinnerat
 Kiannerpaaffigisaasa agguaqatigiissinnerat
 Sialuup nittaallallu katinnerat

Narsarsuaq - ukiut 30*
 *Sialuk, nittaalaq kissassuserlu 1961-1990, seqinnarissiq 1980-1999
 Nillernerpaaffigisaasa agguaqatigiissinnerat
 Kissassusiisa agguaqatigiissinnerat
 Kiannerpaaffigisaasa agguaqatigiissinnerat
 Sialuup nittaallallu katinnerat

Paasissutissat ataaniittut takutissinnaavatit (uani Narsarsuarmit assersuut. Illoqarfinnit allanit aamma pe-qarpoq). Tikkuut ammut tikkuuqqasooq toorlugu paasissutissat allat toqqarneqarsinnaapput. Tassani silap pissusiata allannguutaasa ineriartorneri ersaripput. 1° C-imik allanngorneq immap sikuanut, sermersuup aakkiartorneranut aammalu naasunut uumasunullu pingaaruteqarlunnarsinnaavoq.

Paasissutissat nutserneri

Narsarsuaq

Silap pissusiata agguaatigiissinneri nillernerpaaffigisaasa agguaatigiissinnerat, kissassusiisa agguaatigiissinnerat, kiannerpaaffigisaasa agguaatigiissinnerat, sialuup nittaallallu katinnerinut agguataakkat*

*Malugiuk 1991-2020 nalilersuutaat allanngorartuummata 2020-milu nutartertuarlutik.

Silap pissusiata agguaatigiissinnerinik pappialanik aniatitsigit nivinngarlugillu.

Naggasiineq

Atuartut aperikkitt sunik misissuinersut aammalu paasisaqarnersut. Suna inerniliunneqarsinnaava?

Sammisamut tunngatillugu paasissutissanik pissarsiorluni periutsit assigniingitsut oqaluuse-rikkitt, soorlu oqaluttuarneq aammalu paasissutissat aqqutigalugit.

Nal. ak. Atuartsivik 2 – Siku aakkiartorpoq

Aallaqqaasiineq:

Silap kiatsikkiartornerata qanoq sersersuaq sunnertarneraa aammalu aakkiartornerunera-ta suut kingunerissaneraat atuartunut ilinniartsissutigineqassapput. Aakkiartornera naatsor-sussavaat.

Anguniakkat:

Atuartut t nunarsuarmi sila kiatsikkiartortoqpaasissavaa aammalu qanoq immap sikuata ser-mersuullu aakkiartornerinut sunniuteqarnerseq.

Atuartut ukiumut sersersuaq qanoq aakkiartortiginersaq qanorlu aakkiartornera sukkatigisu-mik annertusiartornerseq.

Atuartut gradimik ataaisiinnannguamik kissatsinnerata suut kingunerisinnaanera ilisimasa-qarfigilissavaat.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.26-27. Videonik takutitsinissamut atortussat, atuartut ipa-dii, pappiaqqat aammalu kisitsilluni naatsorsuinissamut atortussat.

Piareersarneq: Aakkiartornerup naatsorsornissaanut pappiaqqat atugassat aniatitsigit. Videot isiginnaaqaakkit. Malugiuk video immap sikuanut tunngasq, tamaat isiginnaartariaqassan-ginnassiuk siuartissinnaammat.

Paasisaqarnerugit:

[AMAP 2011 \(SWIPA-mit misissuinerup inerner\)](#)

[NASA](#)

(Aakkiartornerup naatsorsornerinut paasisutissat)

[Sermeq pillugu ilinniarfik \(KAL/DK\)](#)

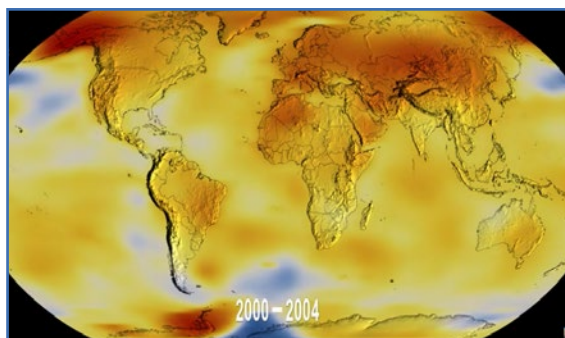
Nal.ak.Atuartsiviup imai:

1.	Nunarsuaq tamakkerlugu kiatsikkiartorneq
2.	Sikup aakkiartornerata naatsorsorneqarnera
3.	Gradimik ataatsimik kiatsinneq sikumut qanoq kinguneqarpa?

1. Nunarsuaq tamakkerlugu kiatsikkiartorneq aamma immap sikuata aakkiartornera

NASAp nunarsuup kiatsikkiartorneranut tunngatillugu aalasuliaa takuuk: Global Temperature Anomalies from 1880 to 2019: <https://www.youtube.com/watch?v=3sqdyEpkIFU>

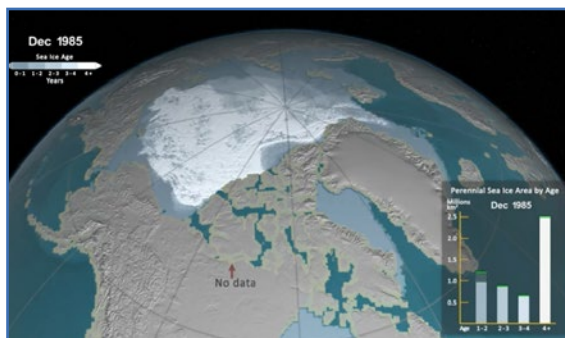
Atuartut aperikkit sooq taama kiatsikkiartortiginersooq.

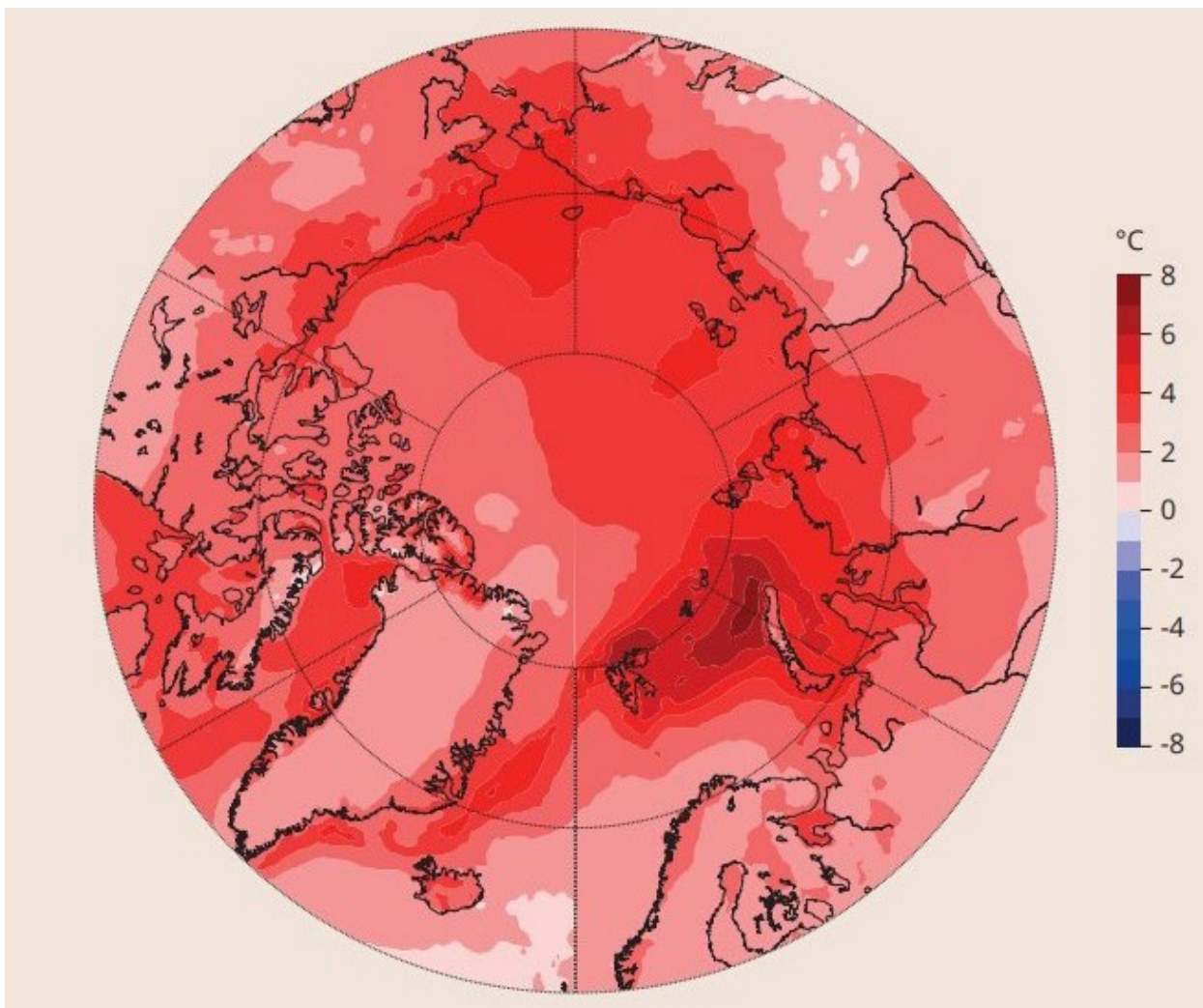
Akissutaat aallaavigalugit ataatsimut isigalugu nassuiaruk, nunarsuup nammineq pilersitaanik inuillu pilersitaannik gassinik silaannarmik kissatsitsisartunik aniatitsisoqartartoq kiisalu sooq silamik kiatsikkiartortitsisarnersut.

Ataatsimut isigalugu atuartunut nassuiaatigiuk qaartunik qaallit seqernup qinngorneri naatsunik maligaa-sallit silaannarsuarmut utertitsisarnermut annertusaasarmata. Siku aappat imaq nunaluunniit saqqummerluni, taava qaava taarnerussaaq kinguneralugulu kissarnermik nunap immalluunniit milluaanerulernera (Albedo). Immap siku sersersuarlu pequtugalugit, Issittoq nunarsuarmi nillartaatsiviit ilaattut taaneqakkajup-poq. Immap siku aakkaluttuinnartillugu kissatsikkiartornermik kinguneqalersarpoq, nillartaatsinani.

Issittumi 2016 tikillugu immap sikuata aakkiartorneranut tunngatillugu NASAp titartakkatut takussitiliarisimasaa takuuk:

<https://www.youtube.com/watch?v=8auMlF50Ng>

Tigusiffik: AMAP 2021 (<https://www.amap.no/documents/download/6759/inline> s. 5).

Atuartut aperikkitt videot taakku marluk aallaavigalugit suut inerniliussinnaaneraat; assersuutigalugu kiatsikkiaartornera (kiatsikkiaartornerata kingunerisaanik sulii kiatsikkiaartornera) taamaalillunilu immap sikuata milliaartornera.

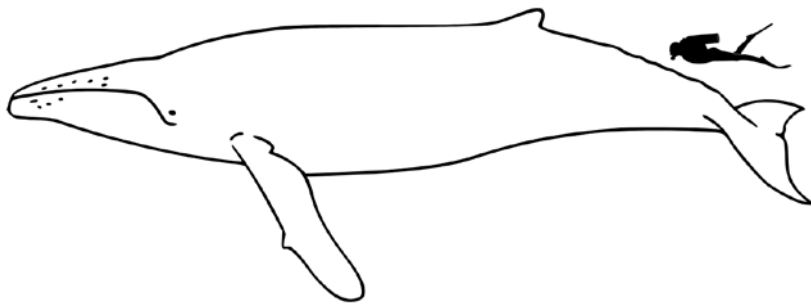
2. Sermersuup aakkiartornera naatsorsoruk (atuartup atuagaa qupp.26-27)

Massakkut 2019-imi sermersuup ukiumut aakkiartornera kingornatigullu 1990-ikkunni atuartut naatsorsus-savaat. Taamaalilluni kisitsit taakku marluk imminnut sanilliunneqarsinnaanngussapput. Sermip oqimaas-susia qipoqqaat oqimaassusaannut assersuusiarineqassaaq, atuartunut paasinamerussammat. Suliassaq agguaaguk atuartunullu kisitassat ataaniittut naatsortillugit.

2019-imi Kalaallit Nunaata sermersuanit sermeq 532 gigatons aappoq. 532.000.000.000 tons-iuvoq. 1990-ikkunni sermeq aattoq 33.000.000.000 tons missiliorpaa.

1990-ikkunni aattoq 2019-imut naleqqiullugu qanoq annertunerutiginersoq naatsorsoruk (532.000.000.000 – 33.000.000.000 = 499.000.000.000 tons).

Qipoqqaq 25-30 tons-inik oqimaassu-seqarpoq. Naatsorsuinermi qipoqqaap oqimaassusia atorniarutsigu qanoq oqimaatsiginera aalajangiuttariaqarpoq. Taamaammat qipoqqaap oqimaassusia aalajangiupparput 28 tons-imut.

Sermip aattup qipoqqarnut naleqqiullugu qassiunerinut naatsorsukkit
 $(532.000.000.000 / 28 = 19.000.000.000)$.

Qipoqqaat ullormut qassit Kalaallit Nunaannit "peeruttarnersut" naatsorsukkit
 $(19.000.000.000 / 365 = 52.054.795)$.

Qipoqqaat akunnermut qassit Kalaallit Nunaannit "peeruttarnersut" naatsorsukkit
 $(52.054.795 / 24 = 2.168.950)$.

Qipoqqaat minutsimut qassit Kalaallit Nunaannit "peeruttarnersut" naatsorsukkit
 $(2.168.950 / 60 = 36.149)$.

Qipoqqaat sekundimut qassit Kalaallit Nunaannit "peeruttarnersut" naatsorsukkit $(36.149 / 60 = 602)$.

Assersuunneqarsinnaavorlu ukioq kaajallallugu sekundimut qipoqqaat 602-t Kalaallit Nunaata sermersuanit peeruttartut. Paasissallugu pingaaruteqarpoq aakkiartorneq ukioq kaajallallugu pineq ajormat, kisiannili april/majimit septemberimut - ukiumiit ukiumut allanngorarpoq. Tamanna ssumaqqarpoq aasaanerani aakkiartorluarnerani qipoqqaat sekundimut 602-t marloriaatingajarigaat peeruttartut.

Taava 1990-ikkunni aakkiartornera assinganik naatsorsoruk, tassani ukiumut aakkiartortarneq 33.000.000.000 tons missaaniippoq.

Inerneril marluk atuartut imminnut sanilliutissavaat.

3. Gradimik ataatsimik kiatsiallannera qanoq isumaqarpa?

Oqaluttuariuk juli 2012-imi ullualunni sermersuup qaavata 98 %-iani 0° C-imit kiannerusimasooq uuttorneqarsimammat.

Kissakkiartorneruneranut takussutissaliaq ugguuna takusinnaavarsi: [her](#).

Aakkiartornerunerata kinguneranik Watson River-ip Kangerlussuarmi ikaartarfimmik aseruineranik kinguneqarpoq.

Videoliat marluk ugguuna takusinnaavatit:

<https://www.youtube.com/watch?v=v5h3AdiJT8A> (Kasper Busk-imit filmiliarineqartoq).

<https://www.youtube.com/watch?v=RauzduvIYog> (JSEP- imit filmiliarineqartoq).

Naggasiineq

Massakkut atuartut nunarsuarmi kiatsikkiartorneq aammalu sermersuup qanoq aakkiartortiginera kiisalu gradimik ataatsimik kiatsiallannera qanoq kinguneqarsinnaanersoq pillugit atuartinneqareerput.

Atuartut aperikkitt paasisaminnik arlaannik tupaallaateqarnersut. Soorlu suut?

Nal. ak. Atuartsivik 3 – Nunarsuarmi silap pissusiata allangornerata kinguneri

Aallaqqaasiineq:

Nunarsuarmi CO₂-mik aniatitsinerup kiatsikkiartorneratalu qaffakkiartupiloornerat siullertut atuartut takuniartussaavaat.

Taassuma kingorna nunarsuup kiatsikkiartornerata kingunerisa ataqatigiinnerat takussavaat. Kingornalu oqaluuseralugu silap pissusiata allangornera nunarsuarmi meeqqat pisinnaati-taaffiit sunniuteqarnersoq.

Anguniakkat:

Atuartut paasisavaat CO₂-mik aniatitsinerup kiatsikkiartornerullu ataqatigiinnerat.

Atuartut eqqarsaatersuutigissavaat ataatsimut isigalugu qanoq nunarsuup kiatsinneratigut sunniutai ataqatigiiaartut pilersarnersut.

Atuartut eqqarsaatersuutigissavaat silap pissusiata allangornera qanoq nunarsuarmi meeqqanut kinguneqarnersoq.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.28-31. Suliassaq 3-mut asseq pappialanngorlugu nunar-suup kiatsikkiartorneranut tunngasoq anisiguk. Qiuutit. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut pap-pialanngorlugu anisillugu imaluunniit ipad-ini saqqummeriaannanngorlugit.

Piareersarneq: Titartaganngorlugu takutitassiap CO₂-mik aniatitsinerup kiatsikkiartornermul-lu tunngasup nassuiaatiginissaanut piareersarit. Nunarsuarmi kissakkaluttuinnarnerup kingu-nerat kortit atorlugit pinnguaatiginissaat nassuiaatigikkit.

Paasisaqarnerugit:

[Økolariet](#)

[FN-ip silap pissusianut tunngatillugu sanaavi pillugit](#)

[UNICEF-ip silap pissusianut suliniutai](#)

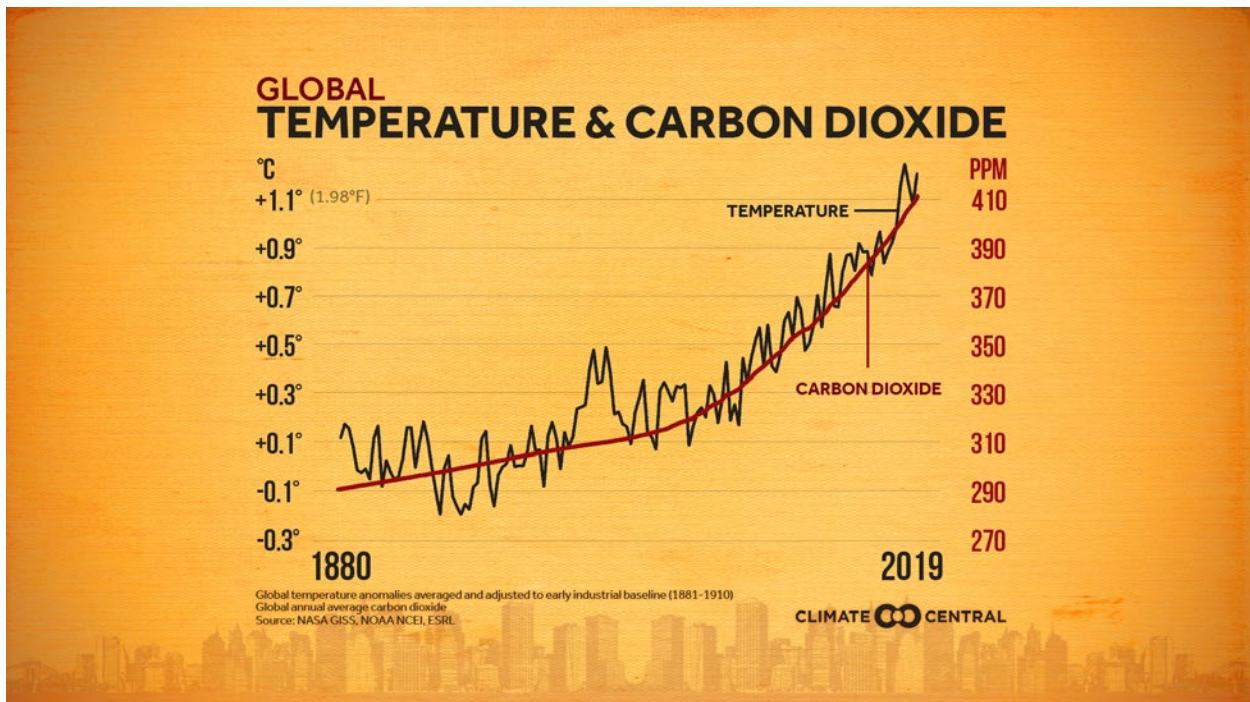
Nal.ak.Atuartsiviup imai:

1.	CO ₂ -mik aniatitsinerulemeq kiatsikkiartornerlu.
2.	Pinnguarneq: Nunarsuup kiatsikkiartornerata kingunerat.
3.	Silap pissusiata allangoriartornerani meeqqat pisinnaatitaaffii.

1. CO₂-mik aniatitsinerulerneq kiatsikkiartorneralu

CO₂-mik aniatitsinerup nunarsuullu kiatsikkiartornerata qaffakkiartupiloorneri pillugit titartaganngorlugu takutissiaq takutiguk nassuiaassutigalugulu.

Suliffeqarfissuaqamerup kinguneranik CO₂-mik aniatitsinerup nunarsuullu kiatsikkiartornerata imminnut sunneqatigiillutik qaffakkiartortitsineri pillugit titartaganngorlugu takutissiaq.

Tigusiffik: <https://www.climatecentral.org/gallery/graphics/global-temperatures-and-co2-concentrations-2020>

2. Pinnguarneq: Nunarsuup kiatsikkiartornerata kingunerat (Atuartut atuagaa qupp.28-29)

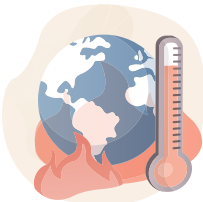
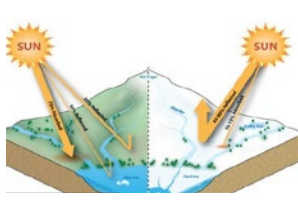
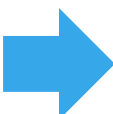
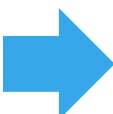
Atuartut eqimattanut ikittukkaarlugit immikkoortitikkitt. Assinik tikkuutinillu qiortaattikkitt.

Atuartut massakut oqaluuserissavaat assit tikkuutillu imminnut naleqqiullugit qanoq inissinneqarsinnaanersut. Assersuutigalugu: Kiatsinnerata suut kingunerai? ➡ Immap sikuata sersmersuullu aakkiartornerat. Taakku suut sunnerpaat? ➡ Albedo-p allanngornera.

Ilaatigut sunniutaanik annertuseriartitsisoqartarpoq, taamaakkaangat tikkuutit illugiinnik sammisarput.

Atuartut oqaloqatigiissutiginerisigut qanoq kingunerisa ataqatigiinnerisi isummerfiginissaat pingaarnarpaavoq. Oqaloqatigiissutiginissaat pingaarnaruvoq inerniniliinermi. Tikkuutit tamakkerlugit atortariaqanngillat.

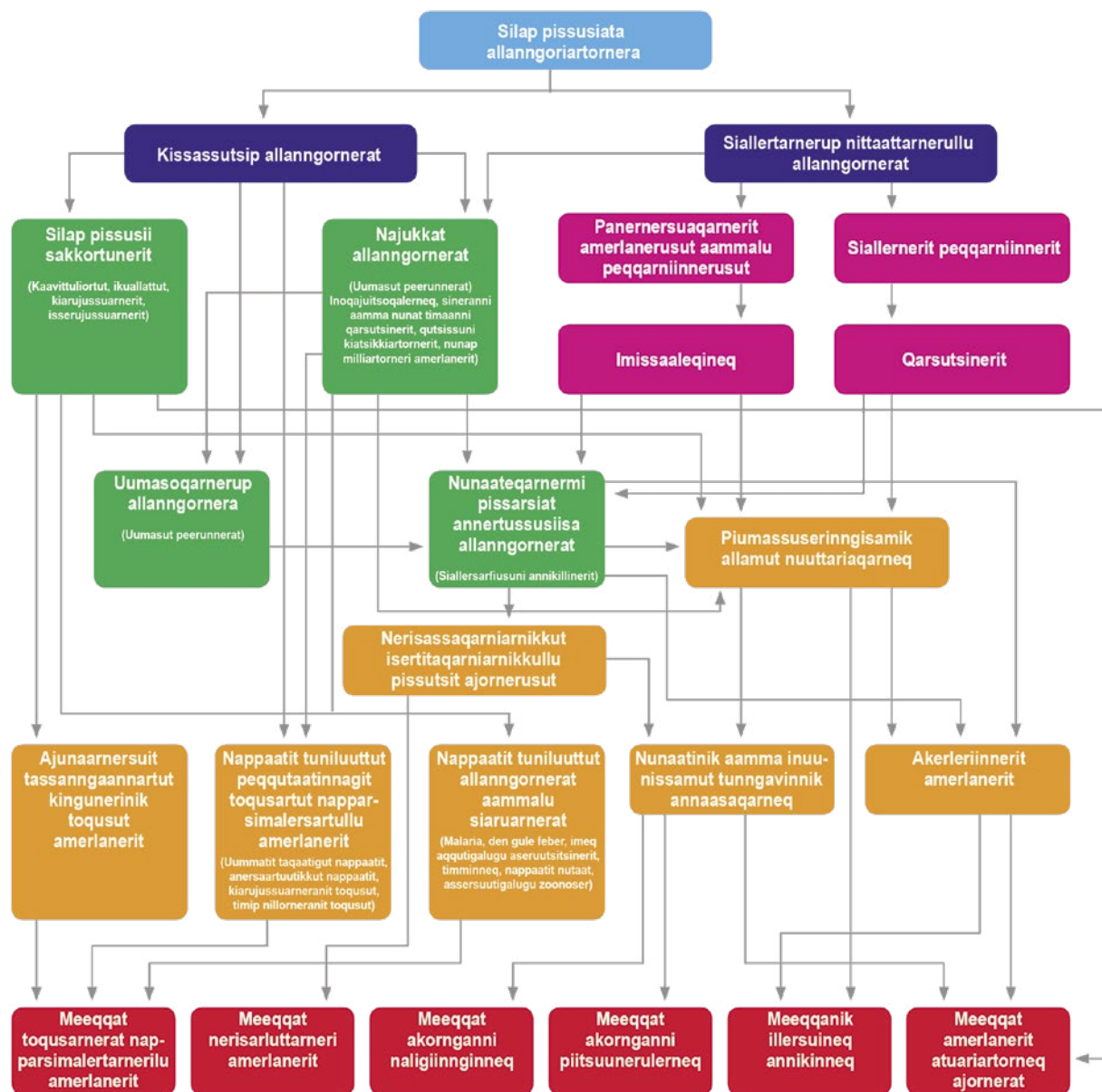

 Gassit nasatsiivittut sunniu- teqartitsisartut aniatinnerisa qaffakkiartornera	 Kissassutsip qaffakkiartornera	 Qinngornerit utersaartarnerisa allanngornerat	
 Panernersuaq	 Silap pissusii sakkortunerit	 Immap sikuata sermersuullu aakkiartornerunerat	
 Inuit inooriaasiisa uumasullu aniguniarnerisa allanngorneri	 Immap ulittarnerisa annertunerulerat	 Qarsutsinerit	
			
			
			

3. Silap pissusiata allanngoriartornerani meeqqat pisinnaatitaaffii (atuartup atuagaa qupp.30-31)

Ingammik nunani piitsuunerpaani panernersuit, qarsutsinerit, nerisassanik imermillu saligaatsumik amigaa-teqarneq kingunerisinnaasaraat oqaluttuariuk. Meeqqanut ulorianartorsiortitserujussuarpoq - pingaartumik piitsuunerpaanut atugarliornerpaanullu. UNICEF naliliivoq ukiuni tulluittuni qulini meeqqat 175 millionit silap pissusiata allanngoriartorneranit sunnerneqarnissaat.

Ulloq siulleq saqqumitarsi Meeqqat pillugit isumaqatigiissut atuartunut takutiguk. Silap pissusiata allanngornerata pisinnaatitaaffiit sorliit unioqqutinneqarsinnaanersut siunnersuuteqartikkitt. Silap pissusiata allanngoriartornerata qanoq nunani allani meeqqanut sunniutigisinnaasaasa titartagartaa atuartunut takutiguk.

Kilde: UNICEF UK, Climate Change Report (Rapport vedr. klimaforandringer) 2008, s. 3

Titartakkap takutippaa silap pissusiata allanngoriartornera qanoq nunarsuarmi meeqqat nunani piitsuunerpaani atugarliornerpaanilu najugallit atugassarititaannik pisinnaatitaaffiinilu sunniisarnersoq.

UNICEF-ip 2014-imi meeqqat pisinnaatitaaffii aamma silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillu saqqummiussaannit.

(<https://www.unicef.dk/wp-content/uploads/2018/09/klimamateriale-min.pdf>).

Naggasiineq

Atuartut sunik ilikkagaqarnersut aperikkit. Maluginiaruk qanoq sunnertinnersut. Meeqqat inuusuttullu amerlasuut pissutsinik paasisaqarnermikkut silap pissusianut ernummateqarnermik peqalersarput. Atuartut paasitikkitt neriuteqartoq, unalu sapaatip akunnara silap pissusiata allangoriartorneranut unikaallatsitsinissamut allanngueqataasinnaanerinik.

Nal. ak. Atuartitsivik 4 – Issittup uumasunut inuinullu kingunissai

Aallaqqaasiineq: Issittumut qanoq kinguneqarnissaa atuartunut ilinniartitsissutigineqassaaq. "Tipping points" (nassuiaat qup. tulliani takuuk) nassuiaassutigineqassaaq. Taassuma kingorna atuartut uumasunut kingunissai pillugit namminneq atuassapput naggataatigullu eqimat-takkaarlutik silap pissusiata allanngoriartornerat inuiaqatigiinnut suut kingunerissanerai isummissapput.

Anguniakkat:

Silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillugu "tipping points" qanoq isumaqarnerisik atuartut paasisaqarfigissavaat.

Issittumi uumasunut inuinullu suut silap pissusiata allanngoriartornerata kingunerisinnaanerai atuartut eqqarsaatersuutigissavaat.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.32-34

Piareersaatit: Tipping points pillugu atuarneq kiisalu siunissami silap pissusiata allanngoriartornera inuiaqatigiinnut qanoq sunniuteqarsinnaanersik misissorlugu.

Paasisaqarnerugit:

[DMI, tipping points](#)

[Økolariet, silap pissusia aamma tipping points pillugit](#)

[DMI, Issittumi kiatsikkiartupiloorneq](#)

[Issittumi kiatsikkiartupiloorneq](#)

[AMAP 2011 \(fra SWIPA-mit rapportilaaq\)](#)

[Pinngortitaleriffik](#)

Climate Greenland, inuiaqatigiinnut sunniutai:

<http://climategreenland.gl/da/borger/klimatilpasning/> aamma

<http://climategreenland.gl/da/borger/en-groenlandsk-virkelighed/>

Nal.ak.Atuartitsiviup imaa:

1.	Issittumut kingunerisassai
2.	Tipping points
3.	Uumasunut naasunullu kingunerisassai
4.	Inuiaqatigiinnut kingunerisassai

1. Issittumut kingunerisassai

Siunissami silap pissusiata allanngoriartornerata kinguneranik naluneqanngitsutut annertusiartuinnarnissaa ilimagineqarmat oqaluttuariuk. Kingunerissavaalu kiatsinneq, apisalernerunera, sila akulikinnerusumik peqqarniinnerusumillu pisalernerana, minnerunngitsumillu siku annikilligaluttuinnartussaammat. Tamasuma aputeqarnerata sivissussusia naasullu naanissaanut periarfissaq sunnissavaa. Tamakku kingunissaat qanoq innissaanut gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsartunik aniatitsinerup siunissami qanoq annertutiginissaa apeqqutaassaaq.

Issittumi kissakkiartorneq nunanut allanut tamangajannut naleqqiullugu sukkaneruvoq. Oqartoqartarpoq Issittumi kissakkiartorneq nunarsuarmi allanut naleqqiullugu marloriaammik ingerlasoq, naluneqanngilarli sulisukkanerusumik ingerlasoq. 1800-kkut naaneranit agguaqatigiissillugu Nunarsuaq tamaat isigalugu kissassuseq 1,2 gradinik qaffariartoq, Issittumi 3,1 gradinik qaffariarpoq.

2. Tipping points

Tipping points nassuiaatigiuk silap pissusiata allanngornerinut tunngatillugu atugaasoq. Naatsumik oqaatigalugu tassaavoq periuseq sukkanerulersoq killerlu qaangerpagu uterteqqinnissaa ajornarsissaq - imaluunniit ajornakusoortorujussuanngussaaq.

Gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsartunik aniatitsinerup annertuneruleralluttuinnarnera kiatsikkiartuinnarneralu pissutaallutik, ima pisoqarsinnaavoq assigiinngitsut tullerriaarlutik pisalernerannik, taamaalillutilu allannguutit aatsaat iluamik sukkatsissallutik sukkatsikkiartupiloorlutiluunniit, ilaatigullu unitseqqinniqarsinnaanatik pisarlutik.

Taakku tipping points-inik taasarpaat. Aajuku assersuutit marluk:

1. Siku aappat albedo-lu allanngorluni: Tassani tipping point anguneqarsinnaavoq sikuerulluni taarnerusumik qaaqalerneratigit kiatsikkaluttuinnalersinnaanera.
2. Issittumi nuna qeriuaannarteq - permafrost - aakkiartulerpat: Uumassusillit toqunikut sinnikuit, ass. naasut, annertuupilussuit nunami qeriuaannartumiipput. Nuna qeriuaannarteq aakkiartulerpat naasut toqunikut sinnikui aajartulissapput - tamassuma CO₂-mik aamma CH₄-mik annertuumik aniasoqalerneranik kinguneqassaaq. Gassit naatsiivittut sunniuteqarteqartutut kissakkiartortissapput taamaalillunilu piffissap ilaani pinngortitaq nammeneq aamma silap pissusiata allanngoriartorneranik sukkatsitseqataasinnaavoq. Kissakkiartornerli aamma naasoqarnikkut iluaqusiisinaavoq, taamaalillunilu CO₂-mik tigooraasinaanerat annertusillutik, neriunnarporlu oqimaaqatigiinneq taamatut pinngorsinnaasoq.

3. Uumasunut naasunullu kingunerisassai (Atuartup atuagaa qupp.32-33)

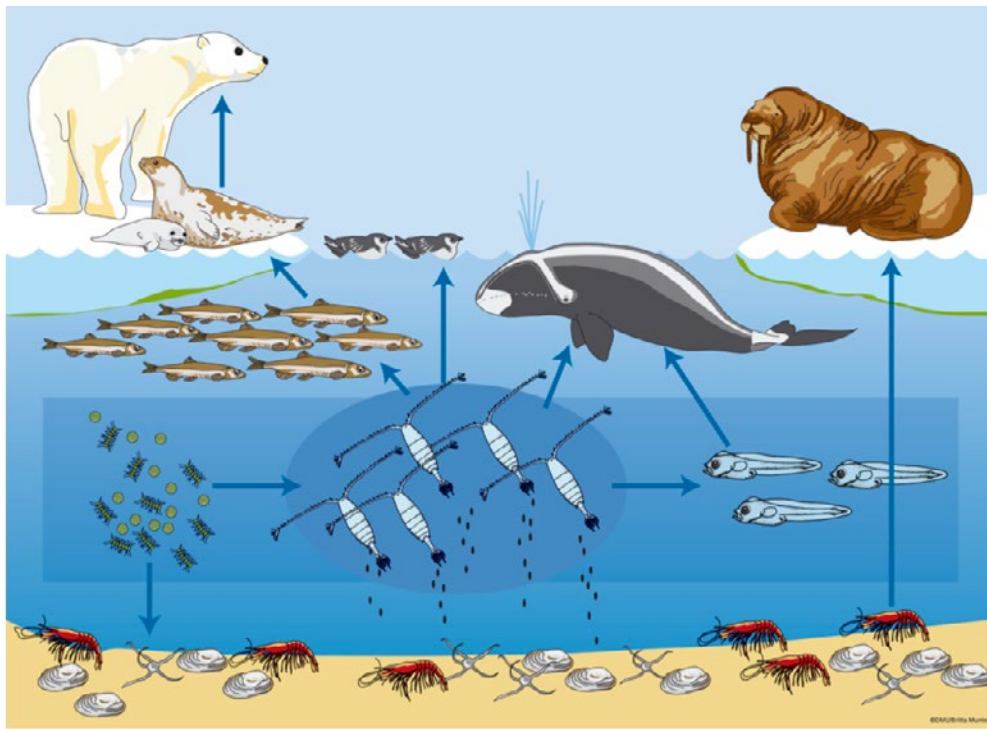
Nassuiaatigiuk uumasut naasullu kissassuseq aalajangersimasoq pinngitsoorsinnaanngikkaat. Kissassuseq gradialuinnarnilluunniit allanngorpat aalisakkat, uumasuaqqat, timmissallu sumiiffinni assigiinngitsuni uumasinnaanerar sunnertarpaat.

Atuartut aperikkat assersuutigalugu aalisarnerup iluani allannguutini angajoqqaaminnit aanakkuminnilluunniit tusagaqarsimanersut. Imaluunniit kissakkiartornerup kinguneranik uumasunik sunnerneqartunik maluginiagaqarsimanersut.

Atuartut massakut kissakkiartornerup kinguneranik uumasut sikup killingani uumasunut qanoq kinguneqarnersut ilikkagaqarfigissavaat. Atuartut eqimattaaqqanut (atuartut 2-4) immikkoortitikkat. Nerisareqatigiiaat pillugit titartagaq misissussavaat, kiatsikkiartorneratalu kingunerisaanik uumasut arlallit qanoq sunnerneqartarnersut paasisaqarfigalugu.

Atuartut tamanna pillugu atuareerpata, titartagarlu oqaluuserereerpassuk, taava tamassiullusi uumasunut sunniutaasussat oqaluuserisigit.

Nerisareqatigiinnermut titartaganngorlugu takutissiaq. Tappiorannartut illeqqat nerisaraat. Aalisakkallu assigiinngitsorpassuit illerartortuupput, puisillu aalisagartortuullutik, puisillu nannunit nerisaallutik.

Tigusiffik: **Kilde:** www.natur.gl

Sikup killingani tappiorannartut uumasullu

Uumasuaqqat tappiorannartut immap sikuata killinguani uumasuupput nerisareqatigiinnullu pingaaruteqarlunnartuullutik. Immap sikuata annikillineratigut aamma tappiorannartunik ikinnerulersitsissaaq, tamannalu uumasut sikup killinganut nerisassarsiortartut soorlu timmissat, puisit, arferit aalisakkallu nerisassakillilulernerinik kinguneqassaaq. Aalisakkalli ilaat sikup annikillineratigut uumaffigisinnaasaat anner-tusissapput, amerlinerinik kinguneqartussamik. Immap sikua uumaffissatsialaavoq uumasunullu assigiinngitsunut pingaaruteqarlunnarluni; soorlu nannunut puisinullu assigiinngitsunut. Natsersuit, aataarsuit, aataavaqqat natsillu sikumi piaqqisarput. Uumasut allat sikumi qasuersertarput, soorlu aarrit immap naqqani uillunik nerisarput sikullu qaani apparserlutillu qasuersertarlutik. Immap sikuata millineratigut pinngitsoorani uumasunut assigiinngitsunut kingunerlutsitsissaaq, pingaartumik uumasunut uumaannar-nissamut sikumik pisariaqartitsilersimasunit.

Illeqqat

Illeqqat assagiarsuit ilagaat centimeterip affaanik annerpaamik angissuseqartut aalisakkat, arferit timmis-sallu amerlasuut uumassutaat. Illeqqat immami aalisakkanut piaqqanut nerisaqarnerinullu pingaaruteqar-luinnarput, taakkunanga nerisaaneri pillugu. Illeqqat quajaatitortuupput (naasunit pisut tappiorannartut) taamaalillutillu uumasunut allanut nerisassanngorlugit allanngortittarlutik. Illeqqat mikigaluarlutik amer-lasuupilussuunerisa katillugit oqimaassusii immami uumasunit assigiinngitsunit tamanit oqimaannerup-put, uumasuaqqallu taakku centimeterimit minnerugaluarlutik aalisakkat, timmissat assagiarsuillu nerisaat taakkuninnga annerpaapput. Taamaammat illeqqat ikileriarnerinik imaluunniit illeqqat assigiinngitsut nikit-toqarnerisigut uumasunut allarpassuarnut, illeraanngitsunut aamma, kinguneqarsinnaallutik. Qeqertar-suup tunuani atlantikut illeraata orsukinnerusup immap kissannerani issittup illeraanik inangiigalluttuinnar-nissaa takuneqarsinnaavoq. Tamanna Qeqertarsuup tunuani uumassuseqarnerup ataqatigiiffiitut ajoqu-taarujussuarsinnaavoq, aalisarluartoqartarneranummi tunngaviuvoq arferpassuillu ukiut tamaasa nalliusi-masarnernut pissutaalluni.

Illeqqat kiattormiut inangiartuinnaissappata nerisareqatigiiaanut kingunerluuteqangaatsiarsinnaavoq, uumasunut pisarialimmik issittup illeraanut naleqqiullugu orsoqarpianniginnera peqqutigalugu. Aalisagaappaanut tunngatillugu assersuutaasinnaavoq taquarfii orsoqarluartuniit qaorteqqasunit kaageeralianik taarserneqarnerinik. Nerisassaqarluartuassapput, kisianni issittumi ukiup nilleqsisup anigornissaanut immaqanaammassanngillat.

Nanoq

Nannut immap siku pinngitsoorsinnaanngilaat. Piniagannaatik - natsit - sikumi piniartarpaat. Immap sikuata siaruarsimanermigut issussutsimigullu milliartorneritigut nannut ikiliartupiloonnissaat naatsorsuutiginearpoq. Aasakkut sikueruttalissappat nannut amerlassusiinut aseruugaatsiarsinnaavoq, ilisimatuullu ilaasa ilimagaat nannut sumiifinni ullumi nalinginnaalluinnartut peerulluinnarsinnaasut. Massakkut Kalaallit Nunaanni nannut sumi tamaani takussaanerulernikuupput. Imaanngilarli nannut amerlanerulertut, kisiannili sungiusimasaasa (tassa siku) millinikuunera peqqutaavoq. Taamaammat nunamut qanillattornerusarput inunnit takuneqarnerusalerlutik.

Uumasut assigiinngitsut ataqatigiinneri

Silap pissusiata allanngoriartornerata uumasut assigiinngitsut ataasiakkaat kisiisa sunnerneq ajorpai, kisiannili aamma taakku ataqatigiinneri, taakkulu inernerit naggataatigut aalajangiisuusarput uumasut amerliartussanersut ikiliartussanersulluunniit.

Taamaattumik uumasut Issittormiut ulorianartorsiorput, Issittup allanngoriartornerartigut kigaatsumik patajaatsumilli avannaarsuanut qanillartortinneqassapput.

4. Inuiaqatigiinnut kingunerisassai (atuartu atuagaa qupp.34)

Atuartut ataatsimoorlutik silap pissusiata allanngorneratigut qanoq kalaallinut siunissami kinguneqassanngatinnerlugu aalajangiunniassavaat. Atuartut eqimattanut sisamakkaartillugit immikkoortikkit. Atuartut una eqqartussavaat:

- Qanormita silap pissusiata allanngornerata siunissami kalaallit sunnissavaat?

Atuartut piumaffigikkit siunnersuutit tamaasa allattoqqullugit.

Atuartut ataatsimoortillugit suut anguneraat sammisigit. Oqaaseq pingaarutilik tassa naleqqussarsinnaaneq. Siunnersuutit misilillugu immikkoortitersigit. Assersuutigalugu:

- Pissutsinut nutaanut naleqqussarsinnaanerup pingaaruteqassusia - Allatut iliornissamut piareersimaneq
- Aalisarnermi piniarnermilu allannguutit, imaappoq inuussutissarsiutinut periarfissanik allannguneq
- Nunap qeriuvaannartup aakkiartulerneratigut sanaartornikkut periutsinik allannguneq
- Nukissamik ataavartumik atuinerujartulernerneq
- Immap sikuata aannerata aammalu Kalaallit Nunaata eqqaani aqquteqalernerit kingunerisaannik allamiunik niueqateqalernerit ammaakkiartorneqalernerit.

Naggasiineq

Atuartut aperikkit ilikkakkatik tunngavigalugit massakkut qanoq eqqarsanersut. Siunissamut toqqissisimajunnaarpat? Qanoq silap pissusiata allanngoriartorneratigut imminnut kinguneqarnissaat takorloorpaat? Qanoq nunani allani meeqqanut kinguneqarsinnaappat?

Atuartut ilisimatikkat silap pissusiata allanngoriartornera ilungersunartuusoq, unikaallatsinnissaanullu annertuumik iliuuseqartoqartariaqartoq. Aammattaaq ilisimatikkat nunatsinni aammalu gassit naatsiivittut sunniutilimmik kissatsitsisartut annikillisinneqarnissaannik nunani allani suli-soqartoq. Atuartitsiviit kingulliit marluk ingerlanerini tamakku atuartut ilikkagaqarfissavaat.

Nal. ak. Atuartitsivik 5 – Silap pissusiata allanngoriartornera unikaallatsinniarlugu nunarsuarmioqatigiit qanoq iliuuseqarpat?

Aallaqqaasiut:

Nal.ak.atuartitsivimmi uani atuartut atuartinneqassapput qanoq nunarsuarmioqatigiit nunarsuarmi silap pissusiata allanngoriartornera unikaallatsinniarlugu anguniakkanik aalajangiisarnersut qanorlu ilillutik isumaqatigiissusiortarnersut. Siullermik video aqutugalugu FN-ip Nunarsuarmi Anguniagaanut tunngasunik paasisaqassapput. Kingornatigut Paris-imi Isuma-qatigiissut pillugu oqaluttuunneqassapput nunarpullu tassunga tunngatillugu qanoq inissisi-manersaq paasillugu.

Ilaannikkut FN-ip Nunarsuarmi Anguniagaasa aamma FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiis-sutaasa assigiinngissutaat nalornissutigineqarsinnaasarpoq.

- Nunarsuarmi anguniakkat tassaapput nunarsuarmi nunat ataatsimoorlutik anguniagaat. Nunani politikkikkut aqutsisut anguniakkat qanoq anguneqarnissaannik anguniagaliortar-put iliuusissatullu pilersaarusiortarlutik. Nunarsuarmioqataasutut uagut tamatta anguniak-kanut ikiutaasinnaavugut.
- Meeqqat pillugit isumaqatigiissut pisinnaatitaaffinnut, meeqqat pisinnaatitaaffiit tunnga-voq. Inersimasut meeqqat pisinnaatitaaffiisa akuerineqarnissaat atuutsinneqarnissaallu sulissutigisussaavaat.

Anguniakkat:

Silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngasunik nunat tamalaat isumaqatigiissutaannik iliuusissatullu pilersaarutaannik atuartut oqaluttuunneqassapput.

FN-ip Nunarsuarmi Anguniagaani atuartut paasisaqassapput, tassunga ilanngullugu Nunar-suarmi Anguniagaq nr. 13: Silap pissusia pillugu iliuuseqarneq.

Paris-imi Isuma-qatigiissut atuartut nassuiarsinnaassavaat paasillugulu Kalaallit Nunaat tas-sunga tunngatillugu qanoq inissisimanersaq.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.35-36. Atuartut iPadii, filmimik takutitsinissamut atortus-sat.

Piareersarneq: Video(t) takoreersimanissaat. Nal. ak. Atuartitsivik sioqqullugu illit FN-ip Nunarsuarmi Anguniagai, pingaartumillu nunarsuarmi anguniagaq nr. 13 kiisalu Paris-imi Isu-maqatigiissut paasilluarsimassavatit.

Paasisaqarnerugit:

FN-ip Nunarsuarmi Anguniagai, (DK): <https://www.verdensmaalene.dk/>

Kalaallit Nunaata Nunarsuarmi anguniakkat pillugit qupperneru (DK/KAL):
<https://www.anguniakkavut.gl/kl>

[Paris pillugu Isuma-qatigiissummut tunngasooq \(DK\)](#)

[Kalaallit Nunaat aamma Paris pillugu isumaqatigiissut \(DK/KAL\)](#)

Nal.ak.atuartitsiviup imai:

1.	FN-ip Nunarsuarmi Anguniagai – pingaartumillu nunarsuarmi anguniagaq nr. 13: Silap pissusia pillugu iliuuseqarneq
2.	Paris-imi isumaqatigiissut: Imarisaa pingaassusialu.

1. FN-ip Nunarsuarmi Anguniagai – pingaartumillu nunarsuarmi anguniagaq nr. 13: Silap pissusia pillugu iliuuseqarneq

FN-ip Nunarsuarmi Anguniagai Verdens Bedste Nyheder-ini animationsvideo isiginnaassagaat atuartut oqarfissavatit. Video qallunaatut tuluttullu nassaassaavoq, oqaatsillu atuartutivit iluarinerusaat toqqasavat.

<https://www.youtube.com/watch?v=c16CKYPwjio&t=5s> (Dansk).

<https://www.youtube.com/watch?v=cBxN9E5f7pc> (Tuluttut – The World's largest lesson – Global Goals).

Nunarsuarmi anguniakkat pingaartumillu nunarsuarmi anguniagaq nr.13 oqaluttuarisinnaavatit.

PAASISSUTISSAT: FN-IP NUNARSUARMI ANGUNIAGAI

FN-ip puijuartitsilluni ineriartortitsinermi nunarsuarmi anguniagal FN-ip ataatsimeersuarnerani 25. september 2015-imi nunarsuarmi nunat naalagaannit akuerineqarpoq. Ataatsimeersuarnermi ineriartornermut anguniakkat aatsaat taama qaffasitsigipput. Anguniakkat 1. januar 2016 atuutilerput, 2030-llu tungaanut innunut nunarsuatsinnullu puijuartitsinerusumik ineriartortoqarnissaanut tikkuussissapput. Nunarsuarmi anguniakkat tassaapput anguniakkat 17-it anguniakkallu immikkoortut ilaat 169-it. Taakkulu tunngavigalugit FN-imi nunat ilaasortat 193-it nunarsuarmi piitsuuneq kaannerlu unitsissallugit, assigiinngissutsinik anikillissaanissamut, pitsaasumik ilinniartoqarsinnaanerani qularnaarinissamut, tamanullu peqqissuutitsinissamut, suliffinnik pitsaasunik peqarnissamut puijuartitsinerusumillu aningaasaqarnikkut ineriartortoqarnissaanik pisussaaffeqalerput. Kalaallit Nunaat naalagaaffeqatigiinneq pissutaalluni FN-imut ilaasortaa-voq. Anguniarneqartuni maanna inuuniarnikkut, aningaasaqarnikkut avatangiisitigullu ineriartorneq, sor-suttoqannginnera, isumannaatsuuneq nunallu tamalaat suleqatigiinnerat tamarmik imminnut ataqatigiittut ilisimaneqarpoq, ineriartornermilu patajaatsunik angusaqassagutta tamatta iliuuseqarnissarput pisariaqarpoq. (tigusiffik: <https://www.verdensmaalene.dk/>)

Nunarsuarmi anguniagaq nr. 13

Sumiiffinni mianerisarialinni, soorlu nunani sineriaqanngitsuni qeqertalinnilu, akiuussinnaassuseqarnisamut silallu pissusianut naleqqusarnissamut tunngavoq. Nukittorsaaneq tamanna paasititsiniaanermik ilaqassaaq nunanilu politikikkut pilersaarusiornikkullu pinaveersaartitsinissamik pingaartitsisuulluni. Politikikkut piumassuseqartoqarpat, teknikkikkullu arlalinnik iliuutsinik ilaneqarluni, taava nunarsuup aggu-aqatigiissillugu kiassusiata suliffissuaqalinnginnerani killiffigisimasaanut appartinnissaa anguneqarsinnaavoq. Tamannali massakkoqqissaaq tamatta iliuuseqarnitsigut aatsaat pisinnaavoq.

Video najoqqutaralugu atuartut uku apeqqutit pillugit oqaloqatigiissapput. Atuartup atuagaa qupp.35

- Nunarsuarmi anguniakkat suuppat?
- Kia anguniakkat suliarai?
- Kikkut anguniakkat piviusunngortitseqataaffigissavaat?
- Nunarsuarmi anguniakkani sorleq silap pissusianut tunngava?
- "Silap pissusia pillugu iliuuseqarneq" sumut tunngava?

Tamassi eqqartuigitsi. Apeqqutit ilaannut nalornisoqarpat, taava ataatsimoorlusi akissutissarsiniarsinnaavasi nunatsinni Nunarsuarmiut Anguniagaannut qupperneq tunngavigalugu:

<https://www.anguniakkavut.gl/kl>

imaluunniit qallunaat quppernerat: <https://www.verdensmaalene.dk/>,

<https://www.verdensmaalene.dk/>, Nunarsuarmi Anguniagaq nr. 13:

<https://www.verdensmaalene.dk/maal/13>

2. *Paris-imi isumaqatigiissut: imarisaa pingaassusialu*
Parisimi isumaqatigiissut suunersooq oqaluttuariuk.

PAASISSUTISSAT: PARIS-IMI ISUMAQATIGIISSUT

December 2015-imi Parisimi COP21-eqarmat, FN-imi silap pissusia pillugu isumaqatigiissummi (UNFCCC) nunat 196-it inatsisitigut pituttuisumik silap pissusia pillugu isumaqatigiipput – Parisimi isumaqatigiissut. Parisimi isumaqatigiissut tassaavoq alloriarneq pingaarutilik gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsisar-tunik aniatitsinerup annikillisarneqarnissaanut ikaarsaariartornermut. Parisimi isumaqatigiissut tunngavi-galugu nunat pisussaaffeqarput nuna tamakkerlugu annikillisisinissamik saqqummiussinissaminnik – tas-sa imaappoq gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsisar-tunik aniatitsinerup annikillisarneqarnissaanut tamak-kiisumut ilanngussaarnissaminnut.

Isumaqatigiissut aqqutigalugu nunat pisussaaffeqarput nunarsuarmi kiatsikkiartorneq akiussallugu, nunar-suup kiatsikkiartornera 2° C-ip ataaniitinneratigut, suliffissuaqalinnginnerani killiffianut sanilliullugu, kiatsik-kiartornerlu taamaallaat 1,5° C-iutinniarsaralugu. Nunarsuup kiatsikkiartornerata akiornissaanut nunat pe-qataasut tamarmik nunatut namminneq iliuutsiminnik oqaasertaliissapput, pilersaarusiussapput nakkuti-ginnillutillu. Nunat piffissap aalajangersimasup iluani anguniagaqarnissaannik pinngitsaalineqarsinnaan-ngillat, anguniakkalli tamarmik anguniakkanit siuliinit pitsaanerusassapput.

Parisimi isumaqatigiissummi Kalaallit Nunaat qanoq inissisimanersooq oqaluttuariuk aamma sooq taa-maannersooq:

Kalaallit Nunaat naalagaaffeqatigiinni ilaanermigut FN-imut ilaavoq taamaallillunilu aamma Parisimi isu-maqatigiissummi ilaalluni. Parisimi isumaqatigiissummili Kalaallit Nunaat "nunatut ilaatinneqanngilaq". Tassa ima isumaqarpoq Kalaallit Nunaat gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsisar-tunik aniatitsinerminut annikillisisinissaminik nunat tamalaat akornanni *pisussaaffeqanngilaq*. Tassunga pissutaavoq Kalaallit Nunaata siunissami suliffissuaqarnikkut ineriartortitsinissaanut inissaqartitsineq. Kalaallit Nunaata Pari-simi isumaqatigiissut tapersersorpaa, massakkuugallartorli gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsisar-tunik aniatitsinerminut annikillisisinissaminik pisussaatitaanngilaq.

Naggasiineq

Maanna nunarsuarmioqatigiit, tassunga ilanngullugu FN-ip, silap pissusiata allanngoriartor-nerata unikaallatsinnissaanut iliuuserisaasa ilaannik atuartut paasisaqarput. Atuartut aperik-kit Kalaallit Nunaat silap pissusiata allanngoriartornerata unikaallatsinnissaanut akisussaaffe-qartoq isumaqarnersut. Sooq taama isumaqarpat/isumaqanngillat?

Kalaallit Nunaata Parisimi isumaqatigiissummut ilaannginnera qanoq igivaat? Parisimi isu-maqatigiissummut ilaanissamut suut iluaqutaasinnaanersut imaluunniit ajoqutaasinnaanersut takusinnaavaat?

Nal. ak. Atuartsivik 6 – Kalaallit Nunaanni uuliamik ikummateqarunnaariartorneq

Aallaqqaasiineq:

Kalaallit Nunaanni nukissat ataavartut sorliit atorneqarnersut atuartunut atuartsissutigineqassaaq, siunissamilu taakkuninnga atuinnermut Naalakkersuisut qanoq takorluugaqarnersut atuartsissutigineqassalluni.

Anguniakkat:

Nukissaq ataavartuq eqqarsaatigalugu Kalaallit Nunaat qanoq periarfissaqarnersoq anguniaqarnersorlu atuartut paasisaqarfigissagaat. Atuartut erngup nukinga suunersoq paasisagaat.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.37-40. Videonik isiginnaartitsinissamut atortussat. Allat-tarfissuaq.

Piareersarneq: Paasiniarsiuk illoqarfissinni/nunaqarfissinni nukissaq sumingaanneerner-soq. Nukissamik ataavartumik, soorlu erngup nukinganik imaluunniit seqerngup nukinganik (solceller) atuisoqartarpa? Imaluunniit innaallagissiornermi kiassarnermilu uulia pingaarnertut atorneqartarpa? Nukissap uuliaminngaanneerpallaanngitsup atorneqarnerulernissaa piler-saarutaava? Erngup nukinga pillugu [videomik Nukissiorfiup suliarisimasaanik isiginnaarit](#).

Paasisaqarnerugit:

[2030-p tungaanut nukimmik imermillu pilersuineq pillugu Naalakkersuisut pilersaarutaat](#) (DK/KAL):

Nukissiorfiit: <https://nukissiorfiit.gl/kl/> (KAL/DK)

Nukissiorfiit, Nukissaq ataavartuq:

<https://nukissiorfiit.gl/da/Produkter/Vedvarende-energi> (DK/KAL)

Climate Greenland, annikillisitsiniarluni suliniutit (KAL/DK):

<http://climategreenland.gl/kommuni/annikillisitsiniarluni-suliniutit/>

Nal.ak.atuartsiviup imai:

1.	Uuliamik atuiunnaariartornermi periarfissat takorluukkallu
2.	Engup nukinga – nukissaq nunatta nammineq pia
3.	Ullormut naggasiineq.

1. Uuliamik atuiunnaariartornermi periarfissat takorluukkallu

Atuartsut aperikkat nukissiuutit sorliit nalunnginneraat. Allattarfissuarmut allakkit. Nukissamut ataavartumut taavalu ikummatissanut uuliamersunut aamarsuarneersunullu nukissiuutit immikkoortikkat.

PAASISSUTISSAT: IKUMMATISSAT IKUMATINNEQARSINNAASUT

Ikummatissat aamarsuarneersut, gassimeersut uuliameersullu taaneqartarput *fossile brændstoffer*. Ikummatissat taakku ikualanneqarnerminni nukik annertoq pilersittarpaat, silaannarmulli aamma CO₂ aniatinneqartarpoq. Ikummatissat ikumatinneqarsinnaasut tassaapput naasut imaluunniit uumasut toqunikut, ukiut 100 millionit sinnerlugit matuma siorna uumasuusimasut. Naasut nunami masarsummi naasimasut ujarannguussimasut aamarsuanngortarput. Itsaq masarsoqarfinni uumasuusimasunit uulia gassilu pinngortarpoq. Naasut uumasullu toqusimasut asiugaangata sananeqaataat arrortarput. Kulstoffili ikuallassaallu (svovl) ikummatissani taakkunaniittoq, naasut planktonillu naqitsinertuumiinnerminni silaannakitsumiinnerminnilu pinngortitap kaaviiarneranni akuujunnaartarput. Taamaattumillu ullumikkut ukiut millionerpassuit qaangiutereersut nukik atorsinnaavarput. Nukik kulstofimik annermik akoqarpoq, aammali brint, kvælstof aamma iltimik akoqarluni. Ikummatissanik ikumatitsinermi pujoq kuldioxid (CO₂)-imik akoqartarpoq. Kuldioxid ulorianangilaq. Naasut fotosyntese aqqutigalugu alliartornerminni CO₂ atortarpaat, naatitsivittulli sunniummut annertusaaqataalluni. Nunarsuarmi nukimmik pisariaqartitsinerup 80 %-iata missaanut ullumikkut ikummatissat uuliameersut aamarsuarneersullu atorneqartarput. Ikummatissat taakku innaallagissiornermut, ikummatissanut assigiinngitsunut (soorlu benziina aamma dieseli) nioqqutissanullu assigiinngitsunut pilersitsinermut atorneqartarput.

PAASISSUTISSAT: NUKIK ATAARTOQ

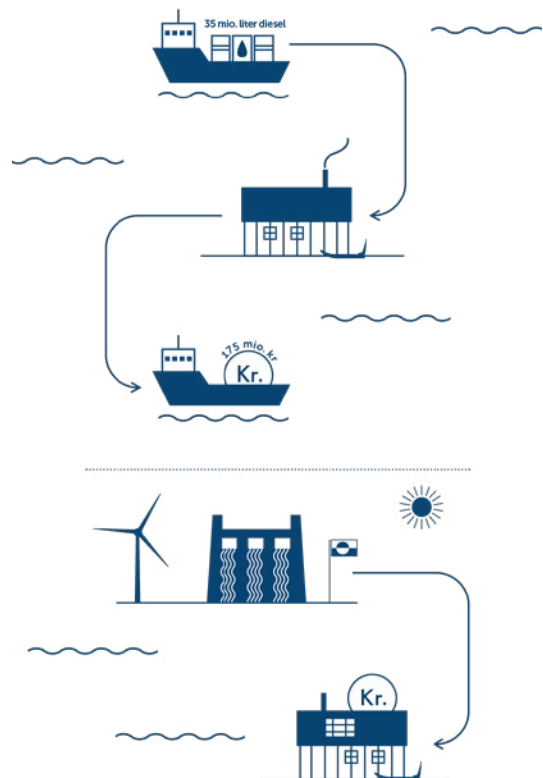
Nukik ataartaq nukissanut tamanut killeqanngitsunut taaguutitut atorneqartarput. Nukik ataartaq atorneqartaq annertuneruppat, taava uuliamik eqqunneqartartumik pisariaqartitsineq annikinnerussaaq. Nukiit ataartut, ass. anorip nukinga, seqernup nukinga aamma erngup nukinga, aamarsuarnut allanullu uuliamik atuiffiusunut sanilliullugu CO₂-mik aniatitsisuunngillat. Taamaalliluni nukinnik ataartunik atuinnikkut gassinik naatsivittut sunniuteqartitsisartunik aniatitsineq annikillisinneqartarpoq.

Nunatsinni innuttaasut imermik innaallagissamillu pilersorneqarnissaat eqqarsaatigalugu Kalaallit Nunaat silap pisisuanut ajoqutaanngitsunik aaqqiissutissanik anguniagaqartaq oqaluttuariuk. Nunarput maanna aningaasarpasuit atorlugit uuliamik eqqussisarpoq innaallagissiornermut kiassarnermullu atugassamik. Kalaallit Nunaanni maannamit annerungaatsiartumik imminut pilersornissamut periarfissaqartoqarpoq, nukiit ataartut eqqarsaatigalugit. Tamanna ilaatigut erngup nukinganik seqernullu nukinganik iluaquteqarnikkut pisinnaavoq. Taamaaliornikkut aamma CO₂-mik aniatitsineq annikillisinneqarsinnaavoq.

Naalakkersuisut nukissiornermut 2030-p tungaanut takorluugaat pilersaarutaallu anguniakkani 35-ni naalisarneqarput, ataaserlu imaappoq:

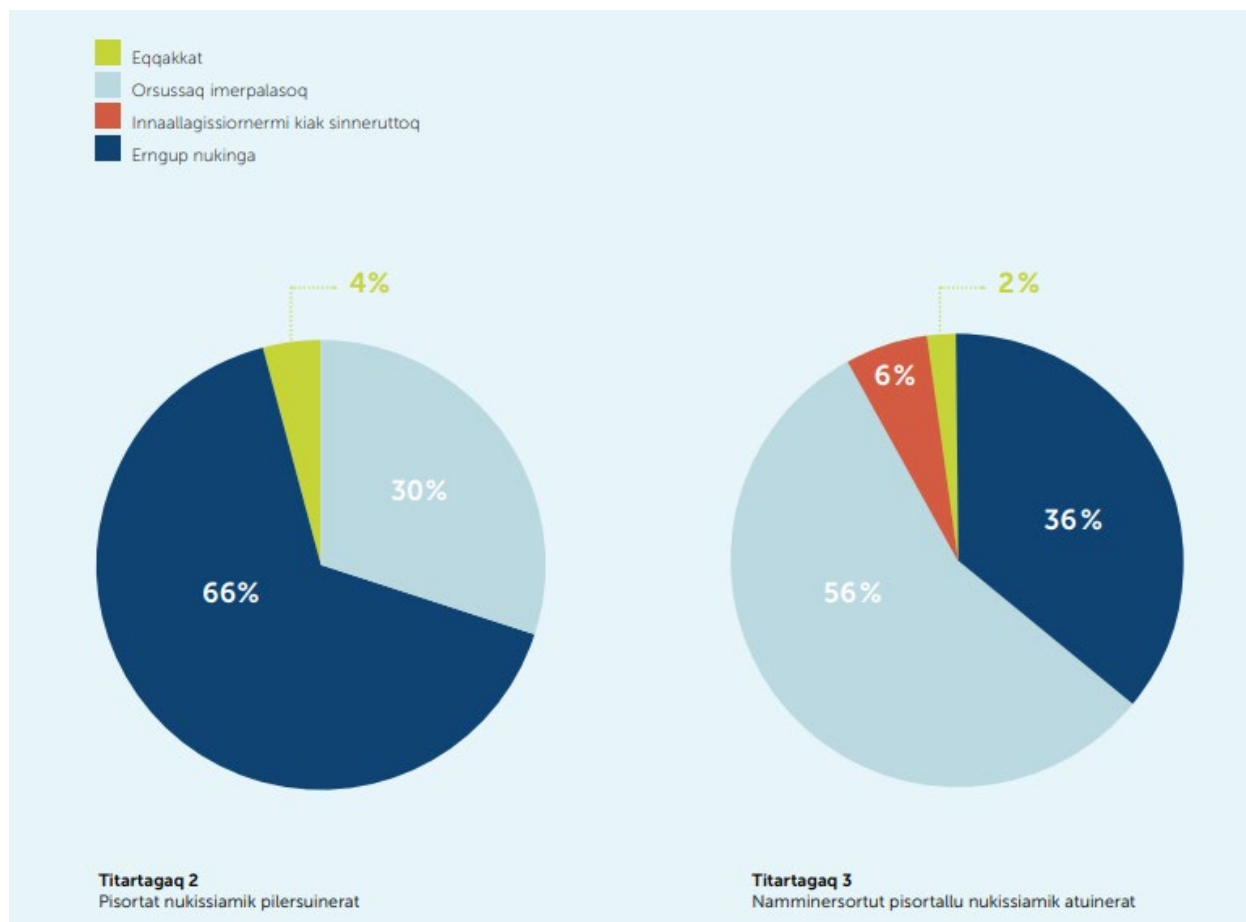
"2030-mi pisortat nukissamik pilersuinerat sapinngisamik nukissamit ataartuneersuunissaa anguniarneqarpoq"

Nukissiuuteqarnermi pilersuineq systemilu eqqarsaatigalugit annertuunik allannguisoqarlunilu suliniuteqartoqartaria-

qassaaq anguniagassaq anguniaraanni. Massakkut killiffik, nukissiuutitut sisamanut maanna atorneqartunut innaallagissamik kiassarnermillu nunatsinni atuinerup matussusernissaanut atorneqartartut imaapput, ikummatissat uuliameersut aamarsuarneersullu annerpaajupput 56 %-iullutik, erngup nukinga 36 %, kissaq sinneruttoq (restvarme) 6 % kissaq eqqakkanik ikuaallaanermi pilersinneqartartoq 2 %. Kisitsisit Nukissiorfiup 2020-mi ukiumut nalunaarusiaaneersuupput.

Pissutsit ima maanna ipput, pisortanit nukissamik pilersuinermi erngup nukinga annertuumik innaallagisiornermut kiassarnermullu atorneqartarpoq, taamaakkaluatorli suli uulia eqqunneqartariaqartarpoq nuna tamakkerlugu nukimmik atuinermut matussusiisussatut, tassami nunatsinni kiassarnernup annersaa inuinaat kiassaataanni uuliatortuni pilersinneqartarmat. Inuinaat pilersorneqartarput sumiiffinni fjernvarmeqarfiunngitsuni imaluunniit innaallagiasq atorlugu kiassartoqarnissaanik periarfissaqarfiunngitsuni, illoqarfinnilu illut ilaanni, kiassaatiit aqqaannut atassuteqanngitsuni atorneqartarluni.

Tigusiffik: Nukissiorfiit

Oqaluttuariuk illoqarfissi imaluunniit nunaqarfissi nukik suminngaanniit pisarneraa.
Najugaqarfigisatsinni nukik suminngaanneerpa?

Assiliartaliussami takuneqarsinnaavoq nunatsinni sumiiffinni sorlarni Nukissiorfiit erngup, seqerngup kiisalu anorip nukingannik nukissiorfilorsimanersaq.

2. Erngup nukinga

Oqaluttuarissavat nunatsinni nukissiuuteqarnermi nukik ataavarteq pingaarnerpaaq tassaasoq erngup nukinga. Erngup nukinganik atuisinnaanermi periarfissarpassuaqarnera nunatsinnut pingaaruteqarpoq, siunissamilu atorluarneqarnerusinnaalluni. Ullumikkut tallimanik erngup nukinganik nukissiorfeqarpoq illoqarfinni arfinilinni pilersuisunik – Utoqqarmiut Kangerluarsunnguut (Nuuk), Tasiilaq, Qorlortorsuaq (Qaqortoq aamma Narsaq), Sisimiut aamma Paakitsoq (Ilulissat). Taakkua saniatigut aamma arlalinnik mikisunik inuit namminneq pigisaannik erngup nukinganik nukissiorfeqarpoq, soorlu Qassiarsummeersumi videomi takugipput.

Nukissiorfiit erngup nukinga suunersoq pillugu videoliaa isiginnaarsiuk.

<https://nukissiorfiit.gl/da/Produkter/Vedvarende-energi/Vandkraft>

3. Ullormut naggasiineq (Atuartup atuagaa qupp.40)

Atuartut imminnut oqaloqatigiissapput ullumilu suut pingasut ilikkarsimanerlugit oqaluuseralugit.

Ullumikkut atuartitsissutigineqartut eqikkarlugit oqaluttuarikkit:

- Nunatsinni silap pissusiata allanngoriartornera qanoq misigineqarlunilu takuneqarsinnaanersoq
- Silap pissusiata allanngoriartornerata innuit pilersinneqartup (gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsiler-sartunik aniatitsineq, tassunga ilaalluni CO₂) kingunerisaanik nunarsuaq kiatsikkiartortoq, sulilu sukkanerusemik Issittumi kiatsikkiartorluni. Taassuma kinguneranik immap sikua sersersuarlu aakkiartorput.
- Nunarsuarmi meeqqat pisinnaatitaaffiit atuutsitsinermut silap pissusiata allanngoriartornera kingunerarluttupilussuavoq.
- Issittumi uumasunut inuillu silap pissusiata allanngoriartornera sunniuteqarpoq.
- Nunarsuarmioqatigiit FN-ip nunarsuarmi anguniagai Parisimilu isumaqatigiissut aqutugalugit silap pissusiata allanngoriartornera unikaallatsinniarsarivaat, ilaatigut CO₂-p aniatinneqarnerata annikillisinne-ratigut.
- Nunatsinni annertuunik anguniagaqarpugut nukiit ataavartut eqqarsaatigalugit, pingaartumik erngup nukinga atorlugu. Tassa imaappoq nunarput nukimmik nammineq pigisaminik immittut pilersorsinnaavoq, CO₂ -lu aniatittagarput annikinnerujussuusinnaavoq taamaallutalu silap pissusiata allanngoriartorneranut unikaallatsitseqataasinnaalluta.

Atuartut oqaluttuutikkit pingasunngornermi klimaagentitut sulinertik aallartissagaat. Maanna silap pissusiata allanngoriartornera pillugu paasisaqareerput, pingasunngornermilu namminneerlutik projektimik aallartitsissapput. Tassani qanoq CO₂-mik aniatitsinerup annikillissarnissaanut nunatsinni iliuuseqarsinnaanitsinnik qitiutitsisumik.

PINGASUNNGORNEQ – Klimaagentitut aallartinneq

1	Klimaaftryk
2	Uagut klimaaftryk-erput
3	Akisussaaffik iliuutsillu
4	Projektiliornissamut aallarnisarneq
5	Projektiliassamik toqqaaneq
6	Projektiliassap nassuiarnera

Meeqqat pissutsinut pingaartitaminnut isummernissaminnut pisinnaatitaaffeqarput. Inersimasut tusarnaartussaapput meeqqallu isummerneri pimooruttussaallugit.

Nal. ak. Atuartitsivik 1 – Klimaaftryki

Aallaqqaasiineq:

Ilinniartitsisup saqqummiussaa tunngavigalugu atuartut klimaaftryk suunersoq paasissavaat. Kingornatigut ataatsimoorlusi gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsilersartunik toqqaannartunik toqqaannanngitsunillu aniatitsinernut assersuutunik nassaassaasi. Naggataatigut nerisassat assigiinngitsut klimaaftrykii atuartut misissussavaat.

Anguniakkat:

Klimaaftryki suunersoq atuartut paasissagaat.

Gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsilersartunik toqqaannartunik toqqaannanngitsunillu aniatitsineq suunersoq paasisaqarfigissagaat.

Nerisassat klimaaftrykii atuartut ilisimaarilissagaat.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.41-42. Whiteboard/allattarfissuaq. Atuartut iPadii.

Piareersarneq: Klimaaftryki suunersoq paasiniauk.

Paasisaqarnerugit:

Silap pissusia pillugu paasissutissat (DK): <https://klimaleksikon.dk/>

Nerisassat klimaaftrykii (DK): <https://denstoreklimadatabase.dk/>

Nal.ak.atuartitsiviup imai:

1.	Klimaaftryki suua?
2.	Klimaaftryki annikillisiguk
3.	Toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsineq
4.	Nerisassat klimaaftrykii.

1. Klimaaftryki suua?

Klimaaftrykip suuneranik atuartut nassuiaatikkitt.

Klimaafttryk tassaavoq inuit suliaqarneranni imaluunniit nioqqutip kiffartuussinerulluunniit atuunnera ta-maat CO₂ imaluunniit gassit allat naatsiivittut sunniuteqartitsilersartut aniatinneqartut annertussusiinut uuttuut.

Nioqqutissaq pineqartillugu nikeriarfiit tamarmik ingerlaneranni klimaafttryk ilaasarpog, tassa imaappog nioqqutissiarineqarnera, assartorneqarnera iginneqarneralu gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsilersartu-nik silaannaqarfitsinnut aniatitsisoqartarmat.

Klimaafttrykimi toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsinerit ilaatinneqartarput. Toqqaannartumik aniatitsinerit assersuut tassaavoq nioqqutissiornermi gassi naatsiivittut sunniuteqartitsilersartog aniatin-neqaraangat. Toqqaannanngitsumik aniatitsinerit assersuut tassaasinnaavoq, nioqqutissap fabrikkimit pisisartumut assartorneqarnerani gassip naatsiivittut sunniuteqartitsilersartup aniatinneqarnera. Inuit su-liaqarnerat, klimaafttrykitalik tassaasinnaavoq, assartuineq sunaluunniit ikummatissamik uuliameersumik atuiffiusog, imaluunniit innaallagissamik nukimmit ataavartuunngitsumit atuiffiusog. Tunngaviatigulluunniit inuup anersaartornermigut CO₂ silaannarmut aniatittagaa ilanngunneqarsinnaavoq. Inummut ataatsimut klimaafttryk naatsorsoraanni nalinginnaasumik ukiumut ataatsimut naatsorsorneqartarpoq. Nunarsuarmi kiatsikkiartorerup inuup pilersitaata millisarnissaanut periuseq pingaarneq tassaavoq klimaafttrykip anni-killisinnissaa. Klimaafttrykeqanngivinnissaa ajornarmat, gassit silaannarmik kissatsitsisartut toqqaannartu-mik toqqaannanngitsumillu aniatinneqarnerisa annikillisinneqisigut klimaafttryki annikillissinnaavarput.

Tigusiffik: <https://klimaleksikon.dk/opslag/klimaafttryk>

2. Klimaafttryki annikilligisiguk

Atuartut oqaluttuutikkut, klimaafttrykki appartissagutsigu, taava nunarsuarmi tamatta uku suleqatigiissutigis-ariaqarpagut:

- Nukik ataavartoq sulii annertunerujussuaq pisariaqartipparput
- Ullumikkutulli angusaqarsinnaatigisinnaasariaqarpagut, nukilli annikinnerusoq atorlugu
- Silap pissusia pillugu inissisimaneq eqqarsaatigalugu nukimmik sipaarniarnissaa pingaarutillit ilagilluin-narpaat
- Ikummatissat uuliameersut aamarsuarneersullu atorunnaariartortariaqartut
- Paasisariaqaripput nukik ataavartoq nukimmilu atuilluarneq tassaasut Paris pillugu isumaqatigiissu-mi anguniakkatsinnut atorluarsinnaasagut.

3. Toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsineq

Maana toqqaannartumik toqqaannanngitsumillu aniatitsinerup assigiinngissutai misissussavasi. Siullermik atuartut atisamik ilaata allagartaa misissorlissuk. Paasiniaarlissuk atisat sumi nioqqutissiarineqarsimaner-sut. Kingornatigut oqaluuserisiuk qanoq atisat nioqqutissiarineqarsimanersut, suullu aqqutigalugit atisat inuttaanut apuussimanersut. Atisat namminneerlutik CO₂-mik aniatitsineq ajorput, nioqqutissiarineqarnerili assartorneqarnerilu CO₂-mik aniatitsiviupput.

Atuartut peqatigalugit toqqaannartumik aniatitsinerit assersuutit tallimanik aamma toqqaannanngitsu-mik aniatitsinerit assersuutit tallimanik nassaaritsi.

Toqqaannartumik aniatitsineq tassaasinnaavoq:

- Innaallagissiorneq kissamillu pilersitsineq
- Benziinamik dieselimillu atuinerit aniatitsineq, tassa umiatsiani, biilini, timmisartuni
- Pilersuineq– nerisassanik, sanaartornerit atorussanik il.il.

Toqqaannangitsumik aniatitsineq tassaasinnaavoq:

- Atisat
- Nerisassat
- Elektroniki
- Sanaartornermi atorussat
- Streaming.

4. Nerisassat klimaaftrykii (atuartup atuagaa qupp.42)

Nerisassat klimaaftrykiisa misissornissaannut atuartut piffissaqartikkitt, uani Den Store Klimadatabase, CONCITO – Danmarks Grønne Tænketaank-imit ineriartortinneqartoq (<https://denstoreklimadatabase.dk/>). Nerisassat klimaaftrykii CO₂e per kg-tut uuttortarneqartarput (CO₂e naalisagaavoq CO₂-ækvivalenter-imut, silap pissusianut sunniutaasoq tamarmi CO₂-nngorlugu naatsorsorneqartarluni). Silap pissusia pillugu database qallunaatujuvoq, taamaattumillu maluginialaassavat atuartut ilaat oqaatsitigut ikiugassaanersut. Siullertut ataatsimoorlusi nerisassat ilaat eqqartorsigit. Nerisassanut Danmarkimiittunut kisitsisit tunngasut maluginiassavat. Nerisassanut nunatsinni pisiarineqarsinnaasunut aamma pisiassat angallanneqarneranut nalilersuutaasinnaasumik paasisutissaasiveqanngilagut. Tamanna nerisassarpassuarnut assartuiner-mi CO₂-mik annerusumik atuiffiunera isumaqarpoq. Akerlianilli nerisassat ilaat nunatsinni ajornanngitsun-guamik pissarsiaasaasarput, annikitsumillu klimaaftrykeqarlutik, ass. saarullik. Nerisassat tallimat klima-ftrykeqarnerpaat nassaarisigit, nerisassallu tallimat klimaaftrykeqannginnerpaat nassaarusigit.

den store
KLIMADATABASE
Version 1

English **CONCITO**
DANMARKS GRØNNE TÆNKETAANK

Klimadatabasen Baggrundsinformation Download Q&A

Klimaaftryk opgjort i kg. Klik på kolonne-titler for at sortere.

Kategori	Fødevarer	CO ₂ e pr. kg	Landbrug	ILUC	Forarbejdning	Emballage	Transport
Kød/fjerkræ	Oksekød, mørbrad, afpudset, rå	151,95	133,45	25,85	-8,11	0,14	
Kød/fjerkræ	Oksekød, tyndsteg med mørbrad, rå	80,89	70,72	13,70	-4,30	0,14	
Kød/fjerkræ	Kalvekød, middelfedt, rå	50,36	43,77	8,48	-2,66	0,14	
Kød/fjerkræ	Roastbeef, pålæg	45,84	39,65	7,68	-1,62	0,02	
Kød/fjerkræ	Oksekød, inderlår uden kappe, rå	45,69	39,65	7,68	-2,41	0,14	
Kød/fjerkræ	Oksekød, culotte, rå	45,69	39,65	7,68	-2,41	0,14	
Kød/fjerkræ	Pulled beef	38,22	32,55	6,35	-1,42	0,64	
Kød/fjerkræ	Kebab	36,49	31,38	6,09	-1,36	0,26	
Kød/fjerkræ	Oksekød, lavt fedtindhold	35,86	31,94	6,05	-2,40	0,14	
Kød/fjerkræ	Oksekød, hakket, 5-10% fedt, rå	34,19	30,26	5,75	-2,09	0,14	
Kød/fjerkræ	Spegepølse, oksekød	34,11	28,01	5,56	0,38	0,02	
Kød/fjerkræ	Oksekød, hakket, 10-15% fedt, rå	32,51	28,58	5,46	-1,78	0,14	
Kød/fjerkræ	Oksekød, hakket, 15-20% fedt, rå	30,84	26,90	5,16	-1,47	0,14	
Kød/fjerkræ	Lammekød, kølle, uspec., rå	27,43	25,35	6,58	-5,12	0,14	
Kød/fjerkræ	Lammekød, uspec., rå	27,43	25,35	6,58	-5,12	0,14	
Kød/fjerkræ	Hakket lammekød	26,30	24,01	6,26	-4,22	0,14	
Kød/fjerkræ	Rullepølse, lammekød, pålæg	24,75	22,72	5,89	-3,99	0,02	

SØG

VAREKATEGORI

- ☒ Brød/bageartikler (34)
- ☒ Drikkevarer (32)
- ☒ Fisk og skaldyr (51)
- ☒ Frugt (27)
- ☒ Frugt/grøntsagsprodukter (75)
- ☒ Grøntsager (56)
- ☒ Kød/fjerkræ (62)
- ☒ Korn-/gryn-/bælgfrugter (22)
- ☒ Krydderier/konserveringsmidler mv. (32)
- ☒ Mælk/æg/erstatningsprodukter (31)
- ☐ Slik/sukkervarer (13)
- ☐ Spiseolie/-fedt (4)
- ☐ Tilberedte/konserverede fødevarer

Naggasiineq

Maanna paasivarsi klimaaftryk suunersoq, kiisalu toqqaannartumik toqqaannangitsumillu aniatitsineq paasisaqarfigalugu. Atuartut aperikkitt taamatut paasisaqarnertik sunnertiffigine-raat. Atisanik, elektronikkimik nerisassanillu pisisarnertik allanngortikkusuummerpaat? Sooq? Sooq naamik?

Nal. ak. Atuartitsivik 2 – Uagut klimaaftrykerput

Aallaqqaasiineq:

Kalaallit Nunaata klimaaftrykia atuartut paasiniassavaat innuttaasumullu ataatsimut affryk naatsorsorlugu. Taava kingorna eqqoriassavaat innuttaasumut ataatsimut klimaaftryk sooq taama qaffasitsiginersoq.

Anguniakkat:

Kalaallit Nunaata katillugu klimaaftrykia aamma innuttaasumut ataatsimut klimaaftryki atuartut nassuiaatigisinnaassagaat.

Nunanut allanut sanilliullugu sooq nunatsinni innuttaasumut ataatsimut klimaaftryk sooq taama annertutigiginersoq atuartut nassuiarsinnaassagaat.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.43-44. Atuartut iPadii.

Piareersarneq: Kalaallit Nunaata klimaaftrykia Naatsorsueqqissaartarfiup nittartagaani nassariuk.

Paasisaqarnerugit:

Climate Greenland (DK/KAL):

<http://climategreenland.gl/da/borger/groenlands-udledning/>

Naatsorsueqqissaartarfik (DK/KAL):

https://bank.stat.gl/pxweb/da/Greenland/Greenland__EN__EN30/ENX1EM1.px/

Nal.ak.atuartitsiviup imai:

1.	Kalaallit Nunaata klimaaftrykia
2.	Kalaallit Nunaata klimaaftrykia paasiuk.

1. Kalaallit Nunaata klimaaftrykia

Atuartut oqarfigikkit maanna Kalaallit Nunaata klimaaftrykia paasiniassagaat. Suliassami uani Kalaallit Nunaata ukiumut CO₂ aniatittagaa paasiniassavaat. Taamaalioreerunik Kalaallit Nunaata ukiumut CO₂ aniatittagaa innuttaasumut ataatsimut agguaqatigiissillugu qassiunersoq paasiniassavaat. Kingornalu kisitsit taanna nunanut allanut kiisalu nunarsuaq tamakkerlugu agguaqatigiissillugu annertussusianut saniliutissavaat.

Atuartut maanna Kalaallit Nunaata klimaaftrykia paasiniassavaat (atuartup atuagaa qupp.43).

Aajuku suliassat pingasut:

1. Kalaallit Nunaata ukiumut CO₂ aniatittagaa paasiniauk.

Naatsorsueqqissaartarfiup nittartagaanut linki tooruk:

https://bank.stat.gl/pxweb/kl/Greenland/Greenland__EN__EN30/ENX1EM1.px/

Tuugassat assigiinngitsuupput. "Gassi silaannarmik kissattortitsisussaq"-mi "Kuldioxid CO₂" tuussavar-si."Immikkoortortaq"-mi "Gassimik silaannarmik kissattoortitsisussamik aniatitsineq tamakkiisumik" tuus-

savarsi. "Piffissaq"-mi 2016 toorsinnaavarsi (kisitsisit kingulliit). "Ingerlaqqigit" tooruk. CO₂-mik aniatitsineq tamakkiisoq qassiunersoq takusiuk.

kalaallisut ▼

Kisitsisaataasivik

Fane Vindue Hjælp

lit Nunaata gassimik sila: x +
 and__EN__EN30/ENX1EM1.px/

Supreme
DAKA
Indbakke - Gmail
Indbakke - nuno@...
Facebook
DMI Beta: Forside
ESB461 MFP
40mm Rundt stem...
Log pi

Kalaallit Nunaat >> Nukissiuuteqarneq >> Klima >> Gassimik silaannarmik kissattoortitsissusamik tamakkiisumik aniatitsinera [ENN1EM1]

1
 Tabellimik
toqqaagit

2
 Sammisaniq
toqqaagit

3
 Tabelli
takutiguk

Gassimik silaannarmik kissattoortitsissusamik tamakkiisumik aniatitsinera [ENN1EM1]

Sammisaq toqqaaruk
Tabelli pillugu

Skaermimi tabelimik imaluunniit filip suussusissaanik toqqaagit. Toqqaanissamat siunnersuutit Sammisani * -mik nalunaakkat akornanni minnerpaamik ataatsimik toqqaasoqassaaq

gassi silaannarmik kissattoortitsissusaaq *	immikkoortortaa *
☑ ☐ ☒ ☓ Katillugit 6 Toqqaakat 0 Gassimik silaannarmik kissattoortitsissusamik aniatitsineq tamakkiisumik: Kuldioxid CO2 Metani CH4 Lattergassi N2O HFC SF6 Ujaruk ☑ ☐ ☒ ☓ ☐ Beginning of word	☑ ☐ ☒ ☓ Katillugit 20 Toqqaakat 0 Gassimik silaannarmik kissattoortitsissusamik aniatitsineq tamakkiisumik: 1. Nukimmik atuineq 1.A Nukissamik pilersuineq atorussiasanillu ujaasineq 1.B Sanaartormikkut suliffeqartik 1.C Assartuineq 1.D Immikkoortut allat Ujaruk ☑ ☐ ☒ ☓ ☐ Beginning of word

piffissaq *

☑ ☐ ☒ ☓

Katillugit 27 Toqqaakat 1

2016
 2015
 2014
 2013
 2012
 2011

Ujaruk
☑ ☐ ☒ ☓

☐ Beginning of word

Datat cellit qinikkat amerlassuaat: 1 (amerlanerpaaffissaat 500.000)
 Skaermimi taamaallaat 1.000 ulgulerilaat aamma 60 qulerilaat takutinneqarsinnaapput

Kalaallit Nunaata ukiumut CO₂ aniatittagaa innuttaasumut ataatsimut qassiunersoq paasiniaaruk Kisitsit nassaarisarsi, Kalaallit Nunaanni innuttaasut amerlassusiinut (56.000) agguassavarsi. Inerpera tassaassaaq 2016-imi Kalaallit Nunaata ukiumut CO₂ aniatittagaa innuttaasumut ataatsimut.

3. Nunani allani kisitsimmut aamma nunarsuaq tamakkerlugu agguaqatigiissillugu annertussusianut sanilliuguk.

Uunga iserit: <http://climategreenland.gl/innuttaasut/kalaallit-nunaanni-aniatitsineq/>. Tassaniipput aamma kisitsisit Kalaallit Nunaata aniatittagaanut tunngasut. Tabelimi kisitsisit nunani allani kisitsisinut sanilliunneqarput. Kalaallit Nunaata ukiumut CO₂ aniatittagaa nunanut allanut nunarsuarmullu sanilliullugu qanoq ippa? Kalaallit Nunaata innuttaasumut ataatsimut ukiumut CO₂ aniatittagaa nunanut allanut nunarsuarmullu sanilliullugu qanoq ippa?

Nuna	Aniatitat katillugit	Inuup ataatsip aniatitai
	2013 (mio. ton CO ₂ ækv.)	2013 (ton CO ₂ ækv.)
Kalaallit Nunaat	0,6	10,1
Danmark	38,1	6,8
Norge	59,6	11,7
Polen	302	7,9
Australien	378	16,3
USA	5.186	16,4
Kina	10.249	7,6
Nunarsuaq	35849	5,0

Kalaallit Nunaat inukippoq, nunanullu allanut sanilliullugu aniatitsinera killeqarluni. Uani takusinnaavatit Kalaallit Nunaata aniatittagai nunanut allanut sanilliullugit.

Tigusiffik: <http://climategreenland.gl/da/borger/groenlands-udledning/>

2. Kalaallit Nunaata klimaaftrykia paasiuk

Kalaallit Nunaata ukiumut CO₂ aniatittagaa nunanut allanut nunarsuarmullu sanilliullugu annertunngilaq. Atuartut aperikkitt sooq taamaattoqarnersoq. Akissut: Kalaallit Nunaat nunarujussuugaluarluni ikitsunik innuttaasoqarami. Akerlianilli Kalaallit Nunaani innuttaasup ataatsip ukiumut CO₂ aniatittagaa qiviaraanni, taava Kalaallit Nunaata aniatitai qaffasipput. Sooq taamaattoqarpa? Sooq taamaattoqarnernut pissutaa-nersut atuartut oqaloqatigiissutiginnissaanut piffissaqartikkitt. Kingornatigut tamassi oqaluuserisiuk. Kalaallit Nunaata aniatittagai, taavalu sooq nunatsinni aniatitsineq taama qaffasissuseqarnersoq allasimassulimmik nivinnagassamik plakatiliorit.

Innuttaasumut ataatsimut CO₂ -p aniatinneqartartup sooq taama annertutigineranut sunneeqaataasartut:

- Aalisariutit
- Timmisartumik angalaneq
- Illorpassuit oqorsaatiluttut aserfallatsaalisaanngitsullu
- Biilerpassuit innaallagiatortuunngitsut
- Ukiumi sivilisiumi illut kiassarneqarneri, ilaatigullu aamma aasakkut
- Umiatsiarpassuit nuannaariutit dieselitortut imaluunniit benziinatortut
- Atuineq: atisat, nerisassat, elektronik, pisattat
- Streaming – internetimik atuineq
- Sanaartorneq – sanaartornermi atortussanik assartuineq.

2020-mi Nukissiorfiit ukiumoortumik naatsorsuutaanni ilanngussaq 3-mi takuneqarsinnaavoq, CO₂ qanoq annertutigisoq illoqarfinni nunaqarfinnilu uuliamik atuineq pissutaalluni aniatinneqartarnersoq. Sumiiffinni annikitsumik aniatitsiffiusuni, illoqarfik/nunaqarfik taanna nukimmik ataavartumik pilersuisoqarpoq, tasunga ilaalluni erngup nuinga.

<https://nukissiorfiit.gl/da/om/Aarsregnskaber>

Naggasiineq

Atuartut aperikkitt Kalaallit Nunaata CO₂-mik aniatitsinini millisarniarsarisariaqarneraa. Nukik uuliamik atuinngitsoq eqqarsaatigalugu periarfissat takorluukkallu oqaatigeqqikkitt.

Atuartut oqarfigikkitt nal.ak.atuartitsivimmi tullermi CO₂-mik aniatitsinerup annikillisinnissaanut qanoq iliortoqarsinnaanersoq atuartut siunnersuuteqassasut.

Nal. ak. Atuartitsivik 3 – Akisussaaffik iliuuseqarnerlu

Aallaqqaasiineq:

Nal.ak.atuartitsivimmi uani CO₂-mik aniatitsinerup annikillisinneqarnissaanut sunilluunniit iliuuserineqarsinnaasunik isumassarsiniaqqullugit atuartut kaammattorneqassapput. Taassuma kingorna isumassarsiat piviunngortinneqarnissaannut saaffigineqartut kikkut iliuusissaq sorleq akisussaasuusaaffigineraat paasiniassavaat, aammalu CO₂-mik aniatitsinerup annikillisinneqarnissaanut namminneq inuusuttut qanoq iliorsinnaanerlutik oqaluuseralugu.

Anguniakkat:

CO₂-mik aniatitsinerup annikillisinneqarnissaanut iliuuserineqarsinnaasunik atuartut saqqummiisinaanissaat.

Inooqataanermi akisussaaffeqarfiit inississorneqartarnerannut takussutissiaq atorlugu iliuusissanik piviunngortitsisussamut kikkut akisussaasuussanersut atuartut aalajangersinnaassagaat.

Namminneq, allallu inuusuttut, qanoq iliuuseqaqataasinnaanarlutik atuartut nassuiaatigisinnaassagaat.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.45-46. Inooqataanermi akisussaaffeqarfiit inississorneqartarnerannut takussutissiaq plakaterujussuarmut titartagaq. Post-it-it imaluunniit pappiaraaqqat nipittartorlu, atuartut namminneerlutik plakaterujussuarmut nippussuisinnaanngorlugit.

Piareersarneq: Atortussat sassakkit. Inooqataanermi akisussaaffeqarfiit inississorneqartarnerannut takussutissiaq plakatimut titartaruk nivinngarlugulu.

Paasisaqarnerugit:

UNICEF-ip meeqqat pisinnaatitaaffii silallu pissusiata allanngoriartomera pillugit ilinniartitsisusiai 2014-imeersut (DK):

<https://www.unicef.dk/wp-content/uploads/2018/09/klimamateriale-min.pdf>

Nal.ak.atuartitsiviup imai:

1. Qanoq iliorsinnaavugut?
2. Kikkut akisussaaffeqarpat?

1. Qanoq iliorsinnaavugut?

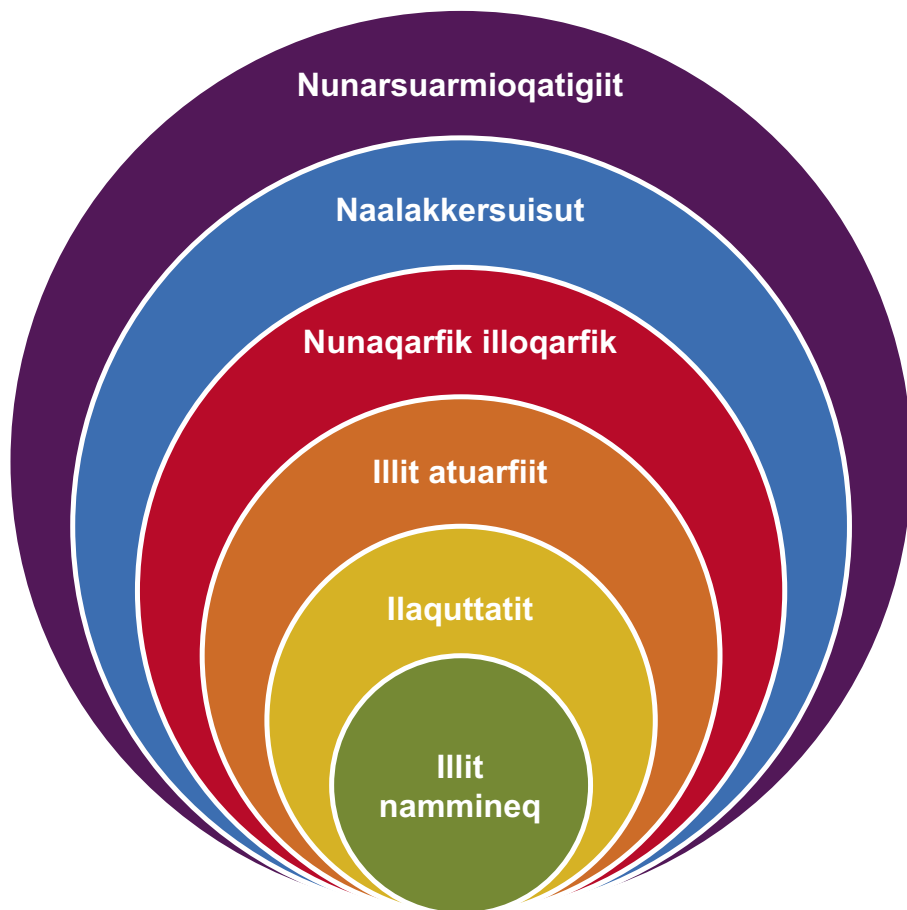
Kalaallit Nunaanni gassinik naatsivittut sunniuteqalersitsisartunik aniatitsinerup annikillisinnissaanut iliuuserineqarsinnaasunik tamanik atuartut brainstormeqatigikkit. Nal.ak.atuartitsivimmi kingullermi Kalaallit Nunaata aniatittagaanut tunngasumi paasisaminnik isumassarsiorsinnaapput.

Allattarfissuarmut allattukkit, atuartunit siunnersuutit qulit missaannik peqalernissavit tungaanut.

2. Kikkut akisussaaffeqarpat?

Inooqataanermi akisussaaffeqarfiit inississorneqartarnerisa allattorsimaffiisa immikkoortitererat nassuiaatigiuk, iliuutsinullu assigiinngitsunut piviunngortitsisinnaasut immikkoortuni assigiinngitsuni allasimasut nassuiaatigalugit.

Ilusiliussaq: Inooqataanermi akisussaaffeqarfiit inississorneqartarnerannut takussutissiaq UNICEF-ip meeqqat pisinnaati-taaffii silallu pissusiata allanngoriartornera pillugit ilinniartitsissusiaanit qup. 52, 2014-imeersumit.

Atuartut nassuiaatikkitt iliuusissatut siunnersuutaannut tamanut, iliuuserineqartussanut akisussaasussamik ataatsimik imaluunniit amerlanernik toqqaassasut. Ataatsimoorlusi assersuut ataaseq imaluunniit assersuutit marluk oqaluuserisinnaavasi.

Atuartut oqaluttuutissavatit imaassinnaasoq paasigaat iliuusissat ilaat immikkoortunit arlalinnit iliuuserineqarsinnaasut. Iliuusissatut siunnersuutigineqartoq assersuutigalugu "innaallagialaq sipaaruk" taava takussutissiami immikkoortuni tamani iliuuseqartoqarsinnaavoq:

- Nammineq innaallagissamik sipaarsinnaavutit (immikkoortoq "illit nammineq")
- Ilaquttatit ilissinni innaallagissamik sipaarsinnaapput (immikkoortoq "ilaquttatit")
- Atuarfik malittarisassiorsinnaavoq atortut standby-miissanngitsut (immikkoortoq "illit atuarfiit")
- Immikkoortuni "nunaqarfik/illoqarfik" aamma "Naalakkersuisut"-ni malittarisassioortoqarsinnaavoq inatsi-silioortoqarlunilu.

Atuartut eqimattakkuutaartikkitt inuit marluk imaluunniit pingasuutillugit.

Brainstormimi "Qanoq iliorsinnaavugut?"-mi iliuusissat qulit siunnersuutigineqartut eqimattanut agguataakkit. Oqaluuserinissaannut piffissaqartikkitt ukulu akissutissarsillugit:

Kina imaluunniit kikkut iliuusissat ataasiakkaat piviusunngortinnissaannut akisussaasuusorivaat.

Kingorna eqimattat isumassarsiatik post-it-inut allattussagaat takussutissiamullu inissaannut iliorarlugit qinnuigissavatit.

Atuartut aalajangiinnerminnut akisussaasuorisaminnut tunngatillugu tunngavilersussapput.

Ataatsimoorlusi ilassuteqarlusilu allannguuteqarsinnaavusi. Allat isumaasa, siunnersuutaasa isummer-suutaasalu ataqqinissaat eqqaamajumaarparsi.

Eqimattat aperissavatit iliuusissat piviusunngortinneqarnissaat anguniarlugu inuusuttut namminneq iliuuseqaqataasinnaanersut.

Iliuusissat ilaat soorunami namminerminnut tunngapput (taakku "illit nammineq"-miittut) kisianni atuartut qanoq iliorsinnaappat "Nunaqarfik/illoqarfik"-mit immaqalu "Naalakkersuisut"-nit iliuusissat piviusunngortikkumallugit?

Naggasiineq

Atuartut aperikkat uani suliaqarnerminni suna/suut ilikkarsimaneraat. Ilisimasimavaat inuusuttut taama annertutigisumik suliaqarsinnaasut? Iliuusissanik aallartitsinissaminik imaluunniit ileqqumik ilaannik allannguissaminnut piareersimappat? Ajornanngissangatippaat/ajornasangatippaat? Soq?

Atuartut aperikkat isumassarsiaqarnersut qanoq ililluni inuit soqutiginnilersissinnaanerlugit, qanorlu iliuuseqartitsisoqarsinnaanersoq (ass. paasititsiniaanerit, eqqumiitsuliat, tamanut oqallitsitsinerit, iliuutsit ilisimaarinnilersitsisut, soorlu Greta Thunbergip "Fridays for future").

Nal. ak. Atuartitsivik 4 – Projektimik suliaqarnissamut aallarniut

Aallaqqaasiineq:

Uani nal.ak.atuartitsivimmi atuartut projektiliornissamut pingasunngornerup sinnerani, sisamanngornermi tallimannngornermilu ingerlanneqartussamut nassuiaateqqaarneqassapput. Tamatuma kingorna projektilioqatissatillu projektiliornerminni samminiakkaminnik ujaasissapput.

Anguniakkat:

Projektimik suliaqarnissap ingerlanissaa nalussanngikkaat. Projektiliornissamut samminiakkamik ujaasillutillu aalajangiinissaat. Suleqatigiillioreersimassasut.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.47-49. Projektimik suliaqarnerup ingerlanissaanut tunngasunik pappiaraq atuartut pissaat (atuartup atuagaa qupp.48).

Piareersarnek: Eqqarsaatigiuk ilissi illoqarfissinni/nunaqarfissinni atuartut sunik projektiliornerminni qulequtaqarsinnaanersut. Arlaanik qulequtaasinnaasunik/paasiniagassaqqittunik piukunnartoqarpa?

Eqqarsaatigiuk illit kikkut suleqatigiissanersut aalangisaneritit, atuartut namminneq suleqatissarsiuissanersut imaluunniit samminiakkap suunera aallaavigalugu suleqatigiillortoqassanersoq. Projektiliornermi suleqatigiit 2-4-nik inuttaqarsinnaapput.

Atuartut qulequtassaminnik/samminiakkaminnik toqqaalerneranni illit siunnersuilluarnissat pingaaruteqarpoq.

Nal.ak.atuartitsiviup imai:

1.	Projektimik suliaqarnerup ingerlanissaanut nassuiaassineq
2.	Qulequtassaq/sammisassaq

1. Projektimik suliaqarnerup ingerlanissaanut nassuiaassineq

Imaassinnaavoq atuartuutitit siornatigut sapaatip akunnerata ingerlanerani projekteqarlutik suliaqarnikuusut, taamaalillutillu sungiusimallugu. Misilinnikuunngikkunikku ikiugassaassapput.

Tallimannngornerup tungaanut silap pissusiata allannngoriartornera pillugu namminneq projekteqarlutik suliaqassasut atuartut oqaluttuutissavatit. Maanna klimaagentinngorput, namminnerlu silap pissusia pillugu projektiliornermikkut silap pissusia pillugu sorsuutiginninnermut ilanngutissapput.

- Pingasunngornermi sammisamik aalajangiissapput silallu pissusia pillugu projektiliassartik oqaluttuaralugu.
- Sisamanngornermi sammisaaq pillugu paasiniaaqqissaarsinnaapput.
- Tallimannngornermi projektimik tunngatillugu siunissamut isigisunik anguniagaqartoqassaaq.
- Projektiliaq tallimannngornermi kaffillernermit saqqummiunneqassaaq

Projektiliassaminnut nassuiaanerminni najoqqutassaat atuartunut takutiguk. Massakkut immersuissanngillat, projektimulli sinaakkutaasut paasisavaat. Apeqqutit projektiliornissamullu najoqqutassaaq takuginnikit aamma isumassarsissutigisinnaavaat.

PROJEKTILIASSAMUT NASSUIAAT:
Paasiniagassap qitia: <i>Qanoq ililluta Kalallit Nunaanni CO₂-mik aniatitsineq annikillisissinnaavarput?</i> Paasiniagassap qitia aallaavigalugu nammineerlusi projektiliassarsi allaaserissavarsi. Eqqarsaatigisavarsi projektiliarsi arlatigut Kalaallit Nunaanni toqqaannartumik toqqaannanngitsumilluunniit CO₂-mik aniatitsinermut annikillisaaqataasussaammat. Projektiliassarsi ataaniittut atorlugit allasserisiuk:
Sammisassarsi suua?
Projektiliassarsi inuiaqatigiinni kikkunnut saaffiginnittuuniarpa?
Sooq sammisassaq taannarpiaq saffigisassasilu taakkorpiaat soqutiginarlutillu pissanganarpat?
Suna takussutissatut (produkt) suliariniarpisiuk?
Suut ilisimasariaqarpisigit?
Ilisimasassat taakku qanoq pissarsiariniassavisigit? (oqaloqateqarnikkut (sianerlusi/pulaarlusi/allaffigisaqarlusi), internetsikkut paasissutissanik ujarlerlusi, misileraallusi)
Takussutissaliassassi naammassinissaanut qanoq iliorniarpisi? Arlaanik ikiorneqartariaqassavisi?
Projektiliassarsi siunissami qanoq ingerlaannarsinnaava? Sunik anguniagaqarpisi? Iliuusissat suut aallartinneqassappat?

2. Qulequtassaq/sammissassaq

Maanna atuartut suna qulequtarissanerlugu/sammissanerlugu aalajangertussanngorpaat. Eqqarsaatigiuk siusinaarlutit suleqatigiiliussanerlutit imaluunniit suleqatigiiliornermi atuartut namminneq qulequtassamik/sammissassamik toqqaanerat aalajangiisuussanersoq.

Atuartut oqaluttuutikkitt qulequtassamik/sammissassamik sammerusutaminnik nassaarniartussanngortut, taannalu qulequtarsuamit uannga aallaaveqassasoq: Qanoq ililluta Kalaallit Nuannatsinni CO₂-mik aniatit-sineq annikillisarsinnaavarput?

Siuliani nal.ak. atuartitsiviusumit isumassarsiasi atorsigit.

Aamma aajuku isumassarsiorfigisinnaasasi:

- Innaallagissamik kiassarnermillu pilersuineq
- Atuineq - atisat
- Nerisassat - Kalaallit Nunatsinni nerisassat suut silap pissusaanut ajoqutaanngillat?
- Elektronik - atuineq, qanoq akulikitsigisumik nutaamik pisisoqartarpa?
- Angallanneq - nukissiut sorleq, qanoq akulikitsigisumik sumillu angallateqarluni (biilit, umiatsiaq, timmisartoq)?

Taamatuttaaq tallimanngornermi silap pissusia pillugu kaffillernissamut piareersarnissaq suleqatigiit arlaasa suliarisinnaavaat.

Kaffillernissaq sapaatip akunneranut immikkut sammisaqarfiusimasumut naggasiinerussaaq. Tassunga ilaquuttat, ikinngutit illoqarfimmi/nunaqarfimmi siuttutut aalajangiisartut qaaqquneqarsinnaapput. Suliassaq tassaasinnaavoq silap pissusianut kalluaaqataasussaanngitsumik kaffillerneq, tassani atuartut projektillarisimasaasa ilaat tamaasaluunniit saqqummiunneqarsinnaapput. Taamatuttaaq immaqaa aamma nerisassallertoqalaarsinnavoq, nerisassat tassaassallutik silap pissusiata allanngoriartorneranut annertusaaqataanngitsut. Ilaatigut eqqarsaatigineqarsinnaavoq imerfiit plastikkit ataasiaannarlugit atortakkat atornagit kaffisoriat namminneq tiitorfilisarlutik kaffisoriaqqunissaat. Tamakku kaffillernissamik pilersaaruserlutillu piareersaasussat aalajangerumaarpaat.

Sorpiaat suliarerusussanerlugit aalajangernissaannut piffissalikkit. Siunnersorlugillu ikorfartorigit.

Nal. ak. Atuartitsivik 5 – Silap pissusia pillugu projektiliassassinnik toqqaagitsi

Aallaqqaasiineq:

Nal.ak.atuartitsivimmi uani atuartut ATAATSIMIINNEQ II-mut peqataassapput

Taassuuma kingorna projektiliartik kikkunnut saaffiginnittuussanersoq aammalu suna takussutissiarissanerlugu (produkt) sammissavaat.

Anguniakkat:

Atuartut projektiliassaminni sammisassaminnik toqqaanissaat kiisalu kikkunnut saaffiginnittuussanersoq sunalu takussutissiarissanerlugu eqqarsaatersuuteqarnissaat.

Atuartut ATAATSIMIINNEQ II-mut peqataassasut projektiornissaminnullu kajumissuseqalerissaat.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.50.

Piareersarneq: ATAATSIMIINNEQ II-mut piareersarneq. Teamsikkut ataatiinnissamut linke: [Teams](#)

Atuartut qulequtassaminni/sammisassaminni kikkunnut saaffiginnittumik suliaqarsinnaanerit eqqarsaatigiuk. Qanoq atuartut toqqaaniarneranni siunnersuillutillu tapersersuisinnaanerit siumut piareersimaffigiuk.

Nal.ak.atuartitsiviup imai:

1.	ATAATSIMIINNEQ II - Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen. 12.10-12.30.
2.	Kikkunnut saaffiginnittuunissaa aamma takussutissaq (produkt).

1. ATAATSIMIINNEQ II – Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen. Kl. 12.10-12.30

ATAATSIMIINNEQ II-mut "Qanoq iliuuseqartitsissaagut" qulequtaassaaq.

Ataatsimiinneq atuartut projektiliornerannut kaammassaataallunilu Kalallit Nunatsinni CO₂-mik aniatitsinit-sinermut qanoq annikillileeqataasinnaanitsinnut isumassarsiorfiusinnaassaaq. Taamatuttaaq sumut ilisimasassanik paasissutissanillu ujaasisinnaallutillu aallersinnaanerannut isumassarsiorfiussaaq.

2. Kikkunnut saaffiginnittuunissaa aamma takussutissaq (produkt)

Maanna atuartut projektiliornermi suliarfik tigussaanagerusunngortissavaat. Projektiliartik kikkunnut saaffiginnittuutikkusunnerlugu aalajangissavaat, takussutissarlugu (produkt) suussanersoq aalajangissavaat.

Suliarineqarsinnaasut:

- Atuarfimmu/nunaqarfimmu/illoqarfimmu/kommunimu/Naalakkersuisunut siunnersuutit
- Oqalugiaat, taallaq
- Paasititsiniaaneq
- Happening/flashmob
- Assi, filmi, podcast, eqqumiitsuliaq

Ataaniittut assersuutaapput isumassarsiorfigineqarsinnaasut (imaluunniit illit nammineq assersuusiorsinnaavutit) sammisamik, kikkunnut saaffiginnittuunissaanik suliamillu toqqaanermi:

Assersuut 1:

Sammissaq: "Innaallagissamik pilersuineq".

Kikkunnut saaffiginnittuunissaa: "Naalakkersuisut".

Takussutissaq: Allaalaartumik video atorlugu oqalugiaat, erngup nukinganut tunngasunik aningaasaliisoqarnerusariaqartoqarneranik Naalakkersuisunik qularunnaarsitsisussaq.

Assersuut 2:

Sammissaq: Atuineq – atisat tassani ilaapput.

Kikkunnut saaffiginnittuunissaa: Atuartut namminneq – siunissami Kalaallit Nunaanni inuusuttut allat.

Takussutissaq: Isumaqtigiissut, tassani iliuutsit aalajangersimasut nassuiarneqarput siunissami atisarsivallaarunnaarnissamik qularnaarisoq.

Silap pissusia pillugu kaffillernerimi tupaallatsitsilluni isiginnaartitseriasaarluni/erinarsoriasaarluniluunniit takutitsinikkut allanut apuunneqassaaq, inuillu allat isumaqtigiissummut peqataanissaannut kajumissaarneqarlutik.

Atuartut silap pissusia pillugu projektiliaat aamma siunissamut atasumik anguniagaqarfiusariaqarput; ass. soorlu assersuut 2-mi, siunissami anguniagaq unaasinnaavoq, inuusuttut amerlanerit atisanik atoqqiinerusalernissaat.

Sammissap tunngavippiaata paasilluarnissaanut atuartut periarfissikkit. Projektimi suleqatigiit pisuttuaqtigiissinnaapput, suliniutertillu pillugu eqqartuillutik (ca. 20 min.). timip atornerani isumassarsilluarnarnerpaajusoq atuartut oqarfigissavatit, pingaartumik asimi. Atuartut pappiaqqanik sisamanik tunikkit, quleqatalinnik "sammissaq", "kikkunnut saaffiginnittuunissaa", "suliaq" aamma "siunissami anguniagassat/iliuussissat", taamaalillutik pisuttuarnerminni suut oqaluuserissanerlugit eqqaamaniassammatigit.

SAMMISSAQ	KIKKUNNUT SAAFFIGINNITTUUNISSAA
TAKUSSUTISSAQ	SIUNISSAMI ANGUNIAGASSAT/ILIUUSSISSAT

Naggasiineq

Maanna eqimattat suliniuteqartussat sammisassallu toqqaarneqareerput, atuartullu oqaluuserereerpaat suliamut, kikkunnut saaffiginnittuunissaanut siunissamilu anguniagassanut/iliuussisanut tunngasut. Eqimattaniittut aperikkit pisuttuarnerminni isumassarsisimanersut. Suliumminni suna pissanganarineraat aperikkit.

Nal. ak. Atuartitsivik 6 – Silap pissusia pillugu projektiliarsi nassuiarsiuk

Aallaqqaasiineq:

Maanna atuartut projektiliassartik pillugu nassuiaassapput. Eqqarsaatit allattornissaat ajornakusuussagalarpat ajunngilaq. Ilinniarpaat, illillu suliaqarneranni siunnersortassavatit.

Anguniakkat:

Projektip nassuiarnissaanut immersugassaq atuartut paasissagaat.

Projekt pillugu nassuiaat atuartut immersussagaat taamaallutillu sisamanngornermi ullaak-kut silap pissusia pillugu projektip aallartinnissaanut piareerlutik.

Paasissutissanik pissarsiniarlutik pulaagaqassagunik, apersuissagunik imaluunniit assiliis-sagunik/filmiliussagunik atuartut isumaqatigiissuteqassagunik isumageriissagaat.

Atortussat: Atuartup atuagaa qupp.51, Atuartut iPadii, projekt pillugu nassuiaat anillatsillugu imaluunniit iPadimut kiisalu logbogi.

Piareersarnek: Projekt pillugu nassuiaatit atuartut iPadiminni piginnigippatigit anillatsikkat.

Suliniutip nassuiarnissaanut atuartunik siunnersuinissat pingaaruteqarpoq, piviusor-siortumik projektimik kajuminnarisaminnillu suliniuteqarnissaat anguniarlugu.

Nal.ak.atuartitsiviup imai:

1.	Projektiliassamut nassuiaat immersoruk
2.	Projektiliassamut nassuiaat tunniuguk

1. Projektiliassamut nassuiaat immersorsiuk

Maanna projektiliornissamut nassuiaat Nal.ak.atuartitsivimmi 4-mi saqqummiunneqartoq atuartut immer-sussavaat. Immikkoortut ataasiakkaat sukumiisumik oqallisigisigit. Aallaqqaammut oqaasissat ataasiak-kaaginnaat allattortikkat kingornalu oqaaseqatigiinnortillugit. Suliaqarneranni siunnersorlugillu ikorfartuk-kit. Projektiliornissamut nassuiaatip immersornissaanut piffissaqarluartikkat.

Imaassinnaavoq suliarinerata nalaani aamma sisamanngornermi suliaqalerunik oqaloqatissaminnik aper-sugassaminnilluunniit isumaqatigiissuteqartariaqassasut.

2. Projektiliassamut nassuiaat tunniuguguk

Projektiliassamut nassuiaat atuartut immersoreerunikku ilinnut tunniutissavaat.

Naggasiineq

Eqimattat maanna projektiliassatik pillugit immersuereerput sisamanngornermilu ullaakkut projektiorlutik aallartinnissaminnut piareerlutik. Projektiliassmut nassuiaatip suliarinera qanoq igineraat atuartut aperikkat. Arlaannik nalornissuteqarnerisut aperikkat. Aqagumut pro-jektiliornissap aallartinnissaannut kajumilersikkat. Itisiliineq pissanganarlunilu nuannissaqaaq. Suliaqarnerini siunnersortarniarlugit oqarfigissavatit.

SISAMANNGORNEQ – Klimaagent – projektiliorneq

Aallaqqaasiineq:

Ulloq una projektiliorfiuvoq, taamaattumillu nal.ak.atuartitsiviit immikkut nassuiarneqanngillat. Atuartup atuagaa qupp.52

Ullup qanoq ingerlasinnaaneranut siunnersuutit ataani takusinnaavatit.

Anguniakkat:

Atuartut sammisartik pillugu paasisaqarnissaat.

Atuartut takussutissaq aalajangiussartik kikkunnut saaffiginnittuunissaanut toqqakkaminnut naleqqussarlugu suliarissagaat.

Imarisai: (siunnersuutit)

Ulloq ataatsimoorlusi aallartissiuk.

Ippassaq projekt pillugu nassuiaasiartik atuartut misissuataalaarsinnaavaat.

Uku nassuiaateqarfiginissaat piumasariuk:

- Ulloq qanoq atorniarnarlugu
- Ullup qeqqa sioqqullugu ualikkullu suleriniarnarlutik
- Taava suna aallarniutigissanarlugu.

Tamanna piffissaqarfigillualaassavaat. Aallartinnermi pilersaaruserluarneq projektiliornerup ingerlaneranut iluaqutaassaaq!

Ullup ingerlanerani atuartut siunnersornissaat ikorfartornissaallu illit suliassaraat. Projektip angivallaannginnissaa atuartullu angumeriniagaqarpallaannginnissaat sissuissavat, aappaatigullu aamma anguniagaqanngippallaarnissaat sissuerlugu. Taamaalisuussagunik atuartut kajumissuseerutipallassinnaapput.

Eqimattat ullup ingerlanera arlaleriarlutit naapinnissaat isumaqatigiisuteqarfigikkit. Atuarfimmiissaatit nassarineqarsinnaassallutillu, taamaalillutik atuartut siunnersorneqarnissaminnik pisariaqartitsigunik nassarisinnaaniassammatsit.

Ullup qeqqa sioqqutilarlugu eqimattat qanoq ingerlanersut paasiniakkit. Sumut killinneri paasiniakkit, taamaalillutik namminneerlutik illillu killiffiat paasiniassagakku, ullup qeqqatalu kingorna sulerissanarlutik paasiniassammassuk.

Ulloq naatinngagu qanoq ingerlanersut paasinaqqikkit. Ataatsimoorlusi atuarneq naggasissavarsi. Nuannersuutinniarsarissavat. Atuartut suliaannik nersualaakkit aqaguanilu suliaqaqqinnissaannik kajumissarlugit.

TALLIMANNGORNEQ – Klimaagent – sumut ingerlassaagut?

Aallaqqaasiineq:

Ullormi uani ullup affaa projektilerinnermut atornerqassaaq, taamaattumillu nal.ak.atuartitsiviit immikkut nassuarneqanngillat. Atuartup atuagaa qupp.53

Taamaattorli ulloq aallartillugu ataasinggormat nal.ak.atuartitsivimmi siullermi suliatik nangis-savaat.

Ullup qeqqareernerani atuarfimmi silap pissusia pillugu kaffillissaasi, tassunga inuit illoqar-fimmeersut/nunaqarfimmeersut qaaquneqarsinnaapput. Ilissi nammineq aalajangissavarsi kaffillerneq qanoq ingerlanneqassanersoq.

Kaffillernerimi siunertarineqarpoq atuartut projektiliaminnik saqqummiussiffittut atorsinnaam-massuk. Eqimattat ilaat oqalugiaasiorsimappata videoliorlutilluunniit, pappialarsualiorlutik il.il.taava tassani takutinneqarsinnaapput.

Sapaatip akunnerata naggaserluarnissaa anguniarneqarpoq, atuartullu periarfissaqassapput silap pissusia pillugu isummaminnik oqaaseqarnissaminnut. Ataatsimoorlusi naggaserluar-nissaa suleqatigiissutigissavarsi.

Ullup ingerlanissaanut siunnersuutit ataani allassimapput, taakkununga aamma ATAATSI-MIINNEQ III ilaavoq. Teamsimut linki atoruk: [Teams](#)

Aataatsimiinnermi atuarfiit ilaasa sunik suliaqarsimanerlutik saqqummiussinnaavaat. Immas-sinnaavoq projektiliaasimasooq ataasiinnaq takutinneqartoq. Atuarfiilli tamarmik saqqummii-nissaminnut ajoraluartumik periarfissaqartinneqarnavianngillat.

Anguniakkat:

Atuartut sapaatip akunnerata ingerlanerani ilikkariartornertik eqqummaariffiginerulissagaat. Projektiliaminni takussutissaliartik atuartut naammassissagaat.

Atuartut siunissamut anguniagaqarnissaat imaluunniit siunissamut isigisunik iliutsinik aallar-titsissasut.

Atuartut SILAP PISSUSIA PILLUGU KAFFILLERNEQ ingerlatissagaat.

Atuartut SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ III-mi pegataanissaat.

Ullormi pisussat:

1.	Silap pissusia pillugu projekt naammassillugu
2.	Silap pissusia pillugu projektiliaq aqqutigalugu siunissamut anguniagaqarneq
3.	Silap pissusia pillugu kaffillerneq
4.	SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ III, 13.00 - 13.30

1. *Silap pissusia pillugu projekt naammassillugu*

Atuartut projektiaminnut atatillugu suliasatik tamakkersimanerlugit misissussavaat. Ippassaammat projekt pillugu nassuiaat suliarfik misissoqqilaassavaat.

Uku paasiniassavaat:

Takussutissaliap naammassinissaanut suna amigaataava?

Ullup qeqqata siorna sumut atussavaat?

Suna siulliullugu suliarissavaat?

Ullup qeqqata siornani atuartut siunnersornissaat ikorfartornissaallu suliasaraat.

Atuarmi nassaarineqarsinnaassaatit, atuartut siunnersorneqarnissaminnik pisariaqartitsilerunik nassaariaannaassavaatsit.

2. *Silap pissusia pillugu projektialaq aqutigalugu siunissamut anguniagaqarneq*

Atuartut ataatsimoortikkut imaluunniit eqimattat immikkut oqaloqatigikkut, qanoq ilillutik projektialaq aqutigalugu siunissamut anguniagaqarsinnaanersut. Assersuutigalugu projekti atuinerup tungaatigut ileqqunik allannguinnermut tunngassuteqarpa? Qanorlu ileqqunik allannguneq taanna sunnersinnaavaat? Imaluunniit suliniut CO₂-mik aniatitsinerup annikillisinnissaanut politikernik sunniiniarnerua? Qanoq ilillutik siunissami malinnaaffigisinnaavaat?

Klimaagentiunarunik sapaatip akunnerani sammisaqarfiusumi taamaallaat klimaagentiusariaqanngillat.

Siunissami ingerlatiinnarsinnaavaat.

Atuartut silap pissusiata allanngoriartorneri pillugit paasisaqarput, paasivaallu allanngoriartornerit unikaallatsikkumallugit maanna iliuuseqartoqartariaqartoq. Meeqqat inuusuttullu nipaate pingaaruteqarput pingaaruteqarporlu meeqqat inuusuttullu silap pissusianut tunngasunik iliuuseqataaannissaat.

3. *SILAP PISSUSIA PILLUGU KAFFILLERNEQ*

Ullup qeqqasioreernermit silap pissusia pillugu kaffillerneq aallartissaaq. Ilissi nammineq aalajangissavarasi qanoq isikkoqassanersoq kikkullu qaaqquneqassanersut. Nuannersuutillugulu nalliuttorsiorpalaartissavarasi, atuartullu ualip ingerlanissaanik sunneqataatinniarigit suliniutaallu saqqummiullugit.

4. *SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ III, 13.00 - 13.30*

Sapaatip akunnera naggaserlugu naggataasumik SILAP PISSUSIA PILLUGU ATAATSIMIINNEQ III ingerlanneqassaaq. Tassani sinerissami atuarmi allani susoqarnersoq qanorlu ilionersut takusaqarfigisinaassavarasi. Tassani atuartut ataasiakkaat suliaminnik takutitsinnaapput imaluunniit atuarmiinni sunik suliaqartoqarsimaneq oqaluttuarisinnaavaat. Eqqaamassavarpulli atuarmiit tamarmik saqqummiinissamut periarfissaqassanngimmata.

NAGGASIINEQ

Maanna sapaatip akunnera sammisaqarfiusoq Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen naammassivarsi.

Tassani siunertaavoq atuartut 8.-10. klassemiittut Kalaallit Nunaanni klimaagentinngorsinnaanerata anguniarlugu meeqqat pisinnaatitaaffiini aammalu silap pissusiata allanngoriartornerata nunarsuarmi tamarmi Issittumilu pingaassusianik ilisimasaqalernissaat.

Maanna sapaatip akunnera naammassivoq. UNICEF-imi llinniartitaanermullu Aqutsisoqarfimmi neriuppugut atuartut maanna meeqqat inuusuttullu silap pissusia pillugu oqallinnermi paasitinneqarnissaminnut, tusaaneqarnissaminnut peqataatinneqarnissaminnullu pisinnaatitaaffeqarlutik paasisimassagaat.

Taassuma saniatigut neriuppugut atuartut silap pissusiata allanngoriartorneranut tunngatillugu pissutaasut paasisimassagaat, paasisimassagaallu pisariaqartoq maanna iliuuseqarnissaq silap pissusiata allanngoriartornera maanna ingerlasoq unikaallatsinniarlugu.

Atuartut maanna silap pissusia pillugu namminneq projektimik suliaqarput, assigiinngitsutigut nunatsinni CO₂ –mik aniatitsinerup annikillisinnissaanut iliuusissanik aallartitsillutik.

Illit sapaatip akunnerata ingerlanerani atuartut atuartillugillu siunnorsorpatit. Illit suleqativillu suleqataansinnut qujanaq! Taakkuullusi meeqqat inuusuttullu nunatsinni silap pissusia pillugu oqallinnermi tusaaneqarnissaat suleqataaffigaarsi.

QUJANAQ.

UNICEF Danmark-ip Kalaallit Nunaanni allaffia
Maliina Abelsen

Albedo

Albedop nalunaartarpaa suulluunniit qaava qanoq seqernup qinngorneranik utertitsisinnaatiginersaq. Albedo 0-ip 1-illu akornanniittarpoq. Qernertoq 0-imik albedo-qarpoq seqernullu qinngorneri tamaasa miluarterlugit, qaqqorissulli seqernup qinngorneri tamaasa utertittarpai 1-imillu albedo-qarluni.

FN

Naalagaaffiit Peqatigiit (FN) tassaavoq nunat tamalaat akornanni sulinaqatigiiffik 193-inik nunanik ilaasortalik. FN-imi naalagaaffik ataaseq imaluunniit naalakkersuisut ataatsit tunngavigalugit sulinngilaq – nunarsuarli tamaat. FN sorsunnersuup kingulliup kingorna 1945-imi pilersinneqarpoq, sorsunnginnissaq isumannaatsuunissarlu, nunarsuarmi nunat akornanni ikinngutigilluni attaveqatigiinnissamik ineriartortitsinissaq, inunnullu nunarsuarmullu siunissamik pitsaanerusumik pilersitsinissaq pisussaaffigaalu.

FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut meeqqanut TAMANUT 0-init 18-inut ukiulinnut atuuppoq, meeqqallu qanoq pineqarnissaannut najoqqutassiaalluni. Immikkoortut 54-iupput, meeqqat ajunnginnissaannik qularnaarisussat. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut nunarsuarmut tamarmut atuuppoq, nunarsuarmi meeqqanut tamanut atuukkami, sumiiffinnullu tamanut atuuppoq, isumaqatigiissut aamma meeqqanut ataasiakkaanut atuummat. FN-ip Ataatsimeersuarnerani 20. november 1989 akuerineqarpoq, ullumikku taamaallaat nunap ataatsip akuerinikuunngilaa, tassalu USA.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut allassimavoq meeqqat tamarmik nerisaqarnissaminnik, peqqissuunissaminnik najugaqarnissaminnillu pisinnaatitaaffeqartut. Meeqqat aamma atornerlunneqannginnissaminnut immikkoortitaannginnissaminnullu illersorneqarnissaminnut pisinnaatitaaffeqarput, atuarfillu, sunngiffimminnilu peqataatinneqarnermikkut ineriartornissaminnut pisinnaatitaaffeqartut.

Meeqqat pillugit isumaqatigiissut meeqqat ukuningga pisinnaatitaaffeqarnerat qularnaarpaa

- Tunngaviummik pisinnaatitaaffiit eqquutsinneqarnissaat (ass. nerisassaqaarneq, peqqissuuneq najugaqarnerlu)
- Ineriartorsinnaanermut (ass. atuarfik, sunngiffik paasissutissallu aqqutigalugit)
- Illersorneqarnissamut (sorsunnermut, nakuusernermut atornerluinermullu).
- Oqartussaaqataannissamut (ass. sunniuteqaarneq, peqataaneq killilersugaanngitsumillu oqaaseqarsinnaaneq).

FN-ip Nunarsuarmi anguniagai

Nunarsuarmi anguniakkat tassaapput anguniakkat 17-it anguniakkallu immikkoortut ilaat 169-it. Taakkulu tunngavigalugit FN-imi nunat ilaasortat 193-it nunarsuarmi piitsuuneq kaannerlu unitsissallugit, assigiinngissutsinik annikillissaanissamut, pitsaasumik ilinniartoqarsinnaaneranik qularnaarinissamut, tamanullu peqqissuutitsinissamut, suliffinnik pitsaasumik peqarnissamut piujuartitsinerusumillu aningaasaqarnikkut ineriartortoqarnissamut pisussaaffeqalerput. Kalaallit Nunaat naalagaaffeqatigiinneq pissutaalluni FN-imut ilaasortaavoq.

FN-ip piujuartitsilluni ineriartortitsinermi nunarsuarmi anguniagaa FN-ip ataatsimeersuarnerani 25. september 2015-imi nunarsuarmi nunat naalagaannit akuerineqarpoq. Anguniakkat 1. januar 2016 atuutilerput, 2030-llu tungaanut inunnullu nunarsuatsinnullu piujuartitsinerusumik ineriartortoqarnissamut tikkuussissapput.

Gassit naatsiivittut sunniuteqalersitsisartut

CO₂ tassaavoq gassit naatsiivittut sunniuteqalersitsisartut ilaat. Gassit taamaattut arlaqartut ilagaat. Gassit naatsiivittut sunniuteqalersitsisartut pingaernerit marluk tassaapput CO₂ (carbondioxid) aamma CH₄ (metan). Ikummatissanik uuliameersunik aamarsuarneersunillu ikumatitsinermi CO₂ pinngortarpoq, CH₄ -li nunaateqarnermit pinngortarpoq – pingaartumik nersussuit nissaallutillu nilertarnerannit. CH₄ aamma Issittumi nunarujussuarni pinngortarpoq, nunap qeriuaannartup aakkiartornera pissutaalluni, nunamilu naasut toqunikut qeriuaannartumiittut asiujartornerisa kingunerannik.

Ikummatissat aamarsuarneersut, gassimeersut uuliameersullu

Ikummatissat aamarsuarneersut, gassimeersut uuliameersullu taaneqartarput *fossile brændstoffer*.

Ikummatissat taakku ikuallanneqarnerminni nukik annertoq pilersittarpaat, silaannarmulli aamma CO₂ aniatinneqartarpoq. Ikummatissat ikumatinneqarsinnaasut tassaapput naasut imaluunniit uumasut toqunikut, ukiut 100 millionit sinnerlugit matuma siorna uumasuusimasut. Naasut nunami masarsummi naasimasut ujarannguussimasut aamarsuanngortarput. Itsaq masarsoqarfinni uumasuusimasunit uulia gassilu pinngortarpoq. Naasut uumasullu toqusimasut asiugaangata sananeqaataat arrortarput. Kulstoffili ikuallassaallu (svovl) ikummatissani taakkunaniittoq, naasut planktonillu naqitsinertuumiinnerminni silaannakitsumiinnerminnilu pinngortitap kaaviiarneranni akuujunnaartarput. Taamaattumillu ullumikkut ukiut millionerpassuit qaangiutereersut nukik atorsinnaavarput. Nukik kulstofimik annermik akoqarpoq, aammali brint, kvælstof aamma iltimik akoqarluni. Ikummatissanik ikumatitsinermi pujoq kuldioxid (CO₂)-imik akoqartarpoq. Kuldioxid ulorianangilaq. Naasut fotosyntese aqqutigalugu alliartornerminni CO₂ atortarpaat, naatitsivittulli sunniummut annertusaaqataalluni.

Klimaaftryk

Klimaaftryk tassaavoq inuit suliaqarneranni imaluunniit nioqqutip kiffartuussinerulluunniit atuunna taamaat CO₂ imaluunniit gassit allat naatsiivittut sunniuteqartitsilersartut aniatinneqartut annertussusiinut uuttuut.

Nioqqutissaq pineqartillugu nikeriarfiit tamarmik ingerlaneranni klimaaftryk ilaasarpoq, tassa imaappoq nioqqutissiarineqarnerani, assartorneqarnerani iginneqarneranilu gassinik naatsiivittut sunniuteqartitsilersartunik silaannaqarfitsinnut aniatitsisoqartarmat. Klimaaftrykimi toqqaannartumik toqqaannangitsumillu aniatitsinerit ilaatinneqartarput.

Klimaagenti

Agent tassaavoq iliuuseqartoq. Klimaagent tassaavoq inuk silap pissusia pillugu iliuuseqartoq; uani ima paasillugu inuk silap pissusiata allanngoriartorneranik ilisimasalik silallu pissusiata allanngoriartorneranik unikaallatsitsiniarluni iliuuseqartoq imaluunniit taakku pillugit paasititsiniaasoq. Tamanna assigiinngitsutigut iliuuseqarnikkut pisinnaavoq iliutsit annikitsut annertuulluunniit aqqutigalugit allanngueqataanikkut, angerlarsimaffimmi, atuarfimmi, nunaqqatigiinni nunaluunniit tamakkerlugu.

Kryosfære

Kryosfære tassaavoq nunarsuup ilaa qerisoq – ukiup ilaannaaluunniit. Kryosfæremiipput aput sermerlu qanorluunniit ittoq (sermersuaq, sermertaq, sermeq iigartartoq, nuna qeriuaannartoq, immap sikua tatsillu sikua).

Naatitsivittut sunniut (drivhuseffekten)

Naatitsivittut sunniut (drivhuseffekten) naatsumik oqaatigalugu pinngortarpoq seqernup qinngornerisa naatsunik maligaasallit (qaamaneq) nunarsuup qaava tuffigigaangassuk. Qaava qaqortuuppat qaamaluniluunniit, taava qinngornerit naatsunik maligaasallit qinngornertut naatsunik maligaasalittut silaannarsuarmut utertinneqartarput. Qaamarngup nunarsuup qaava taarnerusoq tuffigigaangassuk taava qaamaneq milluarneqartarpoq kissanngortarlunilu. Kissarlu taanna gassinit silaannarmik kissatsitsisartunit milluarneqartarpoq (ilaatigut CO₂ aamma CH₄) – taamaallillutillu gassit silaannarmik kissatsitsisartut oqorsaattitut ittarput. Nunap qaava qaamasoq qaamanermik utertitsisoq, nunarsuullu qaava taartoq qaamanermik milluaasoq kissanngortitsisorlu, taama pisoqarnera taaneqartarpoq albedo (qulaatungaani Albedo-mut tunngasut atuakkit). Kalaallit Nunaanni sermeqangaatsiarlunilu aputeqangaatsiarpoq, taamaattu-millu Kalaallit Nunaanni nunap qaavata (ingammik ukiumi) seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit (qaamaneq) silaannarsuarmut utertittarpai, tassa imaappoq albedo 1-iuvoq. Kiatsikkiartorpat aputikin-rulerlunilu immami siku millippat, taava seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit (qaamaneq) milluarneqalissapput, kissannguullunilu, tassa imaappoq albedo apparpoq 0-ip tungaanullu pilluni. Taamaalliluni Kalaallit Nunaata imartaa sukkanerusumik kissatsikkiartortarpoq, sersersuup ilaa sukkanerusumik aakkiartulertarpoq immallu sikua annertunerujartuinnartoq aakkiartulerluni. Naatitsivittut sunniuteqartoqanngitsuuppat nunarsuarmi agguaqatigiissillugu minus 33° C-imik issitsigissagaluarpog nunarsuarlu sermi-mit ulinneqarsimassagaluarpog.

Gassilli taakku marluk CO₂ aamma CH₄ annertuumik aniatinneqaleraangata ajornartorsiut pinngortarpoq; silaannaap kissamik uninngatitsisinnaanera annerulertarpoq – kiannerulerlunilu. Ukiut 150-it sinnerlugit inuit CO₂-mik annertunerujartuinnartumik, aamarsuarnik, uuliamik, benziinamik gassimillu ikuaallaanermik-kut, innaallagissiornermut atatillugu, biilini, umiarsuarni timmisartunilu silaannarmut aniatitsisarput. Taamaallillutik inuit gassinik naatsiivittut sunniuteqalersitsisartunik aniatitsinermikkut nunarsuup kiatsikkiartorneranut peqqutaagataapput.

NAKUUSA

Namminersorlutik Oqartussat qanimut suleqatigalugit UNICEF-ip 2011-mi suliniut NAKUUSA pilersippaa, tassanilu anguniagaq pingaarneq tassaavoq FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaani tunngaviit pi-ngaartitallu ilisimaneqarnerulernissaat, taamaallilunilu malinneqarnissaat tunngavissilluarumallugit.

Nukik ataavartog

nukissanut tamanut killeqanngitsunut taaguutitut atorneqartarput. Nukik ataavartog atorneqartoq annertu-neruppat, taava uuliamik eqqunneqartartumik pisariaqartitsineq annikinnerussaaq. Nukiit ataavartut, ass. anorip nukinga, seqernup nukinga aamma erngup nukinga, aamarsuarnut allanullu uuliamik atuiffiusunut sanilliullugu CO₂-mik aniatitsisuunnngillat. Taamaalliluni nukinnik ataavartunik atuinikkut gassinik naatsiivit-tut sunniuteqartitsisartunik aniatitsineq annikillisinneqartarpoq.

Sila

Sila tassaavoq ullut tamaasa misigisartagarput. Siallertarpoq, apisarpoq, anorlertarpoq, seqineq seqinner-tarpoq il.il. ilaannikkut ukioq nalinginnaasumit issinnerusarpoq imaluunniit ukioq kiannerulluni imaluunniit aasaq kiannerulluni. Tamakkua silap nalinginnaasumik allanngornerivai, silallu pissusiata allanngoriar-torneratut taaneqarsinnaanatik.

Silap pissusia (klima)

Silap pissusia tassaavoq ukiuni 30-ni agguaqatigiissillugu silap qanoq innera. Silasiortut uuttortartarpaat kiassuseq/nillissuseq, sialuk/aput, qulisimaneq nalunaaquttap akunneri seqinnerfiusut, anorip sammivia sakkortussusialu, silaannaap isugutassusia silaannaallu naqitsinera.

Silap pissusiata agguaqatigiissinnera (Klimanormal)

Klimanormal ukiuni 30-ni kingullerni agguaqatigiissillu silap qanoq issimaneranut taaguutaavoq.

Silap pissusiata allanngoriartornera

Silap pissusiata allanngoriartornera tassaavoq piffissap sivisuup ingerlanerani silap pissusiata allannguutai. Tassa assersuutigalugu imaappoq sumiiffimmi imaluunniit nunarsuup ilaani (ass. Issittumi) ukiut 30-t ingerlanerini kiatsikkiartuinnartoq. Imaluunniit aamma imaassinnaavoq sialoqarnera apisarneralu allanngortoq, taamaalilluni ukiukkut apinerusarluni imaluunniit aasakkut sialoqarpiarani.

Tipping points

Tipping points taaguutaavoq silap pissusiata allanngoriartornerani atorneqartartoq. Naatsumik oqaatigalugu tassaavoq pisoq sukkanerulersoq killerlu qaangerpagu uterteqqinnissaa ajornarsisussaq - imaluunniit ajornakusoortorujussuanngortussaq.

UNICEF

UNICEF tassaavoq FN-ip meeqqat pillugit aningaasaateqarfia nunarsuarmilu meeqqat ikiorniarlugit suliniaqatigiiffiit annersaraat. UNICEF FN-imit 1946-imi pilersinneqarpoq sorsunnersuup aappaata kingorna meeqqat kaallutillu atugarliortut ikiorniarlugit. 1953-mi UNICEF-ip meeqqat nunarsuaq tamani najugallit pillugit suliaqalerpoq, ullumikkullu UNICEF nunat 150-init sinnillit suliffigivai, meeqqat inuuginnarnissannut ineriartornissaannullu pingaarutilinnik tamanik suliaqarluni. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut suliaanni pingaarutilimmik inissisimavoq, meeqqallu illersorneqarnissaminnik immikkut pisariaqartitsisut ikiorneqarnissaat suliaasaqarfinni pingaartinnerpaasaasa ilagaat.

UNICEF Danmark tassaavoq UNICEF-ip Danmarkimi immikkoortortaa nunatsinnilu 2011-mit suliaqartalerpoq. 2019-imi UNICEF Kalaallit Nunaanni allaffeqalerpoq Nuummi inissisimasumik.

PAASISSUTISSANIK AALLERFISSAT

Silap pissusiata allanngoriartorneranut

<https://klimaleksikon.dk/>

<https://www.dmi.dk/klima/>

<https://www.dmi.dk/vejrkiv/normaler-gronland/>

<https://www.amap.no/>

<https://astra.dk/tildinundervisning/klima%C3%A6ndringer-i-arktis-varmt-emne>

www.isskolen.dk

www.okolariet.dk

www.klimatilpasning.dk

www.natur.gl

www.climategreenland.gl

<https://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Departementer/INNAS/Natur-og-Klimaafdelingen/>

Klimaaftrykkimut

www.nukissiorfiit.gl

www.climategreenland.gl

<https://denstoreklimadatabase.dk/>

www.stat.gl

FN aamma UNICEF

www.unicef.gl

www.unicef.dk

www.rettighedsskoler.dk

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/meeqqat-pisinnaatitaaffii-pillugit-isumaqatigiissut/>

<https://rettighedsskoler.unicef.dk/boernekonventionen/>

www.verdensmaalene.dk

www.nakuusa.gl

Extreme-E

www.extreme-e.com

ILANNGUSSAT

Ilanngussaniipput assiliartaliussat arlallit; innersuussutigivarput taakku aniateriarlugit nivinngassagitit.

Sap.ak.sammisaqarfusumi skema - Silasisa iliuuseqarlutalu/Lad os tage del i klimakampen

ATAASINNGORNEQ	MARLUNNGORNEQ	PINGASUNNGORNEQ	SISAMANNGORNEQ	TALLIMANNGORNEQ
Ullaap tungaa NaI.ak.atuar-titsiviit 4.	Ilisimasaqalerniarneq 1 Videot: Upernavik, Kangerlussuaq, Tasilaq, Qassiar-suk, Ilulissat Sumiiffigisatsinni suut misigaavut? 2 Sermeq aakkiartorpoq 3 FN-ip Meeqqat pillugit isumaqatigiissutaa 4 Isummersinnaanermut ilinniarsinnaanermullu pisinnaatitaaffik	Ilisimasaqalerniarneq 1 Videot: Upernavik, Kangerlussuaq, Tasilaq, Qassiar-suk, Ilulissat Sumiiffigisatsinni suut misigaavut? 2 Sermeq aakkiartorpoq 3 Silap pissusiata allanngoriarturnerata nunarsuarmut kinguneri 4 Silap pissusiata allanngoriarturnerata Issittumi kinguneri	Projektip aallartinnera 1 Klimaaftryk – suua? 2 Kal.Nunaata klimaaftrykia 3 Akisussaaffik iliuuseqarnerlu 4 Projekteqarnissamut nassuiaaneq	Projektip naammassinera Qanoq ililluni projekti siunissami ingerlaannarsinnaava? Anguniagassat tullii suuppat – iliuusissat tullii?
Ualikut 2 lek.	5 + 6 Silap pissusiata allanngoriarturnera suua? Angerlarluni suliasaq: Silap allanngornera utoqqaat qanoq eqqaamasaqarfigaat	5 Silap pissusiata allanngoriarturnerata unikaallatsinnissaanut nunarsuarmioqatigiit qanoq iliorpat? 6 Nunatsinni uuliamik atuiunnaariartornissamut takorluukkat	Projekt nangillugu	ATAATSIMIINNEQ III – Teams, nal. 13.00-13.30 Kaffillerneq Angajoqqaat, aalajangiisar-tut allallu qaaqqullugit

43-54

ISUMAQATIGIISUT IMA ATORNEQASSAQ

MEEQQAP PISINNAATITAFFII PILLUGIT ISUMAQATIGIISUT

12

MEEQQAT ISUMAASA
ATAQQINEQARNISSAAT

Meeqqat pissutsinut pingaartitaminnut
isummernissaminnut pisinnaatitaaffeqarput.
Inersimasut tusarnaartussaapput meeqqallu
isummernerī pimooruttussaallugit.

13

KILLILERSORNEQARANI
QQARIARTUUTEQAR-
SINNAATITAANEO

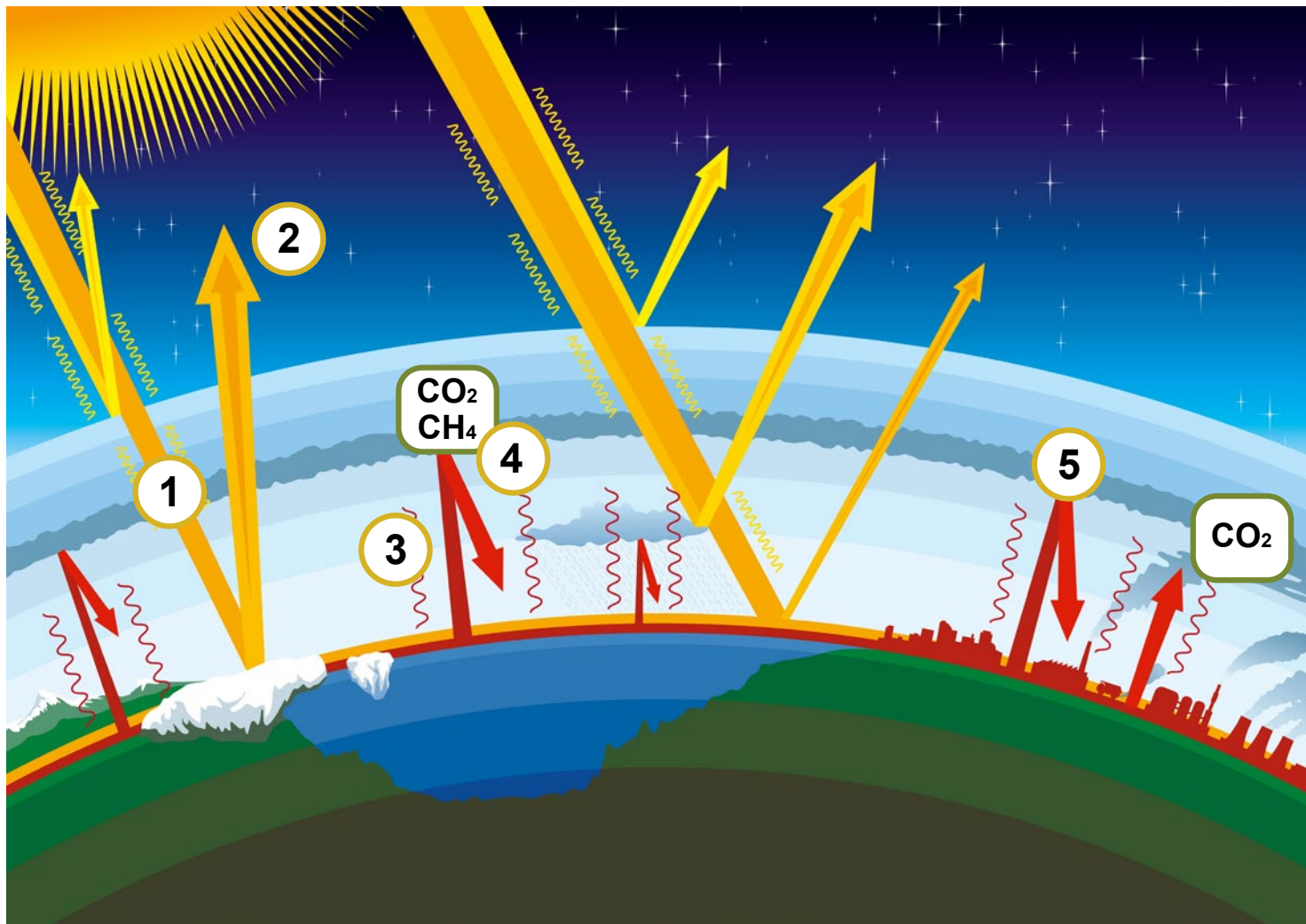
Meeqqat oqalullutik, titartaallutik, allallutik
allatulluunniit ilikkakkaminnut, eqqarsaatiminnut,
misigisaminnullu tunngasunik
avitseqateqarnissaminnut pisinnaatitaaffeqarput,
taamaaliornarat inunnut allanut ajoqutaanngippat.

29

ILINNIARTITAANERUP
SIUNERTAA

Meeqqat atuartinneranni kinaassusaat,
pikkoriffigisaat piginnaasaallu tamakkiisumik
ineriartortinneqartariaqarput. Nammineq
pissinnaatitaaffimmik paasinissaannut, inuillu allat
pissinnaatitaaffiinik, kulturinut allanut
assigiinngissutsinullu ataqqinninnissaat pillugu
ilinniartinneqartariaqarput. Atuartitaanerup
eqqissinartumik inuuneqarnissamut avatangiisinillu
paarsilluarnissamut meeraq aqutissiuutissavaa.

Tigusiffik: Assiliartaliussaq Unicef Grønlandimit suliarineqarpoq, iCICERO grafiskimik suliarinnippoq

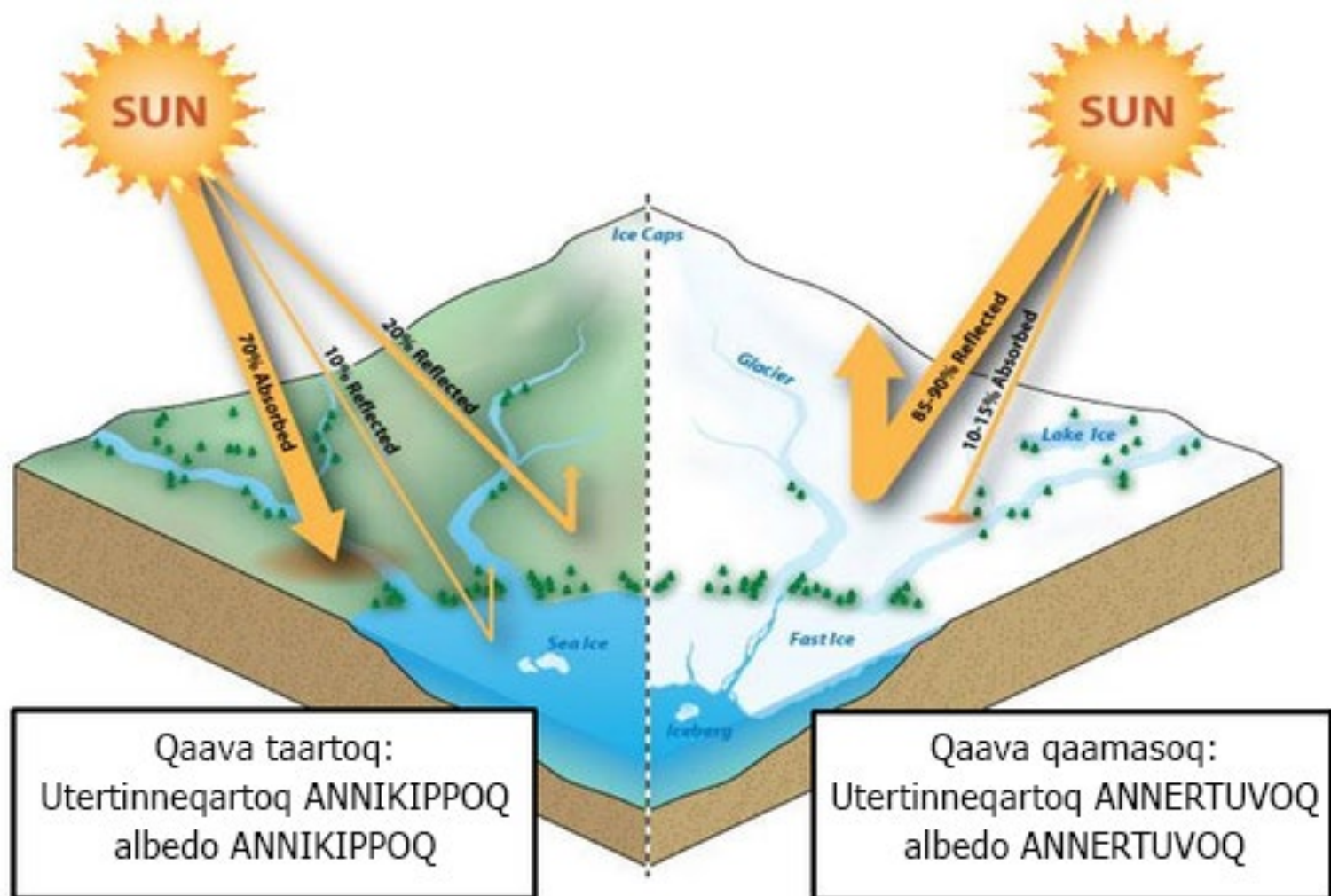
Naatitsivittut sunniut (Drivhuseffekten).

Titartakkap oqaasertai:

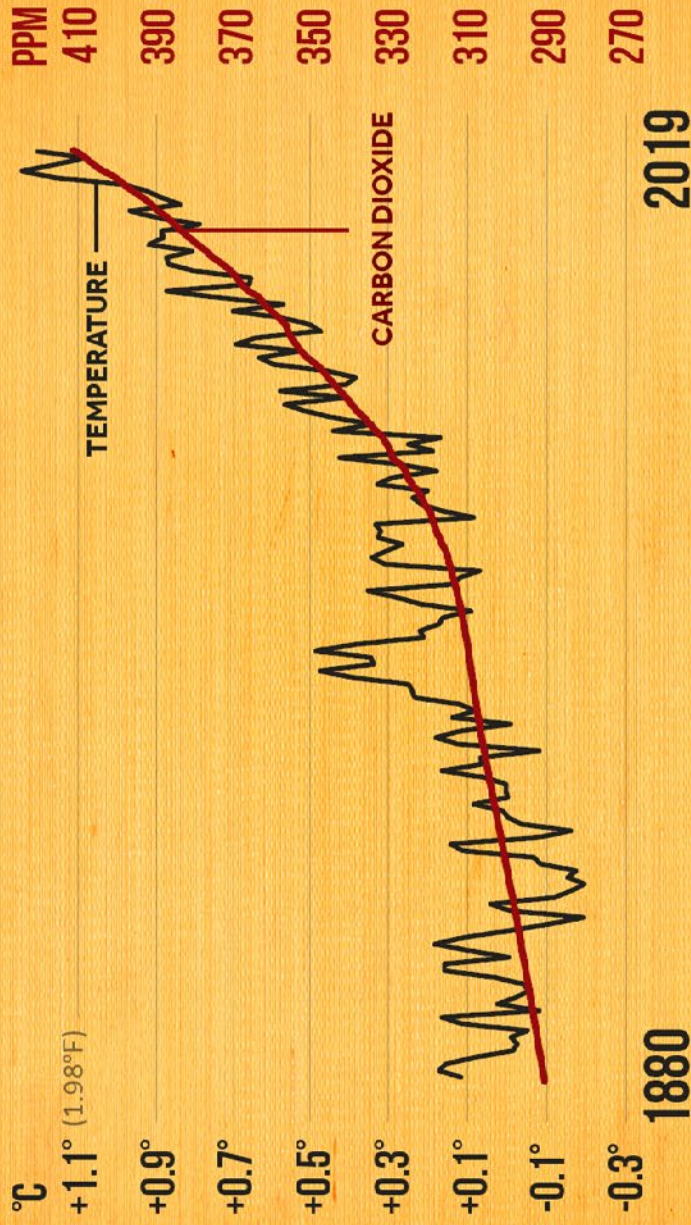
- 1 Seqernup qinngorneri naatsunik maligaasallit nunarsuup silaannartaanut pisarput.
- 2 Seqernup qinngornerisa ilaat nunarsuarmit nunarsuullu silaannartaanit utertinneqartarput.
- 3 Nunarsuarmit qinngornerit takisuunik maligaasallit nunarsuup silaannartaanut utertinneqartarput.
- 4 Qinngornerit kissartut gassinik naatsiivittut sunniutilimmik kissartitsisartunit kissarnertut tigoorneqartarput taakkulu kissap ilaa nunarsuup qaavanut utertittarpaat. Taamaalisooqaraangat naatitsivittut sunniut pilersarpoq.
- 5 Inuit gassinik naatsiivittut sunniutilimmik kissatsitsisartunik aniatitsinerisa naatitsivittut sunniut sakkortunerulersittarpaat, taamaalillunilu kiannerulersitsisarlutik.

 Naatsunk maligaasallit

 Takisuunik maligaasallit

GLOBAL TEMPERATURE & CARBON DIOXIDE

Global temperature anomalies averaged and adjusted to early industrial baseline (1881 - 1910)
Global annual average carbon dioxide
Source: NASA GISS, NOAA NCEI, ESRL

CLIMATE CENTRAL

silasisa iliuuseqanutalu